

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB
EGIDA CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

**Consiliul consultativ al revistei
de cultură Tribuna:**

Nicolae Breban
Andrei Marga
Adrian Miroiu
Gaetano Mollo
(Universitatea din Perugia)
Ilie Pârvu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager / redactor-șef)
Ani Bradea
(secretar de redacție)
Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Aurica Tothăzan
Tehnoredactare:
Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca,
str. Universității nr. 1
Tel. (0264) 59. 14. 98
Fax (0264) 59. 14. 97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

**Responsabilitatea asupra conținutului
textelor revine în întregime autorilor**

semnal

Alexandru Sfârlea

„Mirosul de jivină pe care-l avem la început/ și se pierde”

Ioana Ieronim
Zoom
Editura Tracus Arte, București, 2022

Poeta Ioana Ieronim nu este amintită, la diverse bilanțuri, în „ariergarda” poeticească românească de azi, alături de nume ca: Ileana Mălăncioiu, Ana Blandiana, Angela Marinescu (Marcovici) sau chiar Marta Petreu, să zicem, dar are un statut aparte, în imediata apropiere a acestora, unul din cele 12 volume de poezie ale sale – *Trecere, petrecere*, 2019 - fiind încununat cu Premiul „Eminescu” al Academiei Române. Este și una din cele mai importante traducătoare de literatură anglo- americană de la noi, îndeplinind, între altele, și funcția de atașat cultural al ambasadei României la Washington.

Autoarea își alege drept titlu al volumului de față un termen din arta fotografică, prin care se focalizează distanța față de un obiectiv, în strictă interdependență cu noțiunea de timp suspendat, *tempo rubato* (timp furat), punându-ne în vedere și faptul că „o galaxie moare sub ochii telescopului”, în vreme ce „profesăm arta conciziei”, iar „degetele ni s-au încleștat peste/ un pumn de cuvinte de semințe captive”. I s-a pus „pata” pe *zoom* și pace, pentru că în acest volum nu face altceva decât să apropie și să îndepărteze cititorul (nota bene) – precum la luarea de imagini cu aparatul de rigoare – de acel univers inconfundabil și indestructibil al propriei vieți, cu reiterarea arealului fabulos și mitic al copilăriei: „Du-te în locul unde ai crescut/ și vezi ce găsești/ dar e mai lungă calea pe care trebuie s-o străbatem – înainte- sau înapoi? - / ca să-nvățăm limba pe care-o vorbeam odată/ cu Împărăteasa albinelor, Regele Păstrăv, Tatăl lupilor, sau Muma Șerpilor din bătrâni (...)” (*Viteza clipei*).

Poeta își pune, la un moment dat, niște întrebări mirabile și frugal- evanescente, fluxul energizării ontice fiind conectat la o sursă de sensuri motrice, ca într-un corolar de infailibilități; iar aceasta aduce în prim- plan o emoție aurorală, nu departe de misteriiile și intimitățile transcendenței esențializate metafizic: „M-am schimbat? În ce fel? Ce se întâmplă/ când vrei să fii martor – invizibil - / să fii doar privire/ privirea care nu dereglează/ răspândită în poveștile altora?/ Nu, niciodată, nicicând, fără întoarcere/ - cum își schimbă culoarea la vremea când/umbrele se alungesc, se revarsă peste margine/ și propria viață rămâne între paranteze? M-am schimbat? În ce fel? Cum era?/ Cum a fost?/ fulgii răzleți de zăpadă în martie/ mi se topesc pe obraz/ mi se prind în gene/ la fel ca atunci/ la fel ca atunci” (*M-am schimbat?*). Aș numi acest mod de ofensivizare lirică drept o adevărată *ieronimizare* anti... transumanism, abstractivizări factice, și mizerabilisme care încearcă să deturneze poezia de la acel dat originar al său, al autenticității, perenității

Florin-Preda Dochinoiu *Sfântul Gheorghe, Gheorghita și balaurul de la Dunăre*, acrilice pe pânză, 2022

și emoției. „Cine dorește (vrea) să i se usuce sufletul și simțirea, n-are decât” (...) Așa aud o voce interioară – poate a lui Sing?... - parcă frăgezită de acele contrarietăți, cutume contrafăcute și arbitrarități.

Ioana Ieronim are acea capacitate rară, în poezia noastră de azi, (dar și în cea europeană, aș îndrăzni să zic) de a ingenuiza versurile, de a le face vibratile și chiar... înveșmântate în armură inexpugnabilă, pentru că pare a fi imună la atacurile subversive ale celor care urăsc Poezia și vor cu înverșunare aneantizarea ei, dispariția din peisaj. Sunt și eu de vârsta dumisale, dar (să mi se scuze alăturarea) suntem, iată, niște combatanți împotriva celor care se înverșunează să creadă că omul, în general, nu mai are nevoie de sentimente, că, pretind cu asiduitate aceștia, inteligența artificială ar putea deveni, s-ar... conveni chiar, să devină suverană. Ei bine, prin ceea ce citez în continuare, încerc, oarecum, (mulțumesc Ioana Ieronim!) să-i ating binișor peste bot: „O stare dincolo de cuvinte mă stăpâna în fața musafirilor,/a necunoscuților. Încredere, teama, bucurie, silă.../ «Mereu se adevărește ce simte copilul...»/ comentau între ei când și când părinții./ Nu spusese nimic. Dar știam ce vor ei să spună./ Poate de miros era vorba/ mirosul de jivină pe care-l avem la început/ și se pierde./ La vremuri de primejdie/ simțuri ascunse învie” (*Mirosuri de jivină aveam în copilărie*). Sau: „Ți-aduci aminte când duceai la perfecțiune/ zâmbetul fără de griji/

Continuarea în pagina 5 →

Pe copertă:
Florin-Preda Dochinoiu,
Zboruri de pus la suflor,
tehnică mixtă pe carton,
60x60 cm., 2021

Mircea Arman

Imaginativul poietic aristotelic și sensul problemei ființei în gândirea greacă (sinteză)

Aristotel, în *Metafizica*, spune: „*kai de kai to palai te kai nun kai aei zetoumenon kai aei aporoumenon, ti to on* – Astfel, obiectul etern al tuturor cercetărilor din vechime și de acum, întrebarea ce se pune întotdeauna este ce este existența?”

Dar ce este existența? Ce înseamnă *ti to on* și de ce au folosit filosofii greci această expresie?

Heidegger, în *Ființă și timp* (trad. rom., ed. I, D. Tilinca și Mircea Arman), traduce pe *ti to on* prin participiul prezent al infinitivului *sein*, respectiv *seiend* ca fiind fiindul, ființarea - în formă substantivizată (s. *Seiende*).

Încă scolasticii, care s-au ocupat aproape un mileniu de problemele filosofiei grecești, au utilizat pentru *to on* noțiunea de *ens* - ființă, și nicidecum pe cel de *existere* sau *esse*.

Heidegger arată că nici măcar *ens* nu acoperă intenția filosofilor greci din expresia *to on*. În introducerea la *Ființă și timp* el spune că *gigantomahia* purtată în jurul conceptului de *ousia* - termen derivat din *to on* - ar trebui reluată. Se afirmă că *ființa* este actualmente conceptul cel mai general și cel mai golit de sens, iar epoca noastră îl consideră de la sine înțeles: „Această întrebare a ajuns astăzi să fie uitată, cu toate că epoca noastră consideră reafirmarea metafizicii drept un progres pe care și-l asumă. Astfel, se manifestă opinia conform căreia ne-am putea dispensa de efortul pe care l-ar implica angajarea într-o nouă *gigantomahia peri thes ousias*. Cu toate acestea, întrebarea de care ne ocupăm nu este una oarecare. Ca *întrebare tematică a cercetării veritabile*, ea a asigurat acea tensiune intrinsecă cercetărilor întreprinse de *Platon* și *Aristotel*, încetînd, desigur, de la ei încoace, să se mai manifeste ca o atare întrebare. Ceea ce au obținut amîndoi a rezistat în variate deviații și „retușuri” pînă în *Logica* lui Hegel. Iar ceea ce odinioară a fost dobîndit prin supremul efort al gândirii pornind de la fenomene, cu toate că doar fragmentar și doar ca prime tentative, este de mult trivializat.

Și aceasta nu e încă totul. Pe solul încercărilor grecești de a interpreta faptul-de-a-fi s-a constituit o dogmă care nu numai că declară întrebarea privitoare la sensul de ființă ca fiind superfluă, dar și legitimează omiterea acestei întrebări. Se spune: conceptul de *ființă* este cel mai general și mai vid. Ca atare, el rezistă oricărei încercări de

a-l defini. Acest concept de maximă generalitate și prin urmare nedefinibil nici nu are nevoie de o definiție. Fiecare îl utilizează în mod constant și înțelege deja ce semnificație îi dă în circumstanța respectivă. În felul acesta, acea enigmă care i-a împins și i-a menținut pe antici în neliniște, incitîndu-i la filosofare, a devenit azi un loc comun ca lumina zilei, astfel încît cel care mai pune întrebarea privitoare la *ființă* este suspectat că, sub aspectul metodei, ar adopta o cale eronată¹. Că lucrurile stăteau otova o demonstrează și citatul din *Scfistul*², preluat de Heidegger ca motto al lucrării mai sus amintite: „*Delon gar ous hemeis men tauta (ti pote bouleste semainein opotan on fteggeste) palai gignoskete, hemeis de pro tou men ometa, nun de heporekamen*. Căci în mod vădit voi sunteți încă de mult timp familiarizați cu ceea ce vreți să spuneți atunci cînd folosiți expresia *fiind*, noi însă, ce-i drept, crezusem odinioară a o înțelege, dar acum am ajuns în impas³”.

Florin-Preda Dochinoiu, *Nemurire*, tehnică mixtă pe carton, 30x21 cm., 2011

Mircea Arman

Avem noi un răspuns la întrebarea ce înțelegem prin *fiind*? Nicidecum, va răspunde Heidegger.

Sarcina pe care și-o asumă filosoful german este aceea de a încerca să pună întrebarea. Metoda lui de cercetare va fi, pentru început, fenomenologia, metodă necunoscută de greci, deși *in ovo* ea se găsea deja în acea *epoche* stoică. Mai apoi, ființa va fi abordată în perspectiva „Gîndirii blinde” așa cum o numește Heidegger în *Caietele Negre*.

Să vedem care sunt, după Heidegger, cele trei mari concepții despre ființă moștenite din tradiția filosofică europeană și care sunt pretabile a fi reluate și reanalizate:

1. „Ființa este conceptul «cel mai general»: *to on esti katolou malista panton*⁴. *Illud quod primo cadit sub apprehensione est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quaecumque quis apprehendit*⁵. «Tot ce este sesizat în planul ființării implică întotdeauna deja o înțelegere a ființei». Dar generalitatea «ființei» nu este cea a genului. «Ființa» nu circumscrie regiunea superioară a ființării în măsura în care aceasta este articulată conceptual după gen și specie: *oute to on genos*. «Generalitatea» faptului-de-a-fi «depășește» toate generalitățile de ordinul genului. Ființa este, conform desemnării ontologiei medievale, un «transcendens». Unitatea acestei generalități transcendente față de multiplicitatea conceptelor categoriale superioare ale realului a fost recunoscută deja de către Aristotel drept unitate a analogiei. Cu această descoperire, Aristotel - cu toate că tribut ar fi manierei de interogație ontologică specific platoniciană - a așezat pe o bază principială noua problemă a ființei. Desigur că nici el nu a risipit obscuritatea ce învăluie aceste conexiuni categoriale. Ontologia medievală a dezbătut variat această problemă, mai ales în cadrul curentelor tomiste și scotiste, fără a ajunge la o claritate de principiu. Iar cînd Hegel determină în cele din urmă «ființa» drept «imediatul indeterminat», punînd această determinare la baza tuturor explicațiilor pe care le dezvoltă ulterior în «Logica» sa, atunci el se situează pe același plan al observației cu ontologia antică, doar că scapă din mîna problema deja pusă de Aristotel a unității ființei față de caracterul multiplu al «categoriilor»

realității. Prin urmare, atunci când se spune: «ființa» este conceptul cel mai general, aceasta nu poate să însemne că el ar fi și conceptul cel mai clar și că nu ar necesita în continuare alte dezbatere. Conceptul de «ființă» este mai degrabă cel mai obscur concept»⁶.

Așadar, ființa depășește orice fel de conceptualizare. Medievalii au numit-o, în felul lor specific *ens*, una din *transcendentia*, celelalte fiind, *unum*, *bonum*, *verum*.

Thoma din Aquino, în *De veritate*⁷, arată că aceste patru transcendentia sunt identice în fond. În completare, Pseudo-Thoma, în *De Pluralitate formarum*⁸, arată că mai există două: „*Sunt autem sex transcendentia, videlicet ens, res, aliquid, unum, verum, bonum, quae re idem sunt sed ratione distinguuntur*” („Sunt însă șase transcendentia, adică ființă, lucru, ceva, unul, adevărul, bunul, care sunt identice în realitate, dar sunt distincte în rațiune”).

Aristotel, în *Metafizica*⁹, spune același lucru, însă, evident, în alți termeni: „Indiferent dacă reducem tot ce există la unul sau la existență, chiar dacă acești doi termeni nu sunt identici, ci înseamnă fiecare ceva, deosebit, totuși, fiecare din ei poate funcționa în locul celuilalt, întrucât unul, pînă la un anumit punct, este și existența, iar existența la rîndul ei este și unul”.

Vom deduce, de aici, că existența este categorială și că depășește toate conceptualizările noastre, care la rîndul lor se sprijină pe existență, fiindcă existența cade mai întii sub aprehensiunea noastră. Prin aceasta, cunoașterea capătă un conținut ontologic, deoarece sursa și fundamentul ei este existența. Confirmînd, parcă, cele susținute de noi, Aristotel, în *Metafizica*, afirmă: „Nu este cu puțință să considerăm unul și existența ca un gen”¹⁰.

2. „Conceptul de «ființă» este de nedefinit. Această pre-judecată a fost formulată drept concluzie ce ar rezulta din generalitatea extremă a conceptului în cauză. Și aceasta pe bună dreptate – dacă *definitio fit per genus proximum et differentiam specificam*. «Ființa» nu poate, într-adevăr, să fie concepută ca ființare; *enti non additur aliqua natura*: nu se poate obține o determinare a «ființei» atribuind acesteia calitatea de ființare. În ce privește definirea ei, «ființa» nu poate fi dedusă din conceptele superioare și nici nu poate fi reprezentată pe baza conceptelor inferioare. Dar oare să decurgă de aici faptul că ființa nu poate să mai pună nici o problemă? Nicidecum; se poate doar trage următoarea concluzie: «ființa» nu este ceva de ordinul ființării. De aceea, maniera de determinare a ființării, manieră ce în anumite limite este îndreptățită – «definiția» logicii tradiționale, ce își are ea însăși fundamentele în ontologia antică – nu este utilizabilă în cazul ființei. Indefinitibilitatea ființei nu dispensează de întrebarea privitoare la sensul acesteia ci, dimpotrivă, o revendică»¹¹.

Pornind de la premisa că ființarea ca ființare nu-și poate fi suficientă sieși, Heidegger conchide că aceasta nu poate fi definită decît prin recurgerea la o altă ființare. De aceea, spune el, un prim pas în înțelegerea ființei este acela de a nu povesti nici o poveste, adică de a renunța la mituri. Așadar, pornind de la ideea că ființa este ființa ființării, filosoful german alege ca termen terț o ființare de excepție care este *Omnia – Dasein*. Această ființare de excepție nu este analizată sub aspectul a ceea ce este ea ci, mai degrabă, sub aspectul modalității sale, *Cum* prevalînd asupra lui *Ce*. Acest lucru va fi corectat odată cu scrierile sale din *Caietele Negre* care se dovedesc a fi fundamentale pentru înțelegerea lui Heidegger și

pentru edificarea întregului său excursus despre ființă.

Să vedem acum, care este cea de a treia judecată sau mai bine spus, concepție, asupra ființei:

3. „Conceptul de «ființă» este de la sine înțeles. În orice cunoaștere sau enunț, în orice raportare la ființare, sau atitudine a cuiva față de sine însuși se face uz de «ființă», iar expresia este înțeleasă fără alte explicații. Oricine înțelege: «cerul este albastru»; «eu sunt bucuros» și alte asemenea. Numai că această înțelegere obișnuită, medie, demonstrează de fapt neînțelegerea. Ea face evident cum că orice atitudine și fapt-de-a-fi față de ființare ca ființare implică în mod apriori o enigmă. Faptul că noi trăim întotdeauna deja într-un înțeles al ființei, și că sensul de ființă rămîne totodată obscur, indică necesitatea principială de a relua recapitulativ întrebarea privitoare la sensul de «ființă».

Faptul de a invoca acea evidență ce pare de la sine înțeleasă atunci când sunt abordate concepte filosofice fundamentale, mai ales când e vorba de conceptul de «ființă», este un procedeu îndoielnic, cînd de altfel «caracterul de la sine înțeles» și doar el, «judecățile ascunse ale rațiunii comune» (Kant), trebuie să devină și să rămînă tema expresă a analiticii («afacerea filosofilor»)»¹².

Cu toate acestea, în filosofia lui Kant *imaginația* capătă un rol determinant în sinteza reprezentării și a formării obiectului supus judecății în însăși interiorul apărpercepției transcendentale. Astfel, la Kant, *imaginația* alături de sensibilitate livrează intelectului obiectul supus judecății. În acest caz *imaginația*, ca produs al *imaginarului* și nu a *capacității imaginative poetice raționale apriorice*, face legătura necesară între intelect și datele experienței cu care intelectul nu poate lucra nemijlocit. Problema *imaginației* și a rolului ei în posibilitatea cunoașterii nu a făcut obiectul unui interes deosebit al criticilor și discipolilor lui Kant, rolul, esențial de altfel, al acesteia fiind oarecum lăsat deoparte, neglijat.

Noțiunea de *imaginar* a căpătat în timp, odată cu implantarea fermă a mentalității științifice prost înțelese, o notă de desuetudine. Și poate că, într-un anumit fel, dacă dăm noțiunii de *imaginar* o valență halucinatorie, delirantă sau fantezistă, chiar așa și este. Arta, spre exemplu, dar și

Florin-Preda Dochinoiu Auzi cum foșnește veșnicia, acrilice pe pânză, 40x30 cm., 2018

filosofia sau știința *nu sunt* un rezultat al *imaginarului* ca facultate a reveriei și halucinatoriului ci, mai degrabă, a ceea ce noi vom numi *capacitate imaginativă apriorică*.

Prin urmare, în concepția noastră, noțiunea de *capacitate imaginativă apriorică* și *imaginatив poietic rațional aprioric* nu are nimic de a face cu *imaginarul* și *imaginația* deși în limba română cele două noțiuni sunt percepute ca fiind sinonime. În mod similar *Dasein* în accepția hegeliană are sensul de existență cît timp la Heidegger același cuvînt capătă o altă semnificație și este înțeles mai degrabă ca fiind omul în deschisul lumii ca efect al situării sale opozitive față de aceasta. Spre deosebire de nota de *iraționalitate* pe care o conține noțiunea de *imaginar*, *imaginatив poietic rațional aprioric* primește valența de *posibilitate de a crea sau, după caz, de a re-crea realitatea la modul rațional*, de facultate specifică a intelectului de a crea *lumi posibile raționale*. În acest sens *imaginatив poietic rațional aprioric* este un *agens*. De aceea, spunem noi, doar *capacitatea imaginativă apriorică* este facultatea umană capabilă, prin intermediul acestui *agens* care este *imaginatив poietic rațional aprioric*, de a crea și re-crea lumea și *ființa* ca atare dintr-o perspectivă a raționalității implicite. Dar această *capacitate imaginativă apriorică* este mai mult decît atît. *Ea este facultatea specifică omului și numai lui, de a făuri lumi posibile al căror sens rațional este atît explicit cît și implicit*. Această capacitate este responsabilă de valorizarea și aducerea la înțelegere a *realității* dar și de *poieza* acesteia, ceea ce în cazul *imaginației* kantiene era *exclus*. Tot această *capacitate imaginativă apriorică* specifică omului și numai lui este responsabilă de înțelegerea și de posibilitatea unică a *ființei* umane de a se situa opozitiv față de lume dar și de absolut tot ceea ce a creat vreodată omul, de la opera de artă la descoperirea științifică și dezvoltarea tehnică. Omul schimbă lumea, o făurește, îi dă valoare doar datorită acestei *capacități unice imaginative poetice raționale apriorice* care face posibilă lumea ca lume și care dezvăluie *faptul de a fi, ființa*. Cu alte cuvinte la baza posibilității cunoașterii umane stă *capacitatea imaginativă apriorică* al cărei *agens* este *imaginatив poietic rațional aprioric* care joacă rolul unui *concept ordonator* al haosului fenomenelor subzistente și de sintetizator și valorizator al acestora. Realitatea ca ființare ici-colo disponibilă pusă în afara relației stabilite de subiect ca *eu* cunoscător și re-creată prin intermediul *imaginatивului poietic rațional aprioric* este lipsită de existență, de relație unificatoare dătătoare de sens, respectiv este lipsită de *ființă*. Omul creează existența, lumea, arta și o valorizează. Prin aceasta, el este deținătorul a ceea ce Hegel înțelegea prin Spirit. Fără această valorizare dată de subiectul cunoscător, obiectualitatea este *me on ti*.

Astfel la baza conceptelor pure ale intelectului determinate de Kant în „Tabelul categoriilor” și despre care afirmă că ar prelucra reprezentările fenomenelor prin intermediul celor două intuiții sensibile pure, timpul și spațiul, stă *capacitatea imaginativă apriorică* care este izvorul tuturor acestor concepte pure sau categorii și intuiții sensibile și al cărui *agens* este *imaginatив poietic rațional aprioric* cel care creează *lumi posibile raționale* și le aduce sub judecata intelectului pentru a putea fi ordonate, ierarhizate și valorizate.

Prin urmare, în opinia noastră, schema intelectului kantian nu este nici completă și nici corectă, ea omițînd în mod oarecum de așteptat capacitatea creatoare de *lumi posibile raționale* a

intelectului, *capacitate care creează însuși intelectul ca funcțiune* și stă la baza și fundamentul lui. Spun că această scăpare a lui Kant a fost oarecum normală atîta vreme cît el a dedus structura intelectului din logică, prin urmare dintr-un domeniu lipsit de conținut, astfel construcția acestuia se limitează la re-sintetizarea, regîndirea și ordonarea logicii tradiționale prekantiene într-un construct nou care, pentru multă vreme, a constituit modelul de necontestat al intelectului uman. Mai mult, datorită aceluiași viciu de analiză, Kant a scăpat din mîină însăși capacitatea creativă a omului, adică tot ce este esențial în ceea ce privește lumea și existența ei.

Leibniz, la rîndul lui, a construit un sistem în care a lăsat deoparte tocmai aceste structuri ale *imaginativului*, respectiv *capacitatea imaginativă apriorică* și *imaginativul poietic rațional aprioric* creionînd un *sistem intelectualizat al lumii* în care pînă și timpul și spațiul ca elemente intuitive pure și constitutive ale lumii și capacității cognitive umane lipsesc cu desăvîrșire. El a comparat fenomenele, deci obiectualitatea lumii, doar cu intelectul și cu conceptele abstracte ale lui deduse din logica aristotelică. El vedea lumea numai prin intermediul conceptelor pure și credea să fi găsit o sinteză a acesteia prin intermediul lor ignorînd nepermis sensibilitatea, respectiv latura aesthetică a intelectului. El nu considera ca fiind fundamentale *intuițiile sensibile pure* decît sub aspectul lor „intelectualizat”, respectiv timpul și spațiul, astfel pentru el sensibilitatea nu era decît un mod de a lega înțelegerea, respectiv un mod de a induce teoretic o lume guvernată de capacitatea abstractă de cunoaștere a intelectului. Prin urmare, Leibniz a căzut în capcana de a fi intelectualizat fenomenele, așa cum Loke le-a „sensibilizat”, respectiv ambii au prezentat fenomenul doar ca și concept al reflexiei, chiar dacă absolutizat abstract și intelectualizat sau absolutizat empiric.

Pe de altă parte Leibniz s-a aflat într-o profundă eroare avînd totodată dreptate sub aspectul logic și formal atunci cînd afirma că realitățile nu se contrazic niciodată unele pe altele, dar aceste raporturi logice nu mai înseamnă nimic atunci cînd avem în vedere natura, respectiv fenomenul, care se sustrage de la legitățile stricte ale logicii ajungînd uneori la forme dinamice contradictorii.

Totuși, în ciuda erorilor inerente, nu putem să nu fim de acord cu Leibniz atunci cînd reduce realitatea la ceea ce este sintetizat transcendent, în ciuda scăpării elementului creativ de realitate și *ființă* dat de *capacitatea imaginativă apriorică* și pus în operă de *imaginativul poietic rațional aprioric*. Era cu siguranță chiar peste capacitatea de înțelegere a lui Kant faptul că realitatea este un proces care se creează continuu prin intermediul *imaginativului poietic rațional* iar îndrăzneala de a spune că timpul, spațiul, realitatea și toate cele ce urmează din perceperea acestora sunt doar „ale mele” nu puteau să aibă nici un fel de întemeiere pînă în gîndirea lui Heidegger.

Pe de altă parte, atunci cînd von Leibniz a creat sistemul monadelor el a văzut distincția dintre transcendent și transcendent, respectiv intern și extern, doar din perspectiva intelectului, fără să pună cu adevărat problema *capacității imaginative apriorice* care stă la fundamentul conceptelor și, bineînțeles, a capacității creative a acestuia. El scapă din vedere un concept care să poată face legătura între aceste determinări pur intelective care sunt monadele iar elementul *agens* al raporturilor dintre monade ar fi trebuit să fie un concept asemănător a ceea ce noi numim *imaginativ poietic rațional aprioric*. Or, tocmai

lipsa acestuia face ca monadele să nu fie decît „lumi model” fără o legătură inteligibilă între ele, în ciuda a ceea ce dorea Leibniz. Si deși legătura, care este similară sau chiar este ființa, dintre lucruri este făcută prin abstractizarea elementelor sensibile pure și reducția lor la o ordine în comunitatea substanțelor (spațiul) și la o dinamică a lor în ceea ce el credea că este timpul și care ar fi premergătoare lucrurilor și reprezentărilor lor, totuși această legătură care putea fi acceptată la nivelul conceptelor nu poate fi acceptată la nivelul fenomenelor, în ciuda tuturor eforturilor sale.

Ceea ce face diferită construcția noastră prin cele două elemente fundamentale ale intelectului, *capacitatea imaginativă apriorică* și *imaginativul poietic rațional aprioric*, este de domeniul esenței întrucît noi nu doar comparăm conceptele noastre în intelect pentru a vedea dacă ele sunt identice, prin urmare corespund atît interior cît și exterior sau dacă intră în contradicție sau nu, ci arătăm modul în care aceste concepte creează realitatea și structura internă a fenomenului atît cît stă în putință *capacității imaginative raționale apriorice* umane și astfel, prin intermediul *imaginativului poietic rațional aprioric*, le aducem la înțelegere. Pentru că dacă noi privim lumea doar ca o înlanțuire de concepte și fenomene cu un raport de cauzalitate logic, vom scăpa din vedere tocmai esența existenței umane care se manifestă plenar în cunoașterea creativă, respectiv numita *ființă*. Tot ce este valoare umană se raportează la gîndirea creativă și la creația realității însăși prin intermediul ființei.

Am văzut aici că însăși punerea problemei cere claritate și concizie, dar, pe de altă parte, cere și o formulare în raport cu răspunsul așteptat. Viziunea dezvoltată de Heidegger este una validă din perspectiva modernității și în perspectiva gîndirii criticiste sau fenomenologice, însă Heidegger nu avea la îndemînă în analiza ființei decît abordările metafizicii tradiționale, fără a putea determina ființa pornind de la *capacitatea imaginativă apriorică* și *imaginativul poietic rațional aprioric*, lucru care va cădea în sarcina noastră, atîta vreme cît noțiunea de imaginativ, *capacitate imaginativă apriorică* și *imaginativul*

Florin-Preda Dochinoiu Fără titlu, tuș, peniță pe carton, 30x21 cm., 2000

poietic rațional aprioric își vor dovedi valoarea de operatori valizi ai cunoașterii.

(Va urma)

Note

- 1 M. Heidegger, *Ființă și timp*, Ed. Jurnalul Literar, București, ed. I-a, traducere de D. Tilinca și M. Arman, p. 16.
- 2 Platon, *Op. cit.*, 244 a, vol I-VI, 1974-1989.
- 3 M. Heidegger, *Op. cit.*, ibidem, p. 16.
- 4 Aristotel, *Met.* B 4, 1001 a 21.
- 5 Thoma de A. S. *th.* II qu. 94 a 2.
- 6 M. Heidegger, *Ființă și timp*, trad. rom., p. 17-18.
- 7 Th. de A., *Op. cit.*, *Quaestio* I, art. 1.
- 8 Thoma de Aquino, *Op. cit.*, 1, *quaestio* I, art. 1.
- 9 Aristotel, *Op. cit.*, IV, R, 2, 1003 b.
- 10 Aristotel, *Op. cit.*, III, B, 3, 998 b.
- 11 M. Heidegger, *Ființă și timp*, trad. rom., p. 18.
- 12 M. Heidegger, *Op.cit.* p.18-19.

Urmare din pagina 2

„Mirosul de jivină pe care-l avem la început/ și se pierde”

cum te adăpostea într-un surâs/ numărând pînă la trei-/zeci și trei/ înainte de a deschide ușa acasă?/ Mai știi cum plecai dimineața/ culegând la nime-reală surâsul de ieșit în lume?/ pe cînd nevăzută durerea te țintuia/ în mijlocul haitei de lupi iscați din umbre” (*Adăpostul surâsului*). Oricum, dacă vor pretinde că au ceva în comun cu poezia, o vor face, probabil, cu limbile împleticite, după ce vor fi citit aceste citate din Ioana Ieronim.

În *Zoom* aflăm și poezii istoricizate, ca să zic așa, cum ar fi cea despre incendierea Bibliotecii Centrale Universitare, la evenimentele din decembrie 89, - „Ceas pustiu la miez de zi. Ger și zăpadă. Înghețată în aerul/cristal ruina bibliotecii. Turlele zdrențuite. Ferestrele găvane/ căscate. Ochii arși.” - , fuga din prizonierat a tatălui – „a fugit din prizonierat târîndu-și genunchiul rînit/ a supraviețuit

cu frunze și rouă pînă la marginea satului/ l-au găsit fără cunoștință pe miriște, l-au recunoscut, l-au purtat pe brațe acasă” - și gustul cojii de mesteacăn : „Ce gust are coaja de mesteacăn?/ ... De unde să știi? Îți spun eu./ Dulce. Se poate mânca./Poți mânca și jumări de sânge/ Eu lucrăm la abator. Norocul meu./ Mă lăsau uneori să iau o cană de sânge. Asta/ mi-am permis uneori. (...)/ Așa a fost. Eu de copil am măsurat viața./ Adică moartea.” Ba chiar și poezie politică, sau mai bine zis atitudinală, încrustată în vaticinara contemporaneitate, despre „blocul de est”: „Ziduri, ziduri, buncăre, drone, radare, blindate/ elicoptere, cortine de laser, camioane telescop!/ Închideți frontierele, dublați teritoriul nimănu/ trageți fără avertisment, radeți pădurile/ arați! ca în palmă să fie cât vezi cu ochii. (...)” (pag. 67).

Cred că poeta Ioana Ieronim merita o luare în seamă mai acătării de către critica literară, rămânându-ne măcar speranța că aceasta se va întâmpla (treziți-vă la realitate neicursorilor critici literari mai mult sau mai puțin elitiști!) de acum înainte.

Viorel Igna

Zilele lui Nietzsche (III)

În cazul lui Thrasymachos („luptător violent”), nu există nicio urmă de opoziție ideologică de natură sau de lege, nicio nostalgie eroică a omului-leu. Ceea ce descoperă Thrasymachos este forța (*kratos*), iar *pleonexia* sa nu este împotriva legii, ci în spatele legii, ca o presupuziție mascată. Thrasymachos susține două teze diferite, prima este fără niciun dubiu, din punct de vedere teoretic, cea mai riguroasă și originală. M. Vegetti o prezintă astfel:

a) normele justiției sunt stabilite de lege. Nu există nicio valoare morală care să depășească legea; în rest, principiul după care o conduită justă este aceea care se conformează legii este teza cea mai răspândită în secolul al V-lea, iar echivalența dintre *dikaion* și *nomimon*, susținută de afirmația sofistică *peri nomon*, este împărtășită de același Socrate în dialogul *Criton* și în *Memorablele* lui Xenophon;

b) legea este emanată de cine are forța s-o face, adică de putere (*to archon*): după părerea mea, ne spune M. Vegetti, Thrasymachos, din *Republica*, este primul care formulează conceptul abstract al puterii, care se poate referi atât la majoranța democratică cât și la oligarhia aristocraticilor și la arbitriul tiranului;

c) orice fel de putere emană legi funcționale în interesul proprie sale conservări. Deci, dacă justiția este respectul legii, și dacă legile sunt instrumentul puterii, rezultă, concludă Thrasymachos, că justiția nu este altceva decât una în avantajul celui mai puternic (*tou kreittonos sympheron*).

Plecat de la un pozitivism juridic, pe larg împărtășit, Thrasymachos ne dezvăluie capcana ideologică în care se poate citi pozitivismul puterii (el trece, cum spune M. Vegetti, de la un *Rechtpositivismus* la un *Machtpositivismus*). Platon va sintetiza astfel tezele sale în dialogul *Legile* (IV 714 c-d): Legile, ni se spune, le impune totdeauna în Cetate fracțiunea care deține puterea (*to kratoun*).

„Și crezi tu că democrația victorioasă sau o altă forță politică sau un tiran vor dori legi pentru un alt scop, dacă nu pentru avantajul de a-și menține propria putere (*arche*)?”

Conform primei teze, puterea, fiind anterioară legii, era prin definiție externă normelor de justiție. S-a stabilit astfel polaritatea putere/justiție, din care, într-o modalitate retorică, a fost posibilă derivarea ecuației *putere=nedreptate*, *cel supus=cel drept*. De aici a apărut teza conform căreia justiția practică supușilor, apare ca un bine pentru ceilalți, adică funcționează în interesul celor puternici, dar care nu iubesc dreptatea și-i exploatează pe ceilalți. Figura perfectă a unei puteri care nu iubeste dreptatea este aceea a *pleonexiei* proprii tiranului, unicul care este liber încât este „stăpân pe sine” și mai ales stăpân asupra altora: această imagine a omului *eleutherios*, adică aceea de *despotikos*, ne amintește în mod direct de nostalgiile lui Calicles.

Cea de-a doua teză a lui Thrasymachos (34 a-c) derivă din prima nu ca o consecință logică, ci printr-un efect retoric, care rezultă mai slabă din punct de vedere teoretic și mai puțin originală, sfârșind

prin a se apropia de pozițiile lui Calicles (a cărei atitudine este reluată de refuzul lui Thrasymachos de a continua dialogul cu Socrate).

La rândul său, personajul Glaucon derivă din paradigma *pleonexiei*, o teorie critică a justiției, care dobândește forma unei genealogii a moralei. La fel ca pentru Calicles, și pentru Thrasymachos pulsunile primare și naturale ale omului sunt cele care se referă la *adikein*, adică capacitatea de a exercita o violentă dominație asupra celorlalți cu scopul dobândirii puterii, a gloriei și a bogăției (358 e). Aici stă originalitatea tezei lui Glaucon, din care M. Vegetti face un extraordinar precursor al lui Thomas Hobbes și a gândirii contractualiste; agresivitatea naturală generează un sentiment al fricii: nu există super-oameni în maniera evocată de Calicles, fiecare este prea slab pentru a putea spera în exercitarea violenței asupra altora fără a suferi la rândul lor una mult mai mare. S-a născut astfel pactul (*syntheke*) justiției, care constă într-o reciprocă renunțare la violență și într-un acord comun în vederea respectării legilor. Legea și justiția constituie deci o protecție a celor slabi, dar nu există, așa cum gândea Calicles, slabi și puternici „prin natura lor”, slăbiciunea și frica care-i urmează, sunt o condiție universală a viețuirii oamenilor în societate, care-i constrânge să renunțe la acele pulsuni primare, la acel *basic instinct* al violenței.

Cel puțin în aparență, ne spune M. Vegetti, renunțarea la *pleonexie* vizează numai pătura civilizată și socializată a cetățenilor, care au nevoie de o anumită aprobare (*eudokimesis*) din partea celorlalți. Sub această pătură ascunsă, e de părere M. Vegetti, rămâne ferocitatea originară a omului adevărat (359 b). Starea de fapt a *pleonexiei* alege să stea în secret, să comploteze, sub protecția publică a abilității oratorice și a exprimării virtuților civile. Conflictul pleonectic se mută din atmosfera eroică a unui Calicles, la evocarea tiranică a lui Thrasymachos, și la realitatea cotidiană a vieții, proprie intrigilor și minciunii ca mod de a exista.

În spatele tezelor lui Glaucon stă probabil figura unui „rău maestru” al gândirii și al politicii și anume *Antiphon din Ramnunte*, unul din inspiratorii loviturii oligarhice de stat a celor Patrusute, din 411 î.Hr. Cercetările papirologice, ne spune M. Vegetti, făcute de Fernanda Decleva Caizzi și analizele istoriografice ale lui Michel Narcy au arătat unitatea acestei figuri, care era de obicei împărțită între sofistul democratic, care ar fi contrapuz egalitarismul natural ierarhiilor arbitrare impuse de convenții și de legi, și cele oligarhice, cu intenția de a da jos guvernele democratice, despre care mărturisește Tucidide (VIII 66-70). Antiphon a descris în realitate reciproca renunțare la *adikein* în viața publică, ce constă în contractul (*homologia*) pe care se bazează societatea și legile sale; a denunțat însă insuportabila violență pe care aceste legi o exercită asupra adevăratei naturi a omului, pretinzând să pună la punct comportamentul, dorințele (*epithymia*), până și gesturile și funcțiile corpului. El a revendicat deci utilitatea violării secrete (*lathra*) a legilor în numele restabilirii drepturilor naturale (DK B 44 fr. IA).

Florin-Preda Dochinoiu (Po)vești de peste Prut, tehnică mixtă pe hârtie, 30x20 cm., 2020

În viața politică, așa cum ne informează Tucidide, Antiphon a organizat, pe baza inteligenței sale și protejat de capacitățile sale oratorice (*deinotes*) lovitură de stat, pregătită de societățile secrete și dusă la capăt datorită unei alternanțe de intimidări și violență. Este probabil că Platon se referă chiar la Antiphon atunci când denunță în *Legile* acei maștri răi care îi învățau pe tineri că „în adevăr” lucrul cel mai just este acela de a învinge făcând apel la violență și promovând (*staseis*) modalitățile injuste de negare a libertății, în scopul de a trăi „o viață corectă conform naturii”, care constă în a-i domina pe ceilalți și nu a-i servi cum dorește legea (X 889 e s).

Krițias, pe de o parte, Antiphon pe de alta, se pare că au fost maștri ai gândirii și ai acțiunii *pleonexiei* pe baza istorică a imperialismului atenian, a instaurării dominației în Cetate (*stasis*), a revoltei oligarhice împotriva legii egalitare proprie democrației. Concluzia lui M. Vegetti este după părerea noastră exemplară, constituind un avertisment pentru sistemele democratice occidentale, care datorită evenimentelor în curs și a pericolelor ce nu pot fi trecute cu vederea, sunt supuse unei presiuni nemeritate.

Platon a elaborat pozițiile teoretice, pe care de multe ori le-a făcut cunoscute în plan filosofic, mult mai riguroase decât erau la început, în mai multe versiuni, care prezintă un întreg evantai de posibilități, implicate în paradigma *pleonexiei*, pe care le-au adus în scenă personajele dialogice de care vorbim ca Thrasymachos, Calicles și Glaucon.

Toate aceste, concludă M. Vegetti, reprezintă o formidabilă luptă cu caracter dialectic, împotriva spiritului socratic, în care din păcate, Socrate în cazul dialogului *Gorgias* și *Republica*, pierde în fața violenței instituționalizate.

Socrate pierde de două ori, o dată în fața tăcerii lui Calicles, care opune forța unei alegeri existențiale, unei argumentări valide și-l constrânge pe Socrate la un monolog care se încheie cu mitul judecării sufletelor: un mit, deci, și nu o teorie, de tipul aceleia prin care Adimantos îi va interzice lui Socrate să facă apel în cadrul cărții a II-a a *Republicii* (365-366).

Confruntarea de idei se dovedește a fi neproductivă și în fața lui Thrasymachos, așa cum recunoaște Socrate la sfârșitul primei cărți a *Republicii*. Aici falimentul se datorează mai ales inadecvării paradigmei la *technai*, la care apelează în mod

normal Socrate, adică un discurs în jurul logicii puterii: medicul, păstorul nu sunt bune exemple pentru a contraargumenta raportul dintre *kratos*, *arche* și *nomos*, deoarece Thrasymachos n-are niciun interes să dezvăluie interesul pleonectic, care stă în spatele măștilor acestor buni meșteri (cu uzurpatorul Giges din povestea lui Glaucon, care era el însuși un păstor).

Este însuși Socrate, concludă Mario Vegetti, în cartea a II-a a *Republicii*, cel care se declară incapabil să ajute justiția în fața atacului inițiat de acei „fii ai lui Thrasymachos” care sunt, după el, în plan intelectual, dacă nu în cel moral, frații vitregi ai lui Platon, Glaucon și Adimantos. Nu este capabil, dacă nu cu condiția de a accepta provocarea *pleonexiei* pe terenul care-i este propriu, acela al antropologiei și deci în plan politic.

Așa cum se cunoaște, această ipoteză antropologică a lui Socrate și modelul de societate propusă sunt lichidate de Glaucon cu o frază ce a avut rezonanță istorică, ca o „societate de porci” (372 d), în sensul unei vieți simple, frugale, cât și a stupidității și ignoranței membrilor ei, ce se lăsau influențați de sofști, prin erorile de raționament comise în mod intenționat.

Nietzsche, preluând aceste idei platoniciene, susține că etica ar fi o invenție nenaturală, un truc al celor slabi. Vito Mancuso ne spune că acest lucru se poate rezolva observând mersul naturii, de care omul este expresia cea mai elocventă; el pune o simplă întrebare: există o Constituție la baza lumii naturale sau domină numai anarhia? Și dacă este, care este Documentul constituțional al naturii? Care este, în alți termeni, *natura* naturii?

Fizica, continuă Mancuso, explică ceea ce filozofii numesc ființa (*essere*), cu trimitere la energie și la cele patru forțe fundamentale care o plasmază (gravitațională, electromagnetică, nucleară tare, și nucleară slabă), fapt pentru care se poate spune că este forța, aceea care guvernează lumea. Nu este însă vorba de o forță brută, care se afirmă pe sine contra oricărei alte realități, o forță ca o arbitrară violență, deoarece dacă ar fi așa n-am mai avea o realitate organizată a lumii și a vieții cu minunata sa complexitate. Din contră, forța care plasmază energia este de un tip *relațional* și se exprimă constituind legături și promovând un tip de organizare special; este o forță care se exprimă pe sine însăși atât timp cât sunt constitutive și perene relațiile pe care sunt în măsură să le producă. Logica acestor ființe este ceea ce înțelepciunea clasică a denumit *logos*.

Conceptul de *logos* exprimă dinamica ce poartă la existență fenomenele, întrucât sunt relații ordonate. Este legea care mai întâi de toate generează fenomenele, apoi le ține împreună, după care le descompune, făcând posibilă punerea în evidență a unui proces evolutiv și nu un bilanț egal cu zero, ci nivele de abstracție ale ființării tot mai complexe și organizate (evolutive).

Faptul că fenomenele sunt ținute împreună de forța amintită mai sus, comentează V. Mancuso, se explică și prin faptul că aceste fenomene sunt instabile. Viața este un echilibru instabil, întucât haosul tinde în mod continuu să descompună ordinea stabilită. Numai așa, numai datorită acestei presiuni continue a haosului, creativă și destructivă în același timp, *ființa* – energie evoluează. Această dialectică a haosului și a logosului, face ca lumea să existe, iar noi să-i fim coparticipanți și ființe finite în infinitatea lumii.

De-a lungul timpului și alte culturi spirituale au intuit existența acestei energii inteligente pe care grecii au numit-o *Logos* (uneori *pneuma* și *nous*, cu o semnificație fie antropologică, fie cosmologică). Înțelepciunea *hindu* ne vorbește în

termenii de *dharma* la nivel cosmologic și de *prana* sau *kundalini* sau *sakti* la nivel antropologic. Înțelepciunea chineză ne vorbește cu termenii de *Tao* la nivel cosmologic și de *Qi* la nivel antropologic. Înțelepciunea japoneză ne vorbește cu termenii de *Rei* la nivel cosmologic și de *Ki* la nivel antropologic. Ceea ce demonstrează că intuiția lor comună conform căreia *natura* naturii este relația confirmată de capacitatea ei de a revela armonia.

De aceea *natura* naturii este procesul de generare. Iar imaginea sa prin excelență, concludă Vito Mancuso, este o „Mamă”. De unde rezultă că forța cea mai autentică a unei ființe umane este aceea care se pune în slujba misterului generării în toate formele posibile. Autentică voință de putere a unei ființe umane, cu alte cuvinte, nu trebuie să facă nimic diferit față de ceea ce face de la începuturi forța proprie naturii, adică aceea de a crea sisteme.

Concluzia lui Vito Mancuso este în ton cu viața noastră de toate zilele, devenind o critică aspră a mentalității propriie comportamentului și atitudinii unor contemporani de-ai noștri:

„Mă gândesc că este destul de evident azi, la un secol și jumătate de distanță, că filosofia propusă de Nietzsche nu mai reprezintă nimic aristocratic, devenind din contră, punctul de vedere cel mai celebrat de industria și de agențiile de publicitate din zilele noastre. Paradoxul deci și-a avut rolul său: acea filosofie care dorește să fie aristocratică și să-și atribuie pathosul distanței de masă a devenit în zilele noastre cea mai populară filosofie, este ceea ce oamenii doresc să audă și care le este spus cu intermitență de către mijloacele de comunicare de masă și de anumiți lideri politici”.¹ Să ne amintim ce scria Nietzsche în 1887: „Tot ceea ce este considerat imoral este, dacă o luăm în sens economic, un factor de ordin superior și în același timp de primă importanță”.² Remarcile lui V. Mancuso la aceste afirmații sunt pe cât de adevărate, pe atât de alarmante: la distanță de un secol și ceva adevărul cuvintelor lui Nietzsche este extrem de evident în ce privește criteriile care guvernează producția cinematografică,

Florin-Preda Dochinoiu Birt (fragment), tehnică mixtă pe carton, 30x16 cm., 2006

Florin-Preda Dochinoiu Declarația pe propria răspundere, tehnică mixtă pe hârtie, 21x10 cm., 2020

muzicală, editorială și orice alt gen care vizează petrecerea timpului liber. Azi, aproape nimeni nu mai scrie sau compune pentru a servi valorilor morale, nimeni nu mai vrea să apară ca un *moralist*, care așa cum s-a văzut, unora le apare ca o încadrare pe care un intelectual sau un artist s-o accepte de bunăvoie. De aceea s-a pierdut orientarea etică în realizarea producțiilor artistice, contează numai criteriul economic. Aprofundând și punând în discuție aceste problematice multora le apare ca nefiind la ordinea politică a zilei, iar cuvintele lui Nietzsche, că ceea ce este imoral este factorul superior și principal, deoarece se vinde mai bine, ne duce inevitabil la concluzia că Nietzsche a învins, noi fiind condamnați să suportăm această întoarcere pe dos a istoriei. În acest sens pierdem noi toți, din cauza crizei economice și a celei socio-politice care își are rădăcinile într-o criză morală profundă. În concluzie gândirea lui Nietzsche ne apare paradoxală, pe de o parte cea privind încercarea de negare a eticii, pe de altă parte ea pune bazele a ceea ce pentru el era valoarea cea mai mare, adică *cunoașterea*, tocmai în termeni etici. Eroarea, de fapt, nu era o greșală cognitivă, ci meschinitatea, lipsa de curaj, cu valorizarea sa etică. Este clar pentru toți, că fiecare poate să contribuie la curățenia sa spirituală, cu condiția existenței unui criteriu mai înalt și mai pur decât poate ființa umană să-și imagineze; autoanaliza sinelui individual este primul pas pentru recăștigarea încrederii de sine, înainte de a cere de alții, cel mai bun lucru este ca ființa umană să înceapă această curățenie spirituală cu sinele său individual.

Deci, ceea ce pentru Nietzsche era lucrarea cea mai importantă, adică participarea la actul de cunoaștere „eu îl prețuiesc pe acela care trăiește pentru cunoaștere, și dorește acest lucru neîncetat”³, este consecința unei dispoziții etice. Ceea ce în ultimă instanță a demonstrat cum „dinamita” sa a putut să distrugă la sfârșit sensul ultim al propriei sale lucrări.

Note

- 1 Vito Mancuso, *Etica per i giorni difficili*, Garzanti, Milano 2022, p. 112
- 2 Nietzsche F., *Voința de putere*, n. 272, ed cit , p. 105
- 3 Nietzsche F., *Così parlò Zarathustra. Un libro per tutti e per nessuno*, Prefață, n. 4, trad în it. de Mazzino Montinari, Adelphi, Milano 1989, p.9

Andrei Marga

De la soluții la aplicare. Optica lui Virgil I. Bărbat

Cercetătorul, teoreticianul, comentatorul preocupat de viața din zilele noastre, dar care nu escamotează dificultățile, ci le înfruntă, este întâmpinat mereu cu întrebarea: care este soluția? O pun, adesea, oameni sătui de propagandă, tergiversări și trădări, care au, firește, dreptate. Dar care este soarta soluțiilor atunci când ele totuși se formulează?

Trebuie remarcat că nici soluții care s-au dat în trecutul culturii naționale nu au azi soarta pe care o merită. Am semnalat nu demult, chiar în tema democrației, cât de ocolită este până și Proclamația de la Alba Iulia (1918), care prevede „democrație curată”. Să nu mai vorbim de efervescenta dezbateri interbelică asupra statului, trimisă azi în muzeu.

Sunt de părere că solicitarea de soluții este rezonabilă. Personal, am căutat să formulez soluții organizate conceptual privind reconstrucția (*Ieșirea din trecut*, 2002), schimbarea economică și culturală (*Cotitura culturală*, 2005), schimbările din justiție (*Justiția și valorile*, 2019), democratizarea statului (*Statul actual*, 2021), reformarea educației (*Educația responsabilă*, 2019), politica externă (*România și Europa actuală*, 2016). Numai că soluțiile se cuvin discutate public și, în funcție, desigur, de evaluarea de către cetățeni, valorificate.

Mai este de observat că nu există rezolvări la dificultățile unei societăți fără ca aceasta să-și elaboreze soluții proprii. Nicio țară care s-a lansat nu a fost fără *telos* și fără angajarea capetelor și brațelor ei. Bunăoară, Germania s-a refăcut uimitor de repede din ruina în care a ajuns în 1945 grație calificării forței de muncă, priceperii decidenților și angajamentului intelectualilor și al cetățenilor. Oarecum la fel și alte țări.

Soluțiile sunt acasă, chiar și când înveți de la alții. Pe Pământ nu este altfel. Dumnezeu îi ajută înainte de orice pe cei care lucrează la schimbarea stării de lucruri.

În viața societăților, știm prea bine, interferează neîncetat ideologii – adică interese înguste ce se dau drept interes public. Dar ideologiile sunt nu numai specii ale naționalismului, cum este izolaționismul ce se acuză azi, ci și internaționalismul descarnat ce stă cu brațele încrucișate așteptând rezolvări de undeva, din jocul forțelor sau chiar de la un centru.

România actuală traversează, din nefericire, experiența nefastă a deusolării. Ea dovedește că societatea care nu se angajează cu forțe proprii pentru a-și rezolva problemele ajunge în dificultăți majore.

Ne dăm seama că diagnozele date funcționării statului român actual, culmea, de unii dintre cei care au contribuit la starea de acum – „stat mafiot” spunea un președinte, „stat eşuat” a spus actualul – nu sunt figuri retorice. Economisti acuză „jaful fără precedent” al bunurilor și regimul „colonial” în care s-a căzut. Mai nou, nu numai că se trăiește pe

datorie, cu dobânzi în creștere, dar, la orice calcul, cu deciziile în curs, doar se amână împotmolirea. Într-o lume concurențială, decidenții, nepricepuți și deusolați, bat pe la porți, în vreme ce adâncesc dificultățile.

Dar la crize, inclusiv la grava criză bugetară există, totuși, soluții evidente ale economiștilor și ale altor cetățeni ai țării, incomparabil mai chibzuite decât oricare altele. Dar sunt aceștia ascultați, sunt soluțiile lor luate în seamă?

Soluțiile sunt acasă, învățând, firește, din experiența lumii. Cel puțin două fapte mă fac azi să accentuez în plus această susținere.

Primul este acela că, în țările de referință, educația își asumă condițiile erei globalizării și digitalizării, dar se îngrijește tot mai mult nu numai să folosească mijloacele acestora, ci și să fructifice potențialul natural al oamenilor. În licee din diferite țări se caută organizarea educației în mediu apropiat de cel al vieții de fiecare zi. În școli se dă curs activării memoriei și raționării native, chiar dacă sunt la dispoziție computere. Altfel spus, se dă o atenție nouă potențialului natural al tinerilor. De exemplu, nu e destul să le dai elevilor telefoane și computere ca să fii în pas cu epoca. După cum te înșeli crezând

că vei avea știință, industrie și cultură proprii doar cu liste de articole. Sau mișcare sportivă cu una-două reușite. Or, că iese învățământ bun aplicând rețete ciupite și rău înțelese. Sau politică externă, mi-mându-i pe alții.

Al doilea fapt este acela că, în zilele noastre, sociologia face distincția fecundă dintre „lumea trăită a vieții (*Lebenswelt*)” sau viața oamenilor în firescul ei, ca ființe cu o anumită echipare organică, care conviețuiesc într-o comunitate sub cupola culturii, și ceea ce aparține „sistemelor”, instituțiilor, de la cele locale la restul. În lumina acestei distincții, este clar că o comunitate doar penetrează de „sisteme” nu-și poate rezolva problemele. Viața rămâne umană sub condiția trăirii ei cu o anume exprimare proprie.

Ca să rezum, argumentele majore de azi duc la cultivarea unui fel de a fi mai natural al oamenilor, ce are premise simple. Este vorba de a lua viața ta în propria comunitate ca punct de plecare, a învăța din experiențele altora, a lucra la implementarea cultivată a scopurilor, a veghea la soluții făcând față presiunilor la abandonarea de sine.

Dintre personalitățile vieții moderne din România, nimeni nu a întruchipat mai bine, prin vederile sale, acest fel de fi natural, decât Virgil I. Bărbat. El a dat soluții în această optică. De aceea, îl și pun aici din nou în relief, evocând, în limita spațiului, miezul soluțiilor sale.

Cu toate eforturile de readucere în scenă pe care le-am făcut (de pildă, în *Rațiune și voință de rațiune*, Editura Academiei Române, 2017) mai este de lucru la a face cunoscută opera celei mai cultivate personalități din Clujul interbelic. Câteva mii de pagini de manuscris, aflate în arhive din București, așteaptă încă editarea. Pledez pentru editare, căci Virgil I. Bărbat a fost o personalitate de înaltă calificare, un lider de generație inovativ, capabil să construiască instituții. Între altele, el a conceput organizări (*Extensiunea universitară*, 1926) ce pot fi inspiratoare și astăzi. Virgil Bărbat a cultivat sociologia după instruire solidă în istorie și filosofie, încât, de la început, a putut să articuleze un discurs despre societate capabil de soluții. El era mai mult decât un sociolog, era un gânditor.

Se spune că în România gânditorii veritabili trebuie să moară pentru a fi recunoscuți. Cu Virgil Bărbat nu s-a întâmplat nici măcar aceasta. Presupun că dacă l-ar fi avut printre vârfuri, dincoace de 1931, când el se stingea la numai 52 de ani, însăși istoria putea fi alta. Aceasta pentru că Virgil Bărbat absorbise o neobișnuit de întinsă cultură universală, literară, istorică și științifică, și elaborase o viziune a valorificării de sine a României. Mai ales că, în vremuri de reorganizări, nu însușirile rapso-dice, cât forța gândirii este hotărâtoare.

Între altele, Virgil Bărbat a folosit devreme, după stagii fructuoase în Elveția, Germania și SUA, cele trei limbi moderne majore – engleza, franceza, germana – cu informarea la surse corespunzătoare, în serviciul unei concepții proprii. În locul unei astfel de concepții, se poate observa că a prevalat uneori la Cluj ceea ce s-a acuzat în critica literară interbelică – un fel de pozitivism provincial, care ia pliarea la ce se poartă și descurcarea personală drept scop ultim al vieții. Acest pozitivism a marcat unori puncte în raport cu ideologiile, dar nu a izbutit să consacre o viziune cuprinzătoare. Azi, el face ravagii – mult dincolo de Cluj.

Puțini știu că Virgil Bărbat a dat una dintre primele monografii consacrate operei lui Nietzsche în exegeza universală (*Nietzsche. Tendances et problèmes*, Rascher & Cie., Zürich und Leipzig, 1911). Puțini cunosc că a dat prima scriere de americanistică în cultura română (*Imperialismul american. Doctrina lui Monroe*, Cartea Românească, București,

Florin-Preda Dochinoiu *Alte remedii de împrumut*, tehnică mixtă pe carton, 85x50 cm., 2022

1920). Cu ea, Virgil Bărbat participa la inaugurarea cercetării relației dintre Europa și America după prăbușirea întâietății economice, politice și militare a Europei, odată cu Primul Război Mondial. Este contextul în care Woodrow Wilson aducea la Paris proiectul său de reorganizare a Europei pe baze ce revin de fapt la Kant. Virgil Bărbat apăra în context teza potrivit căreia a devenit indispensabilă „revizuirea judecăților pe care lumea veche și cea nouă le au una asupra alteia”.

Făcându-se însă ecoul lui Nietzsche, Virgil Bărbat credea că pacifismul wilsonian ar prefigura o societate în care „toți vorbesc englezește”, iar „cei mai luptători, mai tari” sunt favorizați, și susținea că în cultura germană, axată pe afirmarea națiunii, se află soluția potrivită pentru Europa (pp. 186-187). El nu ezita să elogieze cultura germană pe când se adoptau tratatele de la Versailles, subestimând vizibil implicațiile înfrângerii militare a Germaniei.

Opțiunile lui Virgil Bărbat s-au format în jurul convingerii valorii de neînlocuit a națiunilor. Pe de o parte, el a văzut în ce venea de peste ocean un liberalism individualist, dizolvant pentru coeziunea unei națiuni europene. Dar Virgil I. Bărbat era lucid, încât să recunoască superioritatea democrației americane. „America ne-a învățat – scria el – marele lucru că o democrație, ca să poată trăi cu succes, trebuie să se gândească tot atât de mult la producție cât la împărțea bogăției publice, lecție pe care să nu o uităm” (p. 200). Virgil I. Bărbat nu a lărgit însă destul înțelegerea Americii, el ajungând la sentințe întreținute de prejudecățile lui Hașdeu, de felul „libertatea americană n-a avut nici o valoare morală” (p. 200). Sunt sentințe care nu se susțin când este vorba de o cultură cu rădăcini puritane, în general iudeo-creștine, cum era cultura americană.

Faptul că Virgil I. Bărbat voia ca europenii să învețe din experiența americană este, însă, mai presus de orice. Într-un alt loc, Virgil Bărbat își asumă că societatea poate fi ameliorată nu mărinduț puterea autorității, ci „întărind conștiința datoriei în fiecare membru al comunității, făcându-l de timpuriu și pretutindeni un părtaș inteligent al operei urmărite de toți” (*Dinamism cultural*, Lepage, Cluj, 1928, p. 5-6), pe calea educației și culturii. El elogia, în termeni superlativi, faptul că „America este țara în care universitățile au părăsit vechiul lor separatism și au început a se amesteca în viața poporului care le susține”, ceea ce le-a conferit un rol reformator în societate”. Și adăuga observația că „profesorul tip din America este veșnic în căutarea împrejurărilor sociale, în care ar putea altoi rezultatele specialității lui și a face din aceasta din urmă ceva viabil, o operă omenească trăită, iar nu un simplu capitol de manual, cum este cazul cu confratele lui european” (p. 117).

La tezele lui A. C. Popovici, după care apartenența națională este un fel de cadru transcendent al oricărei acțiuni omenești și, corelat, democrația ar fi o primejdie pentru comunități (*Naționalism sau democrație?*, Minerva, București, 1910), Virgil I. Bărbat reacționează cu teza că nu democrația este de vină pentru degradarea vieții din jur, ci proasta folosire a democrației. „Răul cel mare – scrie el – nu este tăria democratismului, ci slăbiciunea celor ce ar fi să ia în mână conducerea vieții de mâine și a celei de azi, slăbiciunea lor fizică, metafizică și socială, micimea lor; răul cel mare e slăbiciunea fizică, dar, mai ales azi, slăbiciunea sufletului poporului întreg, popor care începe să nu mai poată crede, nici el, în valorile cele vechi, în valorile metafizice, sociale /.../ ale trecutului și noi n-am găsit, n-am știut a găsi alt ideal care să-l poată subjuga, n-am putut duce o viață care să-l poată prinde, așa cum este el, democrat, în complexul unui sistem de viață, din care să nu lipsească nici știința, dar nici credința, nici

Florin-Preda Dochinoiu Înălțare, tuș pe carton, 30x21 cm., 2016

democratismul desăvârșit, dar nici aristocratismul etc. /.../. și disperați ne-am pus să învățăm deasupra capetelor noastre fantoma naționalismului și drept orice opoziție, în contra democratismului, a vieții, am început să scoatem măștile tradițiilor trecutului, conservate cu sfințenie de dușmanii timpurilor posterioare lui '48” (*„Naționalism” sau „democrație”?*, Socec, București, 1911, p. 60-61). Nu de la democrație vine răul, ci din cu totul altă parte: „lipsa de voință și inferioritatea claselor de sus”.

Virgil I. Bărbat a preconizat trecerea în spatele opoziției dintre democratism și aristocratism și asumarea „vieții” – a „nevoilor acesteia”, pentru a pregăti ziua de mâine. Prioritatea nu este revenirea la trecut, ci angajarea viitorului ținând seama de „ansamblul trebuințelor omenești”, care nu se lasă reduse la identificarea națională, chiar dacă o includ.

Rezultatul general la care ajungea Virgil I. Bărbat a fost abordarea societății românești din perspectiva unei democratizări luate în serios, care să poată fi suport al mândriei naționale. În dezbaterile asupra dezvoltării din România de după Primul Război Mondial, pe fondul creat de exproprierea marilor moșii, Virgil I. Bărbat a promovat teza după care exproprierea moșii boierești și trecerea pământului în posesia „plugarilor” trebuie urmată de „exproprierea neștiinței de carte” (*Dinamism cultural*, p. 8). Termenul care-i sintetizează vederile asupra României este „democratizarea” în continuare a statului și a societății.

Sub acest termen, Virgil I. Bărbat are în vedere „dispariția monopolurilor” de orice fel, „împărțirea pământurilor la țărani”, „șărmurirea drepturilor patronilor”, prevalența „cuvântului celor mulți în politică”, „recrutarea conducătorilor după merit”. Diferența de orice egalitarism este marcată de Virgil I. Bărbat astfel: nu trebuie ca, odată cu împărțirea pământului, să cadă „respectul pentru ideea de proprietate”; odată cu votul universal, să cadă și importanța reprezentării politice; odată cu promovarea după merit, toți să se considere că sunt pe același plan și au îndreptățirea să conducă (p. 11). Virgil I. Bărbat a repetat că „autoritarismului” din societate îi este mereu superioară soluția sprijinirii pe „datoria” resimțită de către cetățeni.

Pentru Virgil I. Bărbat, răspândirea culturii este cheia de boltă a soluționării problemelor de dezvoltare a României (*Premisele umane ale culturii*

moderne, Extensiunea Universitară, Cluj, 1925-26). El a luat pe cont propriu o argumentare pe care Max Weber o consacrase, care vedea o dependență a societății de acțiuni și a acestora de felul în care oamenii trăiesc realitatea – fel dependent, la rândul său, de cultura împărtășită. România nu se va putea moderniza, spunea Virgil I. Bărbat, dacă nu sunt moderne chiar trăirile și mentalitatea pe care le pune la lucru.

Pentru români, două solicitări devin de neocolit, în concepția lui Virgil I. Bărbat. Prima este înlocuirea tentației „pesimismului” și a „concepției tragice a existenței”, cu „principiul înnoirii permanente a claselor conducătoare prin elemente destoinice venite de jos” (Virgil I. Bărbat, *Dinamism cultural*, p. 6). Căci „sanctiunea sănătoasă pe care acest principiu o dă meritului și nemeritului” este cea care ține trează conștiința posibilului și motivează acțiunea. A doua este trecerea de la elitism la înțelegerea democratică a culturii. Ambele sunt imperative.

Virgil I. Bărbat știa foarte bine cât de mari sunt discrepanțele din societatea României și cât de mult este de făcut. El a fost însă conștient de nevoia unei vaste reconsiderări a profilului elitei politice și culturale ce conduce în societate.

El a sesizat cu ascutime carențele de formare a politicianilor din țara noastră, care îi fac să caute titluri academice după ce au ajuns în funcții. „La noi, politicianii ajung specialiști: miniștri de industrie, de lucrări publice, de instrucție și așa mai încolo. În alte părți, specialiștii ajung miniștri și unori șefi de stat. O diferență care spune multe, nu?” (*Dinamism cultural*, p. 185). Carențele politicianilor au și alt aspect. „Adăugați acum, la toate cele spuse mai în urmă și concesiile, tragerile pe sfoară, bucătăria întreagă, în sfârșit, necesară mersului înainte al mașinării unui partid și veți înțelege prăpastia dintre oamenii lumii formelor și aceia ai lumii interne, dintre politică, așa cum ne-a format-o lumea modernă și cultură” (p. 215).

Teza lui Theodore Roosevelt, din celebrul discurs al președintelui american la universitatea din Sao Paolo, după care „civilizația” presupune „caractere”, iar „caracterul” reunește „curajul” („inițiativa”), „cinstea” și „bunul simț”, a fost împărtășită manifest de Virgil I. Bărbat. El a stigmatizat „oportunismul bizantin”, care face ca la noi cărturarul să se adapteze la împrejurări, în loc să judece independent și să promoveze o opinie proprie și responsabilă față de interesul public (p. 218). El a acuzat lipsa angajării în cauze publice: „dacă profesorii universitari ne-au dat icoana senilității timpurii a intelectualității române, masa cea mare a absolvenților școlilor noastre medii și superioare ne-au dat-o pe cea a senilității noastre morale” (p. 206). O societate nu-și rezolvă problemele dacă oamenii se consideră pe sine doar simpli „funcționari” într-un angrenaj de care răspunde mereu altcineva.

Virgil I. Bărbat a sesizat mai clar decât oricine că vestita „teorie a formelor fără fond”, a lui Titu Maiorescu, din care se alimentează și azi dezbaterile asupra stărilor de lucruri din țară, nu este profundă. Ceea ce a contat în istoria României, scrie el, a fost împrejurarea că „fondul” nu a fost atins prin măsuri destul de hotărâte (p. 212), care să deschidă posibilități pentru cetățeni de a se exprima în treburile societății și de a împropăta garniturile de conducere și elitele culturale. Nu lamentarea privind soarta „formelor”, ci schimbarea „fondului” însuși ar trebui să preocupe mințile și brațele românilor.

Iată, așadar, o soluție! Cine și câți sunt gata să se angajeze pentru o democratizare precum cea la care chema Virgil I. Bărbat?

Nicolae Iuga

Iraționalul în Istorie (II)

(Im)Posibilitatea profetirii Istoriei

Despre *emergență* (vorba lui Aristotel) se poate spune în multe feluri. Etimologic și originar, termenul se referea cu precădere la om, reliefând inclusiv semnificații morale. În latină, *mergo* însemna de exemplu a se scufunda în apă, iar *emerge* a ieși din nou la suprafață, la lumină. *Emergo ex palude* însemna a ieși dintr-o mlaștină, la propriu dar și la figurat, *emerge ex mendicitate* – a ieși din sărăcie, din foamă, apoi avem chiar *emerge ad summas* – a se ridica la cele mai înalte situații sociale, avere, ierarhie sau onoruri. Mai târziu, în modernitate și cu semnificație tehnică, s-a numit *emergență* raza de lumină care iese deviată dintr-o prismă. Raza de lumină iese deviată, dar nu aleatoriu, ci după un anumit unghi de refracție, previzibil și care se poate calcula cu ajutorul unor coeficienți, în funcție de mediul care constituie prisma. Apoi structuralismul, aflat undeva la mijloc între știință și filosofie, se bazează pe trei principii elementare, cel de-al treilea fiind numit *emergență*, enunțat ca fiind acea proprietate a structurii de a avea însușiri noi, care nu pot fi reduse la însumarea însușirilor părților componente.

În filosofia contemporană, bunăoară la Conwy Lloyd Morgan (1933), conceptul de emergență este menit să caracterizeze apariția Noului în istoria umană și deopotrivă în evoluționismul biologic. Noul este ceva ce ține de domeniul spontaneității pure și absolute, este ceva ce apare aleatoriu, nemotivat, impredictibil și ca atare inexplicabil. Avem ceva în genul unui salt mistic, fie ceva propriu-zis a-cauzal, fie ceva cu o cauzalitate necunoscută și prin urmare cu efecte imposibil de prevăzut. Oricum am lua-o, avem de a face cu evenimente principial impredictibile. Problema cauzalității emergente a fost reluată în perioada postbelică, prin contribuțiile antropologului american J. H. Steward. Potrivit acestuia, există efecte, respectiv evenimente istorice care nu pot fi deduse din cauze, chiar dacă noi am cunoaște cauzele exhaustiv și chiar dacă aceste cauze ne apar nu doar ca necesare ci și ca suficiente. Procesul istoric în ansamblu poate fi determinabil, dar nu și predictibil¹. În procesele evolutive, „nu există nimic care să preordoneze dezvoltările ulterioare”². În nici o epocă istorică, plecând de la datele prezentului, nu au putut fi prezise invențiile viitorului. De exemplu, în sec. al XVIII-lea, nimic nu-i îndreptăța pe oameni să prezică inventarea electricității sau a motorului cu ardere internă, după cum în sec. al XIX-lea nimic nu-i îndreptăța pe oameni să prezică evoluția tehnicii de calcul sau utilizarea energiei nucleare ș. a. m. d.

Există, desigur, anticipări pronunțate și atrăgătoare, în genul literar numit science-fiction. Scriitorul Jonathan Swift (1667-1745) a anticipat cunoașterea fizico-chimică a fotosintezei sau existența unor sateliți ai planetei Marte. Alt scriitor celebru, Jules Verne (1828-1905) a anticipat submarinul sau zborurile spațiale. H. G. Wells (1866-1946) a anticipat relativitatea timpului și aselenizarea. Dar toate anticipările în genere sunt anticipări nu predicții, nu sunt ceva sistematic ci contingent, sunt bazate pe fantezie și nu pe deducții științifice, care să plece de

la starea prezentă a lucrurilor, apoi sunt ceva relativ la domeniul tehnicii, nu la mersul istoriei umane.

Există, e adevărat, anticipări și încercări de previziune și în domeniul istoriei, dar aici lucrurile stau altfel. În materie de previziune sau clarviziune istorică, antichitatea i-a dat pe magi în civilizația babiloniană, pe profeti în civilizația iudaică, pe auguri în civilizația romană și câteva oracole renumite în civilizația greacă. Prezicătorii erau persoane care se bucurau de un respect mistic, de o celebritate rară și de o autoritate indiscutabilă, mai presus de oameni, o autoritate de origine divină, care nu putea fi pusă la îndoială, deși profețiile lor au fost adesea infirmate violent și au condus la adevărate dezastre pentru popoare și împărății ce păreau nepieritoare. Înainte de a pleca la războiul împotriva grecilor, tradiția spune că regele Creso a consultat un oracol, iar oracolul i-a prezis că va distruge un stat mare. Profeția era suficient de ambiguă ca să se poată adevăra și la modul pervers, în sensul că până la urmă regele a pierdut războiul și și-a distrus propriul stat.

Nici previziunile din epoca modernă nu au un statut mai bun. Karl Marx a pretins în *Capitalul* (1867), o scriere cu caracter științific în plan economic dar structurată pe o idee mesianică imanentă, că ar fi găsit legitatea generală a istoriei umane, conștând în succesiunea necesară a modurilor de producție, în virtutea cărei succesiuni după capitalism urmează cu necesitate socialismul și comunismul, o orânduire crezută ca fiind superioară în raport cu precedentă. După cum se știe, istoria ulterioară a evoluat într-o manieră opusă teoriei și a infirmat la modul tragi-comic și această predicție realizată pe baze științifice, în sensul că după socialism a urmat tot capitalismul.

Față cu această incapacitate a oamenilor de a-și prezice propria istorie s-a avansat o explicație. S-a spus bunăoară³ că decalajul care există între funcția predictivă a științelor naturii și cea a științelor sociale se explică pe de o parte prin complexitatea vieții sociale, iar pe de altă parte prin stadiul incipient în care s-ar afla științele sociale în raport cu cele ale naturii. Ambele presupuneri sunt eronate.

Științele sociale nu sunt istoricește în urma științelor naturii, dacă admitem (și trebuie să admitem) că Istoria începe cu Herodot (sec. V î. H), iar Știința politică cu Platon și Aristotel (sec. V – IV î. H). *Etica* lui Spinoza (1677) a fost elaborată în maniera științifică a Geometriei, iar prima concepție general-evoluționistă se află în *Fenomenologia* lui Hegel (1806), publicată cu mai bine de o jumătate de veac înainte de *Originea speciilor* a lui Darwin (1859). Apoi, cât privește opinia că societatea umană este „deosebit de complexă” prin comparație cu natura și de aceea, ca obiect de cunoaștere, cunoașterea de sine a omului ar trebui să rămână cumva firesc în urma cunoașterii naturii etc. – toate acestea nu sunt altceva decât simple vorbe goale. Nu „complexitatea” omului este o piedică în calea cunoașterii istoriei sale din trecut, ci libertatea omului este o piedică în calea predicției asupra istoriei sale viitoare, asupra comportamentului uman și a evoluțiilor sociale la scară națională și planetară. Societatea în ansamblu, o interacțiune de indivizi, înzestrați cu libertate dar determinați

Florin-Preda Dochinoiu *Jocuri trecătoare de viață*, tehnică mixtă pe carton, 30x16 cm., 2006

de interese, o interacțiune de grupuri mai mici sau mai mari, aflate sub presiune reciprocă și în ciocnire browniană, cu toată structurarea instituțională, va avea ca rezultat permanent o zonă parțial indeterminată și ca atare principial impredictibilă.

Fizica lui Newton, prezentată mai cu seamă în *Principia Mathematica* (1687) a impus totodată și un anumit ideal al științei, caracterizat prin rigoare deterministă și prin legitate care nu admite excepții. Un secol după Newton, Immanuel Kant împărtășea ironic, în mod condiționat, același ideal și pentru știința moralei, pentru filosofia practică. Mai exact, Kant arăta că, dacă am putea cunoaște toate mobilurile care determină acțiunea unui om, atunci noi am putea prevedea comportamentul său viitor cu precizia cu care astronomii prevăd mișcarea astrelor. Kant știa însă că acest lucru nu este cu puțință din principiu, pentru că omul este, în planul rațiunii practice, o ființă înzestrată cu libertate, ca spontaneitate absolută, după cum în planul cunoașterii, al rațiunii pure, conceptele intelectului sunt produse de asemenea în virtutea unei spontaneități pure.

Pe de altă parte, după cum se știe, ordinea socială transcende suma acțiunilor individuale, se prezintă ca fiind exterioară acestor acțiuni și nu reproduce aceste acțiuni, chiar nici atunci când ne-am imagina un caz ideal, când acțiunile tuturor indivizilor ar fi puse în sinergie. Cu alte cuvinte, ordinea socială însăși constituie o emergență în raport cu suma acțiunilor individuale. Prin urmare, pentru a explica ordinea socială este necesar să avem în vedere acțiunile individuale, de exemplu deciziile sau gesturile personalităților istorice, dar nu este și suficient. O atare explicație este grevată pe de o parte de libertatea ca inerență a individului, iar pe de altă parte de caracterul emergent al acestei ordini însăși.

Există firește în lumea contemporană și demersuri științifice importante, unele chiar impresionante, consacrate previziunii asupra evoluției societății. Primul de acest fel, faimos în toată lumea, este cel numit *Limitele creșterii*⁴, elaborat de echipa condusă de către D. Meadows. Acest model este imaginat pe evoluția unui număr de cinci variabile: demografie, resurse naturale, agricultură, industrie și poluare. Ideea simplă a echipei lui Meadows era să presupună atunci, la începutul anilor 70, că toți acești parametri și-ar continua nestingheriți tendințele și ritmurile de creștere existente. Au preluat date și indicatori care caracterizau exhaustiv aceste cinci variabile și au procedat la scenarii deosebit de complexe simulate pe calculator. Viziunea obținută a fost una cu adevărat apocaliptică. În ipoteza că populația va crește continuu în același ritm, creșterea ei se va lovi de

limitele absolute ale planetei de a putea asigura resurse de hrană. Dacă consumul de resurse naturale, în speță de petrol va crește continuu în același ritm, la un moment dat aceste resurse vor fi complet epuizate. Dacă agricultura bazată pe chimizare și industria vor continua să crească în același ritm, poluarea rezultată va ajunge să otrăvească totul, până când viața pe pământ va deveni imposibilă. Civilizația umană globală, în întregul ei, ar urma să intre în colaps undeva pe la anii 2030. Apocalipsa ar fi mai aproape decât ne putem noi imagina. Din fericire, evoluția acestor variabile nu este una lineară și deterministă, ci este expusă și supusă la posibile influențe imprevizibile. Limitele demografice și alimentare pot fi considerate ca fiind relative la tehnologia care se va utiliza pe viitor în agricultură. Limitele resurselor de hidrocarburi s-ar putea să nu conteze, în eventualitatea descoperirii unor surse alternative de energie. Poluarea poate fi limitată prin mutațiile pe care le-ar putea suferi industria etc. Limita principală a acestui gen de previziuni este aceea că este una exclusiv tehnică, îi scapă factorul politic, caracterizat prin deciziile luate de către oameni, decizii imposibile de anticipat pe termen mediu și lung.

Iraționalul în Istorie. Trebuie să recunoaștem: diferențele între oracolele antichității și modelele de evoluție globală ale contemporaneității sunt uriașe, în unele puncte chiar totale. Oracolele se alimentează din inspirație divină, modelele globale cu cifre și date empirice, verificabile științific. Preoții antichității făceau preziceri în stare de transă, indusă deasupra focului, prin inhalarea fumului rezultat din arderea unor ierburi halucinogene, în schimb savanții contemporani sunt, în principiu, minți educate, lucide și critice. Vechii prezicători urmăreau cu toată seriozitatea zborul păsărilor mari pe cer sau examinau atent măruntaiele animalelor de jertfă, futurologii de azi urmăresc scenariile simulate pe calculator. Cu toate acestea, ei au ceva în comun. Ambele categorii, magii din vechime și oamenii de știință de azi, au aceeași capacitate limitată de predicție, supusă acțiunii aleatorii a factorului imprevizibil. Un singur exemplu. În anii '70 și '80 ai secolului XX au fost realizate zeci de predicții cu caracter științific, Rapoartele către Clubul de la Roma, Rapoartele Stratfor etc., dar nici una dintre aceste predicții nu a reușit să prevadă prăbușirea fostei URSS, întâmplată numai câțiva ani mai târziu.

În aceste condiții, cercetătorii istoriei au renunțat la predicții propriu-zise, cu pretenții de confirmare într-un procent semnificativ și și-au centrat eforturile pe relevarea unor tendințe, a tendințelor dominante, numite și megatendințe. Astfel, John Naisbitt⁵ relevă un număr de zece astfel de megatendințe, din care am enumera doar câteva, pe acelea care mai prezintă o oarecare relevanță și în ziua de azi. Anume, tendința de trecere de la societatea industrială la societatea informațională; tendința de trecere de la tehnologia tradițională la IT; tendința de trecere de la economia națională la o economie mondială; tendința de trecere de la ierarhii către rețele. În doar două decenii de la formularea acestor tendințe, se poate observa că un număr de șase din zece nu au mai fost confirmate de cursul ulterior al evenimentelor, iar pentru celelalte patru, despre care se mai consideră și azi că ar fi reale, datele de analiză utilizate de către Naisbitt sunt evident depășite.

Apoi tendințele pot fi oricând, în orice moment deturnate și alterate de către decizii neașteptate, bizare, iraționale și contraproductive luate de către conducerile politice ale diverselor state. Un renumit istoric militar american⁶ a analizat în detaliu, într-o serie de eseuri, câteva momente de notorietate istorică, în care conducătorii unor cetăți sau guvernele unor state au luat cele mai proaste hotărâri cu putință, au adoptat decizii complet iraționale și contrare

interesului propriu. În cazul războiului troian, regele Troiei și căpeteniile militare au introdus în cetate ciudatul cal de lemn, construit și aparent abandonat de către grecii inamici, fără să aibă prudența elementară de a verifica interiorul acestuia, cu toate insistențele profetului Thyresias în acest sens, după care au organizat un banchet spre a celebra victoria și apoi s-au culcat liniștiți. În cazul Reformei lui Luther de la începutul sec. al XVI-lea, Papalitatea a refuzat cu încăpățănare să de curs cererilor de respectare a unor norme morale minimale, pierzând astfel aproximativ jumătate din Europa creștină. Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, Imperiul Britanic a refuzat să recunoască Independența coloniilor din America de Nord, dimpotrivă a căutat să le mențină cu forța, printr-un război al cărui eșec era previzibil. În perioada postbelică, SUA s-au angajat în Vietnam într-o aventură catastrofală, un război soldat cu pierderi imense și practic fără nici un fel câștig. Concluzia istoricului american ar putea fi circumscrisă unui iluminism întors pe dos. Da, este adevărat că ideile joacă un rol important în istorie, dar nu ideile luminoase, progresiste, umaniste etc., ci mai curând cele iraționale, de-a dreptul demente. Dacă Barbara Tuchman (decedată la 8 feb. 1989) ar mai fi trăit și azi, ar fi avut noi argumente pe aceeași temă, alimentate de războaiele contemporane și de aceleași decizii iraționale adoptate de către politicieni.

O privire mai detaliată asupra modului în care se comportă șefii de state și cum își asumă anumite idei, aruncă Henry Kissinger⁷, fost secretar de stat al SUA în administrația Nixon și laureat al Premiului Nobel pentru Pace. Kissinger consideră că a fi om de stat este o artă și că exercitarea acestei arte depinde de buna cunoaștere a două lucruri: a limitelor proprii și a posibilităților proprii. Decizia presupune o

anumită tensiune optimă între realitate și aspirații. Dacă nu ai aspirații, stagnezi; dacă ai aspirații mai mari decât posibilitățile, ratezi efortul specific și subminezi încrederea în guvernare. Corespunzător, oamenii de stat ar putea fi împărțiți în trei categorii: (a) Oamenii mediocri, care operează în interiorul limitelor proprii și care, din acest motiv, nu vor crea nimic semnificativ. (b) Oamenii mari, care operează la limita exterioară a posibilităților, dar nu foarte departe de această limită, la fel cum în logică, pașii înainte în vederea determinării se fac întotdeauna la genul proximal, nu la un gen prea îndepărtat. (c) Oamenii nesăbuiți, care depășesc prea mult limitele, care iau decizii cu consecințe care scapă de sub control și care subminează încrederea nu doar în societatea lor, ci și în restul lumii. În raport cu problema predicției, aceste tipuri ar putea fi considerate în maniera următoare. Oamenii mediocri nu prezintă interes; oamenii nesăbuiți sunt principial impredictibili și ca atare impredictibili; marii oameni de stat pot angaja un efort de predicție de o valoare relativă.

Note

- 1 Cătălin Zamfir, *Spre o paradigmă a gândirii sociologice*, Polirom, Iași, 2005, p. 232
- 2 J. H. Steward, *Teorie cf Culture Change*, Illinois, 1955, p. 216
- 3 Sivilu Brucan, *Secolul XXI*, Polirom, Iași, 2005, P. 70
- 4 D. Meadows, *The Limits to Growth*, Univers Books, New York, 1972
- 5 John Naisbitt, *Megatrends*, Warner Books, 1984
- 6 Barbara Tuchman, *The March of Folly*, W.B., 1984
- 7 Henry Kissinger, în: „România liberă”, nr. 5410/17.12.2007

Florin-Preda Dochinoiu

(În)ger, tuș, peniță pe carton, 30x21 cm., 1998

Literatura mondială în contextul actual, o intersecție de studii de teoria literaturii, istoria literaturii, comparatism, hermeneutică și filosofie (III)

Analize și judecăți contemporane

De-a lungul secolului al XIX-lea și mare parte și în secolul XX, valul exacerbant de naționalism a dus la o „eclipsă a interesului în/ pentru literatura mondială”, dar în era post-1945, literatura comparată și universală sau mondială a început să se bucure de o renaștere, o redeșteptare, mai bine zis, în Statele Unite. Ca o națiune de emigranți ce era, este și va fi, și cu o tradiție națională mai puțin bine stabilită decât posedau, aveau numeroase țări vechi, bătrâne, Statele Unite au devenit un „teren fertil” pentru studiul literaturii comparate (adesea, în primul rând, la nivel de absolvent) și pentru literatura mondială, adesea învățate, studiate în calitate, în cadrul primelor clase de învățământ general. Accentul a rămas în mare parte pe clasicii greci și romani și pe literaturile moderne majore ale puterilor europene occidentale, dar o „confluență de factori” de la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 a condus la o mai mare deschidere către lume, către mondialitate.

Sfârșitul Războiului Rece, creșterea/ emergența globalizării în economia mondială și noi valuri de emigranți din multe părți ale lumii au dus la numeroase eforturi pentru a deschide, mări studiul literaturii lumii sau mondiale, această schimbare fiind bine ilustrată de expansiunea *Antologiei Norton a Capodoperelor Lumii/ The Norton Anthology of World Masterpieces*, a cărei primă ediție din 1956 prezenta doar opere literare majore din Europa Occidentală și America de Nord, la o nouă „ediție extinsă” din anul 1995 cu substanțiale selecții non-occidentale, și cu un titlu schimbat din „Capodopere” în mai puțin exclusivistă „Literatură”, noul titlu fiind *The Norton Anthology of World Literature/ Antologia Norton a Literaturii Mondiale*¹. Antologiile majore, importante de astăzi, incluzând acelea tipărite de Longman și de Bedford pe lângă cele de la Norton, toate prezintă, evidențiază câteva sute de autori din zeci de țări. Creșterea explozivă a cercului de studii culturale sub rubrica literatură mondială a inspirat o varietate de „încercări teoretice” pentru a defini și delimita domeniul și de a propune „moduri eficiente de cercetare și predare”.

Analiza lui Moretti

Franco Moretti este unul dintre cei mai relevanți autori în studiul conceptului de literatură

mondială și în ciuda faptului că munca lui se concentrează pe relația sa cu literatura latino-americană, opera sa este, fără îndoială, una dintre cele mai inovatoare și ambițioase de pe scena academică. În cartea sa din 2003, *Ce este literatură mondială?*, David Damrosch a pledat pentru literatura mondială sau literatura lumii, mai puțin pentru un canon vast de opere și mai mult pentru o chestiune de circulație și receptare, și a propus ca acele opere care înfloresc, au succes ca literatură mondială, sunt cele care merg, funcționează bine și chiar câștigă în diferite moduri în traducere². Întrucât abordarea lui Damrosch rămâne legată de lectura atentă, apropiată a operelor literare individuale, un punct de vedere diferit a fost susținut de criticul de la Stanford University, Franco Moretti, într-o serie de articole sub titlul „Conjectures on World Literature”/ „Ipoteze privind literatura mondială”³. Moretti a susținut că scara sau nivelul literaturii mondiale depășește cu mult ceea ce poate fi înțeles prin metode tradiționale de citire atentă, apropiată și a pledat, în schimb, pentru un mod de „citire distantă” care ar arăta, s-ar uita la modele pe scară largă așa cum se discern din înregistrările de arhivă și istoriile literare naționale care au permis să urmărească, privească mișcările la nivel mondial a unor forme de exprimare precum romanul sau filmul⁴. Punctul de vedere al lui Moretti combină elemente de teorie evolutivă cu analiza sistemelor mondiale a „economistului” Immanuel Wallerstein, o abordare discutată în continuare de atunci de Emily Apter în influența ei carte *The Translation Zone/ Zona de traducere*⁵. Pentru Moretti, literatura mondială încetează să mai fie un obiectiv pentru a veni, o problemă de rezolvat, iar din moment ce literatura comparată nu a îndeplinit așteptările puse asupra ei la momentul studiului, este necesar să revim la ideea lui Goethe: „Cred că este timpul să ne întoarcem la vechea ambiție a *Weltliteratur*: la urma urmei, literatura din jurul nostru este acum fără îndoială un sistem planetar. Întrebarea nu este cu adevărat ce să faci, întrebarea este cum să faci”⁶. Cu alte cuvinte, criticul italian propune scoaterea, extragerea acestui concept din domeniul studiului literaturii comparate și regândirea lui ca o problemă conceptuală care necesită o aproximare. Sánchez Pardo spune despre această idee: „[...] în loc să analizeze «texte individuale considerate importante din punct de vedere cultural», [Moretti] propune construirea unor «concepte-tip» pentru a găsi reguli generale. Din această perspectivă, eseul lui Franco Moretti propune constituirea unei metode

(*Distant reading*) și ilustrează procesul de a ajunge la o lege generală (ceea ce el numește «Legea lui Jameson»: «angajamentul» (angajamentul), ajuns între formele literare importate și cele cu conținut local)»⁷. Prima presupunere critică pe care se bazează conceptul de lectură la distanță este o lectură textuală care ar corespunde specialiștilor în literatura națională sau regională, în timp ce criticul literaturii mondiale ar trebui să conceptualizeze căutând modele comune găsite, în mod independent, în lucrări.⁸ Pe scurt, Moretti caută să arate incapacitatea de a înțelege conceptul de literatură mondială cu instrumentele disponibile în prezent literaturii comparate, precum și necesitatea extinderii corpusului literar. „Este un catalog de metodologii concrete noi și sugestive ale literaturii care, împreună cu altele, pot transforma, fără îndoială, viziunea profundă eurocentristă și națională dezvoltată de mai bine de două secole de literatură mondială și literatura comparată”⁹.

Judecata lui Pascale Casanova

Legată de abordarea sistemelor lor mondiale este importanta lucrare a criticului francez Pascale Casanova, *La République mondiale des lettres/ Republica Mondială a Literelor* (1999), tradusă și în România, la Editura Art în 2016¹⁰. Ambițioasa lucrare a autoarei Pascale Casanova reprezintă „primul model sistematic creat în vederea înțelegerii producției, circulației și evaluării operelor literare din întreaga lume”. Departate de a fi înfățișată ca un teritoriu magic al formelor literare pure, *Republica Mondială a Literelor* ni se dezvaluie ca un „spațiu inegal, dominat de rivalități”, unde capitalul literar al unei țări este singurul capabil să dea o legitimitate și un avantaj incomensurabil în „nesfârșita luptă pentru lărgirea zonelor sau sferelor de influență. Văzute din acest punct de vedere, amprentele lăsate de mari scriitori precum: Kafka, Joyce, Beckett, Danilo Kiš, Faulkner, Ibsen, Ramuz sau Ngũgĩ wa Thiong'o capătă noi dimensiuni. Potrivit prestigioasei reviste americane *The New Yorker*, cartea scrisă de P. Casanova ne oferă nenumărate motive să ne îndoim că această metodă „înglobează felul în care literatura funcționează de fapt”. În calitate de cercetător, Pascale Casanova s-a specializat în excepții, iar pe lângă o cunoaștere literară excepțională prin dimensiunea și profunzimea sa, ea posedă o cunoaștere teoretică vastă, pe care o mănuieste cu multă autoritate, în urmărirea acestui imens subiect – universul relațiilor care constituie «Republica Mondială a Literelor» –, Pascale Casanova și-a fixat o provocare intimidantă: aceea de a construi și de a verifica în mod empiric un model teoretic al «fabricii universalului», concluzionă influentul sociolog francez Pierre Bourdieu, aprecierile cvasi-encomiastice la adresa cărții compatriotei sale. Lărgind teoriile despre „producțiile culturale” dezvoltate de pomenitul Pierre Bourdieu, din care s-a inspirat cam mult, Pascale Casanova explorează modurile în care operele scriitorilor periferici, marginali trebuie să circule în „centrelor metropolitane” pentru a realiza sau atinge recunoașterea ca opere, creații de nivel literar mondial¹¹. Amândoi, Moretti și Casanova subliniază inegalitățile din domeniul, câmpului literar mondial, pe care Moretti îl descrie ca „unul dar inegal”¹². Mai precis, Casanova arată aceeași preocupare ca și Moretti în ceea ce privește articularea literaturii și scrisului în vremea capitalismului târziu și, la fel ca autorul italian, consideră necesară regândirea conceptului de literatură mondială, precum și ca acela al lecturii în sine, în afara domeniului de studiu al literaturii comparate. Perspectiva pascalecasanoviană încearcă să separe

diferitele puteri capitaliste ale momentului de literatură, pe care încearcă să o pună în slujba lor; o încercare de a subordona factorii externi și „formele de organizare a spațiului literar” elaborării unei anumite noțiuni de literatură de către autori și critici¹³. Folosind terminologie preluată din domeniul socioeconomic, Casanova îi face pe scriitorii și criticii să vadă că nu sunt atât de departe de capitalism pe cât cred ei, deoarece folosesc același limbaj pentru a-și elabora și legitima activitatea, astfel, ceea ce ea numește „capital” nu se regăsește doar în practica literară a autorilor și a criticilor, ci și în toate locurile care îl acaparează, îl transformă, îl re-folosesc etc., precum instituțiile academice, juriile sau revistele¹⁴. Ea subliniază, de asemenea, că țările care au o mare tradiție literară (cum este Franța, și nu numai) își reînvie sistematic moștenirea literară prin intermediul celor care participă la ea sau se consideră responsabili pentru ea, totuși, trebuie avut în vedere că focalizarea sau concentrarea și ideile derivate din acest capital nu este ceva exclusiv literar, ci mai degrabă depinde de „alte capitaluri/ moșteniri artistice”, precum cele muzicale sau plastice, care se îmbogățesc reciproc¹⁵. Din secolul al XVI-lea, literatura este legată de conceptul de națiune, iar Pascale Casanova afirmă că această relație se află la baza „inegalității universului literar”, deoarece istoriile naționale sunt diferite și inegale, desigur, nu poți compara literatura franceză sau italiană cu cea maghiară sau română, așa adăuga, și, prin urmare, resursele literare care sunt marcate de un concept de națiune sunt și ele inegale și nu sunt distribuite în „mod uniform”¹⁶. P. Casanova mai arată că se întâmplă ca tocmai efectele acestui lucru să cântărească asupra literaturilor și scriitorilor naționali: „Practicile și tradițiile, formele și esteticele în vigoare într-o națiune literară dată își pot găsi sensul autentic doar în lumina poziției precise. pe care spațiul literar național îl ocupă în structura mondială”¹⁷.

Criticele lui G. C. Spivak

Domeniul sau câmpul literaturii mondiale continuă să genereze dezbateri aprinse, cu critici precum Gayatri Chakravorty Spivak susținând că prea adesea studiile de literatură mondială în traducere netezesc amândouă, atât bogăția lingvistică a originalului, cât și „forța politică” pe care o operă literară o poate avea în contextul ei inițial¹⁸. În mod contrar, alți savanți și cercetători subliniază faptul că literatura mondială poate și ar trebui să fie studiată cu o atenție deosebită acordată limbilor și contextelor originale, chiar dacă operele iau „noi dimensiuni și noi înțelesuri în străinătate”, în traducere etc. Altădată o preocupare în primul rând europeană și americană, literatura mondială este acum studiată și discutată în mod activ în multe părți ale lumii, studii și cicluri de literatură mondială sunt acum publicate în China și în Estonia, și un nou Institut pentru Literatura Mondială, oferind timp de o lună sesiuni de vară de teorie și pedagogie¹⁹.

De la mijlocul primei decade a secolului al XXI-lea, un flux constant de opere a furnizat materiale ample pentru studiul istoriei literaturii mondiale și dezbateri curente. Culegeri valoroase de eseuri includ lucrările, cărțile unor Manfred Schmeling, *Weltliteratur Heute/ Literatura mondială astăzi* (1995), Christopher Prendergast, *Debating World Literature/ Dezbătând Literatura mondială* (2004), David Damrosch, *Teaching World Literature/ Predând Literatură mondială* (2009) și Theo D’haen’s co-edited collections *The Routledge Companion to World Literature* (2011) și *World*

Literature: A Reader/ Literatura mondială: O antologie (2012). Studii individuale au realizat Franco Moretti, cu *Maps, Graphs, Trees* (2005), John Pizer, cu *The Idea of World Literature/ Ideea Literaturii mondiale* (2006), Mads Rosendahl Thomsen, cu *Mapping World Literature* (2008), Theo D’haen, cu *The Routledge Concise History of World Literature/ Istoria concisă a Literaturii mondiale* (2011) și Tötösy de Zepetnek, Steven, și Tutun Mukherjee, editori, cu *Companion to Comparative Literature, World Literatures, and Comparative Cultural Studies/ Însoțitor de literatură comparată, literaturi mondiale și studii culturale comparate* (2013).

Literatura mondială pe Internet

Internet-ul furnizează în multe moduri, feluri mediul logic pentru circulația globală a literaturii mondiale și multe website-uri acum activate de cititorii din întreaga lume, pentru a proba, exemplifica producțiile literare mondiale²⁰. Astfel, Website-ul „Words Without Borders” oferă o selecție largă de ficțiune și poezie din întreaga lume, și Fundația „Annenberg” a creat un ambițios DVD/ serial în 13 părți produs de televiziunea publică din Boston, USA, „WGBH” și intitulat „Invitation to World Literature”/ „Invitație în Literatura Mondială”. Antologii importante au toate website-uri extinse, furnizând informații generale, imagini, și link-uri de date despre mulți autori. În sfârșit, autorii însiși orientați la nivel global creează din ce în ce mai multe opera literare valoroase pentru internet, astfel, arhicunoscutul și ingeniosul scriitor experimental sârb Milorad Pavić (1929–2009) a fost un „partizan timpuriu” al posibilităților modurilor, modalităților electronice de creație și scris, așa cum poate fi văzut pe website-ul său²¹. Deși Pavić a rămas în primul rând un scriitor bazat pe tipărirea clasică, tandemul coreeano-american cunoscut sub numele de Young-hae Chang Heavy Industries și-a creat operele lui în întregime pentru distribuire pe internet, adesea în numeroase limbi²². Literatura mondială există astăzi în simbioză cvasi-perfectă cu literaturile naționale, scriitorii activi, „activați din țările mici” pentru a atinge o audiență globală și ajutând cititorii din întreaga lume obțin un mai bun înțeles al lumii din jurul lor așa cum a fost

Florin-Preda Dochinoiu Logodnă secretă, tehnică mixtă pe hârtie, 40x30 cm., 2022

reflectat și a existat în literaturile lumii de-a lungul ultimelor cinci milenii.

Concluzii

Singură, o distribuție internațională nu este o condiție suficientă pentru a atribui operelor literare un „caracter mondial” sau statutul de operă literară mondială²³. Și așa adăuga, de exemplu, nici statutul de *best-seller*, unele romane vânzându-se în zeci milioane și chiar sute de milioane de exemplare în întreaga lume, dar fără să fie opere literare valoroase, autentice etc., cum ar fi cele exclusiv comerciale semnate de Barbara Cartland, Danielle Steele, Harold Robbins, Nora Roberts, Sandra Brown sau Dan Brown. La fel, se întâmplă cu o operă științifică. Factorul decisiv este o exemplară valoare artistico-estetică și influența pe care respectiva operă a are sau o va avea asupra „dezvoltării umanității și științei” în general, și asupra dezvoltării literaturii(lor) mondiale în particular. Un acord, o convenție privind criteriile universal acceptate pentru a decide care opere au „valoare literară mondială” nu este ușor de adoptat, mai ales că operele, creațiile individuale trebuie să fie luate în considerare în contextele lor temporale și regionale.

Note

- 1 Cf. *The Norton Anthology of World Literature*, ed. Maynard Mack and Sarah Lawall, Expanded Edition, 1995, Third edition, ed. Martin Puchner et al., 2012, online.
- 2 David Damrosch, *What is World Literature?*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2003, in a review by Heather O’Dea, Sr. Lawrence University, 2005, în dialnet.unirica.es.
- 3 Franco Moretti, „Conjectures on World Literature”, în *New Left Review* 1 (2000), pp. 54–68; repr. in Prendergast, *Debating World Literature*, pp. 148–162. Moretti offered further reflections in „More Conjectures”, *New Left Review* 20 (2003), pp. 73–81.
- 4 Franco Moretti, *op. cit.*, pp. 73–81.
- 5 Emily Apter, *The Translation Zone: A New Comparative Literature*, Princeton, Princeton U.P., 2006, online.
- 6 Franco Moretti, «Conjeturas sobre la literatura mundial», en *Lectura distante*, trad. de Lilia Mosconi, México, Fondo de Cultura Económica, 2015, online.
- 7 Ignacio M. Sánchez Prado, *op. cit.*, online.
- 8 *Ibidem*.
- 9 *Ibidem*.
- 10 Pascale Casanova, *The World Republic of Letters*, trans. M. B. DeBevoise, Harvard U.P., 2004, online.
- 11 Pascale Casanova, *op. cit.*
- 12 Franco Moretti, *op. cit.*, pp. 73–81.
- 13 Pascale Casanova, *La república mundial de las letras*, Barcelona, Anagrama, 2001, online.
- 14 Pascale Casanova, *op. cit.*, online.
- 15 *Ibidem*.
- 16 *Ibidem*.
- 17 *Ibidem*.
- 18 See Gayatri C. Spivak, *Death of a Discipline*, online.
- 19 Cf. „World literature”, în *Wikipedia*, 12 November 2015, online.
- 20 *Ibidem*.
- 21 Pavić’s website, <http://www.khazars.com>, is named for his best-known novel, *Dictionary of the Khazars* (1983), a worldwide bestseller with over five million copies sold in a host of languages – an eminent example of the possibility today for a writer from a small country to reach a global audience.
- 22 Cf. www.yhchang.com
- 23 *Ibidem*.

Radu Bagdasar

Genetica textuală – o „Mathesis Singularis”

Câteva trăsături singularizante par a fi indispensabile pentru înțelegerea naturii și funcționării acestei discipline cognitive.

A doua jumătate a secolului XX a înregistrat o mutație epistemologică majoră: alături de științele clasice, generale, au apărut științe de un tip nou: „cazuistice” și/sau „transversale” precum prospectiva, inventica, cercetarea operațională. Ele au un obiect care pare general în sensul că – pentru a lua exemplul prospectivei – orice obiect material sau ideal din univers este susceptibil de a avea o existență în viitor, sau – cazul geneticii – de a fi avut o gestație în trecut. Dar, dincolo de acest invariant, destinul viitor sau fenomenalitatea gestației sunt diferite de la un obiect la altul. În demersul său, cercetătorul va fi confruntat la fiecare pas cu situații insolite în care densitatea „singularului”¹ este mai importantă decât în cazul științelor generale (fizică, biologie, astronomie etc.). Fiecare caz obligă deci, simbolic vorbind, la reinventarea (parțială a) științei, fiecare reprezintă într-o anumită măsură o experiență fără ereditate, nouă, asemănătoare cazurilor cu care se confruntă un detectiv. Avem de-a face cu științe ale atipicului și aberantului, care nu mai studiază obiecte de serie, relativ asemănătoare și pasive, supuse legilor generale, ci excepționalul, insolitul, anomalia, surpriza permanentă.

Dar chiar în domeniul științelor „dure”, leagăn al logicii clasice, optica s-a schimbat. În fața

situațiilor complexe, care nu mai pot fi modelate cu ajutorul vechilor legi deterministe, oamenii de știință au început să vorbească de „structuri disipative”, „dezordine organizatoare”, „autoorganizare”, „haos”, „fenomene disruptive”. Fără a nega în ultimă analiză existența ordinii și constrângerilor (legilor) în univers, comentarii „haosului” (Ilya Prigogine, 1979) au proclamat apariția unei „noi raționalități științifice”. Or, noțiunea de cazuistic proprie disciplinei noastre ni se pare mai apropiată de ideologia „haosului” a lui Lorenz (Edward N.) decât de determinismul mecanic, linear al științei clasice.

Conștiința amplificată a diferențelor între realitățile lumii înconjurătoare, a contracției generalului, a permis, între altele, nașterea inventicii în Statele Unite, după cel de al doilea război mondial. Obiectivul ei este inexistentul, neașteptatul, ceea ce va căpăta corp în viitor. Ea nu a parvenit încă, așa cum am arătat, la stadiul de știință constituită, reducându-se la o metodologie empirică aplicată la proiectele tehnice. Din anii 1950 și până astăzi, metodele euristice – brainstormingul, sinectica, metodele asociative, *creative notebooks*, *idea engineering*, metoda Delphi, metoda morfologică s-au transformat între timp în atitudini mentale care au revoluționat modul de lucru în întreprinderile americane performante. Cabinetele americane de analiză și evaluare profesională nu mai mizează pe QI ci pe QC (*creative quotient*) și uneori pe QE

(Damasio: 1994), *emotional quotient*. În această tendință se înscriu și o serie de alte figuri care vin pe filiere diferite spre creație: Edward de Bono, creatorul „gândirii laterale” [*lateral thinking*], Thomas Peters, Robert Waterman, Damasio Alonso... Gândirea laterală este o atitudine mentală anti-cliseu, un mod de construcție logică conceput pentru a produce restructurarea permanentă a viziunilor, concepțiilor, ideilor. În vreme însă ce „[...] intuiția, creativitatea și dispoziția sunt daruri ale providenței, gândirea laterală este un proces deliberat. Este tot un mod de folosire a minții, ca și gândirea logică – însă de alt tip” (de Bono 2003, 7). Asemănările cu modelele literare anticipatoare sunt tulburătoare: Diderot, Stendhal, Lautréamont, Rimbaud, Garcia Lorca, Jean Giono, Marcel Jouhandeau creau într-un mod care se aseamănă de manieră frapantă brainstormingului. Avantextele lor, atunci când există și mai cu seamă la nivelul formelor precece ale proiectului seamănă cu un fel de *creative notebooks*. Pascal după accidentul de pe podul de la Neuilly din 1654 când văzuse moartea cu ochii, Victor Hugo după traumatismul psihic produs de moartea Leopoldinei², B. P. Hașdeu³ în aceeași situație după dispariția prematură, la 17 ani, a fiicei sale Iulia, Maupassant după incidentul său psihotic par a-și compune textele de manieră delfică. Asemănările transversale de acest tip confortează ideea unității (în diversitate) a felului în care funcționează creierul uman.

Genetica textuală – știință cognitivă ?

Ca disciplină cognitivă, genetica textuală se plasează la al doilea nivel de abordare al „cogniției”, cel care explorează sub raport funcțional procesele producției intelectuale fără să se ocupe de suportul lor material în creier rezervat neuroștiințelor. Spre deosebire de științele cognitive, clasice (psihologia, lingvistica...) sau nu, orientate către mecanismele psihismelor omului de pe stradă, ale masei sociale, genetica textuală se ocupă de fenomenele de vârf, excepționale, care sparg raționalitatea cuminte și banalitatea psihismelor curente, le amplifică, le fac să evolueze. O a doua particularitate este accentul ipsativ pe individual și nu pe colectiv precum în cazul altor discipline umaniste: sociologia, lingvistica, neuroștiințele. Particularitatea decurge din specificitatea publicului studiat: creatorii. Ultraminoritari în istorie, creatorii sunt mari (deși nu exclusiv) solitari, producători de esențe ideatice sau de excepții narrative, lingvistice, psihologice care se aglutinează și ele în norme atitudinale, mecanisme filtrante favorizând gândirea originală, esențială, revelatoare, fecundă. Peisajul grafic al manuscriselor de lucru ale unei opere este un câmp de bătălie răvășit în care frânturi de cuvinte masacrate, șterse, înlocuite, fraze dereglate, rupturi logice, accidente, trimiteri hazarde preced emergența unui giuvaier. Căci ce altceva sunt aceste versuri traducând urmărirea dramatică a unui ideal: „tra luci ed ombre,/ sotto il muto cielo/ saettato da sprazzi porporini,/ lottavano; [...] (D’Anunzio, *La Morte del cervo*). Genetica textuală se situează așadar în inima fenomenului creativității, act personal, ex-centric, expresie a diversității destabilizante în unitate.

O așteptare legitimă dar în același timp naivă a oricărui lector privește „misterul tehnicii românești”, secretul de fabricație al scriitorului. După François Mauriac „el trebuie să rămână secretul celui care îl inventează și nu poate servi decât o singură dată” (Mauriac 1959, 209). Altfel spus, scriitorul inventează de fiecare dată nu numai opera dar și mijlocul de a o inventa cu folosință unică. Mauriac ne furnizează argumentul de căpetenie în virtutea căruia am afirmat că studiile de genetică de caz, deși

Florin-Preda Dochinoiu

Baladă, tuș, peniță pe carton, 24x18 cm., 1999

utile, nu duc singure nicăieri. Le trebuie elementele de legătură între ele, punțile care le solidarizează în cadrul umanului, o viziune care depășește fundătura cazului individual, intransitiv deci nevalorizabil dincolo de el-însuși, altfel spus dincolo de ceea ce noi încercăm să realizăm aici; evaziunea din presupusa monadă a individualității absolute și ermetice. Netranspozabil, cu alte cuvinte ceea ce încercăm noi aici. Alphonse Daudet, ne confiază că Mauriac, scriind *Jack* și *Le Petit Chose* credea că este Dickens-ul francez. Experiența arată că procedeu lui Dickens nu era valabil decât pentru autorul englez însuși și orice tentativă de reproducere devenea «procedeu» mimetic, eventual pastișă, dar nu creație.

Geneza individuală a unei opere depinde de atâția factori interiori și exteriori ai scriitorului, unui inconștienți, fiecare cu ponderea lui, încât este dificil de a-i identifica pe toți și de a-i pune în ecuație pentru a debusca secretul de fabricație. În realitate, Mauriac supralicitează dimensiunea idiomatică a actului creator în detrimentul a ceea ce constituie unitate în cadrul umanului. Exact ceea ce căutăm noi și ce trebuie să caute disciplina genetică: poziționările mental-afective, o logică profundă cu ramificații multiple specifică naturii umane care intră în acțiune când scriitorul se lansează în aventura fantasmatic-scripturală.

Genetica – știință transversală

Putem deci reveni la ideea că genetica textuală *lato sensu* ar fi, dacă ar exista, o știință transversală care studiază fenomenalitatea constituirii tuturor entităților și formelor universului înconjurător. Orice obiect ambiental, material sau ideal, natural sau artificial, este susceptibil de a fi avut o naștere, o existență, o îmbătrânire și o moarte. Aparatele și dispozitivele tehnice, medicamentele, clădirile, ideile științifice, filosofice, sistemele social-economice, mobilierul, întreprinderile, veșmintele, cărțile, modurile de viață etc. nasc, trăiesc, ajung la maturitate, îmbătrânesc și dispar în jurul nostru înlocuite de altele, care își vor trăi ciclul lor lăsând locul altei generații de obiecte ș.a.m.d.. În ultimă analiză, întregul ambient capătă aspectul unui carusel al nașterii, vieții și morții.

În materie de texte de excepție, chiar dacă voga literaturii așa cum o cunoaștem din secolul XIX a pălit, multiplicarea lanțurilor de televiziune, de radio, a

presei scrise, a comunicării intra și inter-întreprinderi și ciberspațiul au creat o nevoie abisală de texte eficiente: publicități, articole de presă, scurte texte informative, scenarii de filme, comperaje pentru emisiuni de televiziune etc. Actorii sociali încearcă să se influențeze unii pe alții în modul cel mai eficient posibil, iar printre ei actorii politici, economici, educaționali de care depind înseși destinele noastre. Miza este enormă. Se poate institui o corelație între destinul pe care ni-l forjăm și eficiența textual-comunicațională.

Dar, aspect implicit al acestei explozii discursive, pentru ca un text să nu-și rateze scopul, să nu se piardă în oceanul comunicațional, trebuie să se înalțe la un nivel de excelență care să facă nu numai să fie remarcat, să influențeze publicul-țintă, dar să și dureze. Or, la aceasta servește genetica textuală: la a transmite „patentele” geniilor literare, a celor care au marcat generații, le-au modelat gândirea și sensibilitatea. Nu pentru a le reproduce în mod mecanic ci pentru a se impregna de spiritul lor, a utiliza cele care țin de modul funciar de funcționare al ființei umane și a inventa altele. Este rațiunea pentru care nu suntem de acord cu opiniile conform cărora genetica textuală trebuie să rămână o modestă disciplină reconstitutivă și interpretativă a dosarelor manuscrise, iar din punct de vedere practic subretea editologiei (Marty 1991). Nu credem că destinul ei poate fi derizoriu, circumscris perimetrului filologic.

Referințe bibliografice

- Bono, Edward De (2003), *Gândirea laterală*, București : Editura Curtea veche.
- Damasio, Antonio (1994), *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*
- Marty, Eric (1991), „La Génétique des textes. Une nouvelle rupture dans l'interprétation des textes littéraires”, in *Dictionnaire encyclopaedique Quillet*, Paris: Editions Quillet, 138-143.
- Mauriac, François; (1959) *Mémoires intérieurs*, Paris: Flammarion.
- Prigogine, Ilya et Stengers, Isabelle (1979), *La Nouvelle Alliance. Métamorphose de la science*, Paris : Gallimard.

Note

- 1 Singularul absolut nu există în realitate pentru simplul fapt că un obiect unic este un obiect nonidentificabil.
- 2 Hugo n-a fost scutit de traumatisme psihologice în viața sa. După Léopoldine, moartă înecată în Sena la

Florin-Preda Dochinoiu Cheia libertății-zborul, tehnică mixtă pe lemn, 110x46 cm., 2019

- Villequier la numai 20 de ani, fiul său Eugène Hugo a înnebunit, apoi o alta dintre fiicele lui. A urmat lovitură de stat din 2 decembrie 1852, ruptura lui cu Napoléon al III-lea și exilul voluntar de douăzeci de ani mai întâi în Belgia, apoi la Jersey și Guernesey.
- 3 1838- 1907, ilustru scriitor și filolog român.

Vizitați site-ul nostru:

tribuna-magazine.com

- comentarii
- analize
- interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE IN ENGLISH, ROMANIAN AND ITALIAN

Adrian Severin

Proiectul european și raportul dintre dreptul național și dreptul UE

În aceste zile am fost la Cluj, răspunzând invitației directorului prestigioasei reviste culturale *Tribuna*, dl Mircea Arman, pentru a susține, alături de alți distinși invitați din țară și din afara ei, o conferință, urmată de o sesiune de dezbateri, întrebări și răspunsuri.

Titlul conferinței pe care am ales să o prezint a fost: *Proiectul european și raportul dintre dreptul național și dreptul UE*.

Mesajele principale pe care le-am transmis, și care sper că organizatorii vor face cumva să ajungă în mediile clujene, transilvane, naționale și internaționale, au fost următoarele:

1. UE s-a născut din frica de război și din frica de foame, ca instrument al păcii obținute și păstrate prin solidaritatea dedicată dezvoltării.

2. Cele două frici existențiale care au condus, în anii 1950, la federalizarea statelor

europene, după secole de inamiciție și războaie (în special cele două războaie mondiale), au reapărut în prezent.

3. Spectrul războiului și al foamei (în sens larg) bântuie din nou Europa (și lumea). Ne-o dovedesc războiul Occidentului colectiv cu Sudul colectiv în Ucraina, distanțarea socială sub pretextul luptei împotriva virusilor și decizia înlocuirii făinii de grâu cu făina de greieri. Tot mai mult în Europa nu se mai aude cântecul greierilor, ci explozia dronelor.

4. Identitatea de probleme cere identitate de soluție. Identitatea amenințărilor cere identitatea răspunsurilor.

5. Timp de mai bine de jumătate de secol Europa a cunoscut pacea și prosperitatea prin metoda încetării competiției între națiuni și prin echilibrarea nivelurilor de dezvoltare națională (*coeziunea economică, socială și teritorială*)

datorată singurei forme de egoism național inteligent care este solidaritatea.

6. Fiind nu numai o putere pașnică, ci și o putere care opera cu instrumente nemilitare pentru a asigura pacea internă și pacea globală, UE a fost caracterizată ca *putere soft*, în contrast cu *puterile hard* - SUA și Rusia.

7. O altă putere cu relevanță globală soft, emergentă la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI, a fost China.

8. Astăzi, discursul Chinei promovează, alături de ideea potrivit căreia securitatea lumii este indivizibilă, convingerea că o lume armonioasă se poate realiza doar prin solidaritate și dezvoltare, sărăcia și lipsa solidarității fiind cauzele războiului.

9. Trebuie remarcat astfel că discursul original al UE (pe vremea comunității/comunităților europene) și al părinților săi fondatori, pe de o parte, și discursul actual al Chinei, ca superputere globală în afirmare, pe de altă parte, se bazează pe aceleași raționamente și promovează aceleași principii.

10. Viziunea conducerii politice a României în anii 1990, când intrarea în UE a făcut obiectul proiectului și, totodată, al consensului național, a fost aceea a unei ordini globale multipolare în care cele două puteri *hard* decadente ale Războiului rece intrau în echilibru cu cele două puteri *soft* emergente post bipolariste - China și UE - într-o lume integrală și plurală, a securității colective și cooperative.

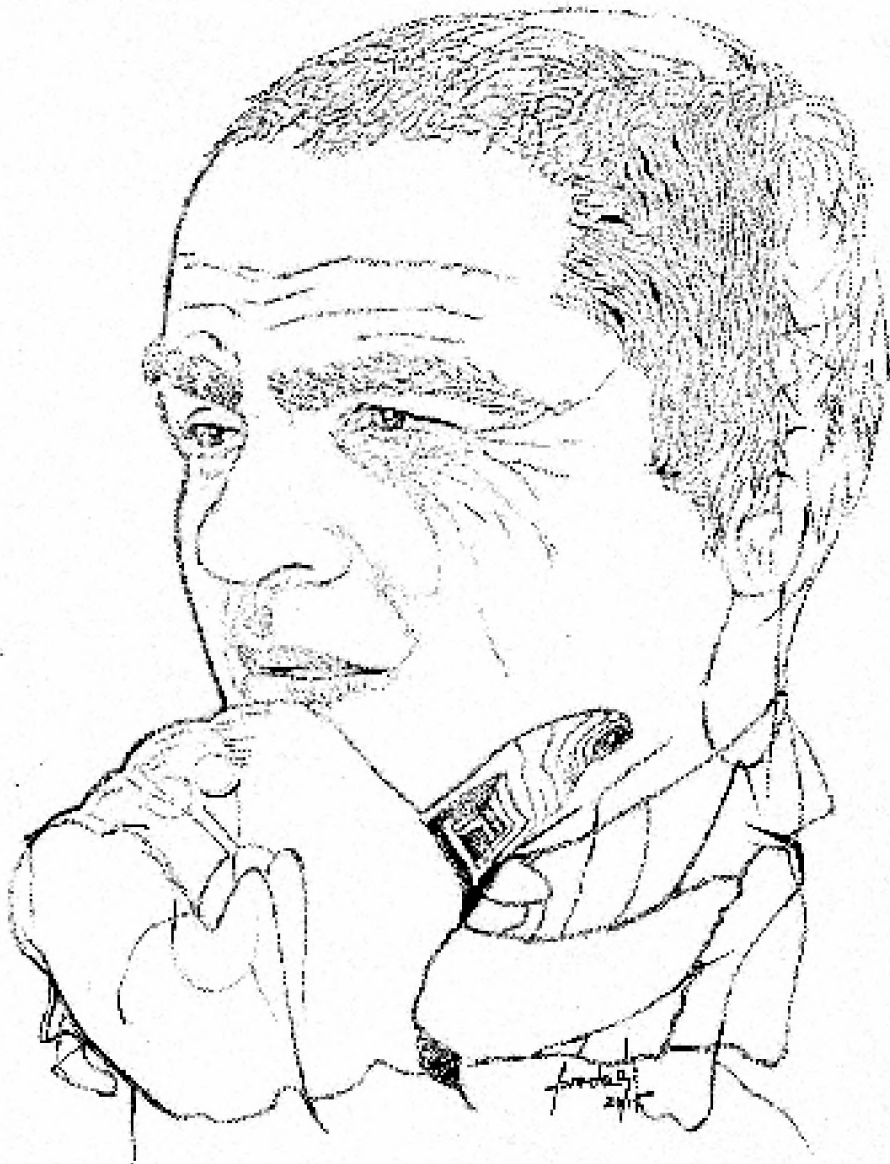
11. Proiectul descris a fost abandonat în chiar procesul extinderii UE către est, pentru ca, în prezent, puterea *soft* să își militarizeze politicile, devenind o putere *hard* (și lăsând doar China în rolul de superputere *soft*), iar ceea ce se dorea a fi o democrație transnațională pan-europeană să devină un nou Sfânt Imperiu Roman de origine germană, dar fără dinți, dependent, din punct de vedere strategic, de Sfântul Scaun de la Washington și, din punct de vedere geopolitic, supus obedient al Noului Ierusalim transumanist.

12. Pe această linie lumea nu se întoarce la bipolarism, care însemna o ordine unică rezemată pe doi piloni opuși, ci se rupe în două lumi, fiecare cu ordinea ei, esențialmente adverse.

13. Dacă UE dispăre, așa cum doresc unii, ne întoarcem la războiul dintre națiunile europene. Dacă UE se menține în actuala ei formulă, la care s-a ajuns prin derapaj de la proiectul inițial, așa cum doresc alții, ne angajăm în războiul de necâștigat cu Sudul colectiv și puterile lui emergente (la care se asociază vechea putere *hard* rusă). În ambele situații națiunile cu putere mică, precum România, au cel mai mult de suferit.

14. Dacă se optează pentru ROEXIT (așa cum susțin cei care văd în izolarea, numită de ei „neutralitate”, și în singurătatea, numită de ei „independență”, rezolvarea tuturor problemelor structurale ale României), națiunea română va rămâne un spațiu tampon între frontul occidental (euro-atlantic) și cel oriental (euro-asiatic). Bunurile, serviciile și capitalurile românești, precum și românii persoane fizice nu vor mai putea circula liber pe piața internă europeană, iar în relațiile internaționale, guvernul român va negocia, având la dispoziție exclusiv mica sa putere, cu deținătorii unei puteri mult mai mari, singuri sau asociați. Aceasta în condițiile în care promovarea intereselor proprii depinde de raporturile de putere, iar lumea se organizează în jurul unor centre de iradiere care adună puterea națiunilor pe platforma solidarității intereselor lor strategice.

15. Atât cei care susțin că România ar trebui să renunțe la identitatea sa (inclusiv cea

geostrategică) pentru a se topi, după modelul american, în creuzetul națiunilor europene și apoi euro-atlantice, astfel încât românii să devină europeni de nicăieri iar interesele lor în lume să se subordoneze intereselor lumii în România, cât și cei care insistă ca România să întoarcă spatele lumii, mai exact UE, devenindu-și autosuficientă într-un mare „sat universal” în care toate stau, de fapt, sub semnul interdependenței obiective, greșesc deopotrivă. România nu trebuie să iasă nici din istorie, nici din UE. După cum nu trebuie să fie nici colonia Americii nici colonia Asiei; nici sluga Nordului nici sluga Sudului. Nu acestea sunt alternativele.

16. Noi trebuie să rămânem în UE ca europeni români, în același timp și sub același raport, cerându-le să plece celor care nu ne vor așa. Aceasta înseamnă ca, împreună cu cei care au interese similare cu ale noastre și, pe cale de consecință, un mod de a simți, trăi și gândi similar cu al nostru (ex. Ungaria, Polonia, Bulgaria, Grecia, Slovacia, Cehia etc.), să impunem protagoniștilor, profitorilor și hegemonilor Europei franco-germane reforma UE, implicând revenirea la proiectul original.

17. Întorcându-ne la ordinea fondatoare a UE sau la proiectul original al UE, trebuie să combatem trei prejudecăți:

i. Prima prejudecată: UE este dușmanul statelor-națiune și intrarea în UE înseamnă dispariția ca națiune. Fals! Dimpotrivă, UE a fost concepută ca salvatoare a statelor-națiune europene atunci când criza de coeziune a acestora, subsecventă reducerii capacității guvernelor naționale de a garanta satisfacerea aspirațiilor legitime ale cetățenilor lor, în căutare de securitate personală (individuală), socială (colectivă) și internațională (geostrategică), a împins spre militarizarea politicii interne și externe deopotrivă. Coerența statului-națiune există numai atât timp cât cetățenii sunt convinși că statul le oferă suficiente satisfacții și suficientă securitate pentru a-i fi loiali, și cât nu au sentimentul că fericirea se găsește în afara granițelor lui. *UE a fost creată tocmai pentru ca prin federalizarea intereselor și resurselor naționale, statele-națiune europene să își mențină coeziunea și coerența, Uniunea („unirea face puterea”) trebuind să le ofere nu numai securitate personală, socială și internațională, ci și securitate națională.*

ii. A doua prejudecată: intrarea în UE s-a realizat prin cedare de suveranitate, însemnând, deci, pierderea suveranității. Fals! Intrând în UE, cu scopul de a-și împlini până la capăt proiectul național, România, ca, de altfel, toate celelalte state membre, nu au cedat suveranitate (cesiune care, de principiu, este irevocabilă), ci a delegat exercițiul unor atribuții ale suveranității sale unor instituții create în comun cu alții pentru a promova în comun interese comune. *Interesele UE sunt cel mai mic numitor comun al intereselor naționale care le circumscriu identitatea națională.* Nu există interese UE care să nu fie și interese naționale ale tuturor statelor membre. Când congruența intereselor naționale, în vederea administrării cărora statele membre au delegat exercitarea dreptului de decizie UE, dispăre, delegația poate fi retrasă. De aceea, în Tratatul UE (Tratatul de la Lisabona) s-a introdus un capitol special privind ieșirea din UE.

iii. A treia prejudecată: ordinea federală exclude în mod obligatoriu suveranitatea națională; prin urmare, apariția Statelor Unite ale Europei ar însemna neapărat dispariția statelor-națiune europene. Fals! În accepțiunea cea mai banală, federația este o construcție politică unitară (deci beneficiară de instituții decidente specifice / proprii) cu o structură internă complexă, formată din

entități statale (deci tot construcții politice) care își păstrează autonomia și urmăresc scopuri comune. Pornind de la această definiție se pot concepe diferite tipuri de federație în diferențierea cărora esențiale sunt raporturile dintre statul federal și subiectele federației (statele federate). Din această perspectivă s-au deosebit *federațiile asimetrice*, în care, în limitele competențelor atribuite lor, autoritățile federale adoptă decizii obligatorii pentru statele federate, și *federațiile simetrice*, în care statele federate pot bloca deciziile statului federal sau se pot sustrage de la aplicarea lor, în raporturile din cadrul federației suveranitatea puterii federale fiind echipotentă cu cea a puterilor federate. Federațiile simetrice se plasează, ca nivel de integrare politică, între confederații și federațiile asimetrice. Cu observarea acestor distincții, mai departe organizarea în concret a fiecărei federații poate cunoaște un mare număr de variante, toate menite a concilia interesele exclusiv locale cu cele comune la nivel general, a asigura transparența și răspunderea instituțiilor federale față de comunitățile federate, și a permite controlul federației de către subiectele federației, precum și corectarea neconflictuală a deciziilor federale în funcție de dorințele entităților federate. În consecință, *pot fi concepute și realizate federații de state suverane care își exercită suveranitatea prin intermediari și metode atipice definite ad hoc.*

18. Funcționarea și chiar existența UE sunt afectate în prezent de un complex de crize care fiecare ar putea fi depășită, dar împreună și cronizate pot deveni letale. Printre ele se găsește și criza de identitate. Aceasta este o criză plurală, putându-se distinge criza de identitate culturală, criza de identitate geopolitică și criza de identitate juridică. La primele două m-am referit cu alte ocazii. Acum mă voi ocupa numai de criza de identitate juridică, având în minte observația că identitatea juridică sintetizează în termenii dreptului, adică ai regulilor de comportament obligatorii, pe celelalte două – identitatea culturală (modul de a trăi, a gândi și a crea – așa zisele „valori” specifice) și identitatea geopolitică (modul de a te delimita de restul lumii și a te raporta la aceasta, pornind de la realitățile geografice în care ești constrâns a trăi).

19. Întrebării „care este natura juridică a UE?” nu i s-a dat un răspuns clar și net până acum. Așadar, dacă nu știm ce este UE din punct de vedere cultural și, deci, care este modelul de viață pe care îl apără, și nu știm nici care sunt granițele politice pe care și le revendică și din spatele cărora se apără UE, nu știm și nu putem ști nici care este expresia juridică a acestora în ceea ce ele au esențial. Este UE o organizație internațională (interguvernamentală)? Este o confederație? Este o federație?

20. UE nu este o organizație internațională, chiar dacă ea a fost constituită prin tratate de drept internațional care nu pot fi modificate decât prin voința unanimă a părților semnatare devenite membri ai UE. Respectivul tratate au dat naștere unei persoane juridice distincte care, beneficiind de un buget propriu, adoptă norme de drept și politici prin decizia propriilor foruri constituite fie prin alegeri directe fie prin alegeri indirecte (membrii Consiliului UE sunt miniștri validați de parlamentele naționale). Chiar și instituțiile constituite pe criteriul reprezentării naționale (Consiliul european și Consiliul UE, precum și, într-o oarecare măsură, Comisia) sunt chemate să sintetizeze viziunile naționale ale membrilor asupra gestionării optime a patrimoniului comun, iar nu să ofere un cadru în care fiecare stat

Florin-Preda Dochinoiu *Zboruri imblanzite de sabii*, tuș pe carton, 29,7x21 cm., 2020

membri își promovează agenda proprie pe seama celorlalți.

21. Fără a intra în detalii și fără a argumenta aici și acum, afirm că UE este o uniune de state-națiune suverane și de cetățeni, care gestionează, pe baze și cu metode federale, competențele pe care statele membre și cetățenii europeni le-au atribuit ei prin delegarea (parțială) exercițiului suveranității naționale. Astfel, UE are natura juridică a unei (cvasi) federații, care combină elemente specifice federațiilor simetrice și celor asimetrice. Ea poate fi privită ca o federație *sui generis*, adică atipică.

22. Statele membre (federate) au atribuit competențe UE (federației) prin actul de ratificare parlamentară a tratatelor constitutive ale acesteia, ca și prin cel de ratificare a tratatelor de aderare la UE, care au recepționat convențional tratatele constitutive. Cetățenii europeni au făcut același lucru prin intermediul parlamentarilor naționali aleși de ei, care au votat ratificarea.

23. Fără ratificare UE nu avea legitimitate. Ratificarea a avut loc potrivit normelor constituționale ale statelor membre ale UE. Ea a fost posibilă numai în măsura în care tratatele respective erau conforme cu normele constituționale ale statului ratificant.

24. La nivel național identitatea juridică a națiunii – adică expresia juridică a identității culturale și a celei geopolitice ale unei națiuni, care împreună circumscriu inclusiv modul de exercitare a puterii, ca și împărțirea puterii între autoritatea publică și cea privată, între stat și cetățeni, luați individual sau pe grupuri de diverse feluri (etno-culturale, socio-profesionale etc.) – este descrisă în Constituție, cu forță obligatorie.

25. Constituția este legea care a definit și creat statul ca entitate politică de sine stătătoare. Relativizarea Constituției înseamnă relativizarea statului. Renunțarea la Constituție înseamnă renunțarea la stat.

26. Renunțarea la stat prin renunțarea la Constituție nu se poate legifera prin revizuirea Constituției, potrivit regulilor prevăzute de aceasta pentru modificarea sa, ci pe calea deciziei unei

adunări naționale cu puteri similare celor ale Adunării Constituante, alese de popor și mandate să ia, *ad referendum*, o asemenea decizie lichidatoare.

27. Prin urmare, modificarea Constituției României în anul 2003, pentru a permite intrarea României în UE, nu putea adopta renunțarea la supremația Constituției în raport cu dreptul UE, fie că era vorba despre tratatele constitutive ale UE fie despre legislația infra-convențională adoptată de legislativul european.

28. Identitatea juridică a UE decurge din Constituțiile statelor membre și sintetizează identitățile juridice naționale definite de Constituțiile statelor membre. Între dreptul UE și Constituțiile respective orice concurs este exclus. Ele nu se află pe poziții de egalitate, cel dintâi fiind obligat la conformitate cu cele din urmă, iar nu invers.

29. Identitatea juridică a UE nu este distinctă de cea a statelor membre, ci este sinteza lor; într-un anumit sens, numitorul lor comun.

30. Pentru coerența ordinii juridice a UE este necesară construcția unui sistem de drept european unitar format din reglementările adoptate de legislativul transnațional european, care reglementări, prin convenția statelor membre, capătă în fiecare dintre acestea „statut național”, adică aceeași putere cu legile naționale. În aceste împrejurări, nevoia de ordine juridică transnațională europeană cere ca în cazul unor contradicții între normele adoptate de legislativul transnațional (european) și cele adoptate de legislativele naționale, cele dintâi să aibă prioritate. Altminteri, ordinea de drept în cadrul UE s-ar transforma în haos.

31. Pentru coerența identității juridice a UE, identitate din care decurg normele de drept ale UE, în condițiile obligației de a se păstra identitatea națională a statelor membre din care s-a extras identitatea lor juridică, normele de drept ale UE trebuie să fie conforme cu Constituțiile acestora. Obligația conformității există nu numai la data adoptării tratatelor constitutive ale Uniunii sau la cea a aderării la Uniune, ci și după aceea, în mod permanent.

32. Cu anumite excepții, normele de drept ale UE nu pot fi aplicate de unele state membre și de altele nu, după cum nu pot fi interpretate într-un fel de unele state membre și în alt fel de altele. Curtea de Justiție a UE asigură interpretarea și aplicarea unitară a dreptului UE, verificând și conformitatea normelor infraconvenționale cu tratatele constitutive ale UE.

33. Fără nici o excepție, identitatea juridică a UE ca una de sinteză nu poate deroga de la normele Constituțiilor naționale care fixează identitatea juridică a statelor membre. Conformitatea dintre dreptul UE și acele Constituții este controlată, constatată și garantată de instanțele de contencios constituțional ale statelor membre.

34. Dacă CJUE constată neconformitatea vreunei norme adoptate de legislativul UE sau de legislativele naționale ale statelor membre cu tratatele constitutive ale UE, fie în totalitate fie numai cu privire la anumite posibile interpretări ale textelor, ea va dispune corecția necesară sau interpretarea corectă, urmând ca norma în cauză să fie aplicată potrivit deciziei sale de către toate statele membre.

35. Dacă o instanță națională de contencios constituțional constată neconformitatea unei norme de drept al UE cu Constituția statului respectiv, în totalitate sau într-o anumită interpretare, atunci norma europeană sau interpretarea în cauză se va modifica în mod corespunzător, pentru toate statele membre. Astfel, standardul va fi oferit

Florin-Preda Dochinou

Ilustrată, tuș pe carton, 30x21 cm., 2016

de Constituția națională cea mai „suveranistă” (cea mai restrictivă).

36. Dacă Parlamentul competent sau instanța națională de contencios constituțional constată, înainte de ratificare, că tratatul constitutiv al UE sau tratatul de aderare (care include și acceptarea acestuia) sunt neconforme cu Constituția națională, tratatele în discuție nu pot fi ratificate și atunci fie negocierea lor trebuie reluată fie legea fundamentală națională se modifică. Aceasta ține nu doar de texte, ci de logica dreptului.

37. Legile privind ratificarea unui tratat constitutiv al UE sau de aderare la UE neconforme cu Constituția statului ratificant sunt lovite de nulitatea absolută.

38. Dacă, ulterior ratificării, instanța de contencios constituțional constată nulitatea acesteia, înseamnă că tratatul constitutiv nu a intrat în vigoare, iar asta în raport cu toate statele membre, căci intrarea în vigoare este condiționată de unanimitatea ratificărilor (valabile).

39. Dacă nulitatea legii de ratificare privește un tratat de aderare la UE, efectul este că statul care a aderat încetează să mai fie membru, în principiu, cu efect retroactiv.

40. Dacă neconformitatea constituțională privește doar o interpretare a normei UE (tratate constitutive, tratate de aderare) dintre mai multe posibile, atunci nulitatea lovește doar acea interpretare. Aceasta nu mai poate fi aplicată în dreptul UE în raport cu toate statele membre, iar nu doar cu statul în care a fost declarată nulitatea.

41. În raporturile dintre dreptul UE și dreptul național (în cadrul cărora deosebim ca fiind categorii cu forță juridică diferită, Constituțiile naționale, care sunt legea legilor naționale, și legislația națională infraconstituțională) acestea sunt efecte specifice ale constituirii unei entități politice complexe având natura juridică a unei „fedații de state-națiune”.

42. În contextul controverselor actuale privind raportul dintre Constituțiile naționale și dreptul UE, controversate care în cea mai mare parte își au originea în abuzurile conjugate ale Comisiei europene, ale marilor profitori naționali ai UE și ale CJUE, verificarea *ex post* a validității legilor de ratificare a tratatelor constitutive ale UE și a tratatului de aderare a României la UE, prin prisma conformității cu Constituția României a interpretărilor date de CJUE instrumentelor juridice respective, se impune.

43. De *lege ferenda*, este de luat în considerare ideea creării unui Consiliu constituțional al UE, format din judecători desemnați de către instanțele de contencios constituțional ale statelor membre, care să fie împuternicit a verifica și, după caz, corecta eventualele neconformități ale deciziilor CJUE cu Constituțiile statelor membre, precum și a stabili identitatea juridică sau ordinea constituțională a UE prin identificarea standardelor suverane celor mai exigente prevăzute de către acele Constituții.

Personajele fabuloase din satele transilvane de la mit la realitate (I)

În lumea tradițională, omul a fost mereu însoțit de rituri și mituri pe care le-a integrat în structurile sale existențiale. Dincolo de realități, există o lume în care ficțiunea se integrează în viața oamenilor ca și cum ar fi palpabilă. Poveștile străbunilor noștri, structurate pe mituri, sunt prezentate de către aceștia ca fiind reale, jurând chiar că s-au întâlnit cu zâne, strigoi, moroi și alte personaje ce astăzi ni se par desprinse din cărți.

„Adevărul oamenilor e intersecție de interpretări subiective, cu diferențe de cultură, perspectivă, interese”, spune Irina Petraș¹. Țăranul se află în legătură directă în timp și dincolo de timp cu Cerul plin de personaje ce întruchipează sfinții din calendar care, din când în când, coboară pe pământ, dar și în legătură cu străfundurile pământului unde locuiesc personajele malefice. Poveștile sunt despre oameni și despre lumile ce se intersectează în viața acestora, de dincoace și dincolo de țărâmurile fermecate. Ritualurile sunt parte din această lume în care realitatea și ficțiunea au o graniță cât un fir de ață, în ele întrepătrunzându-se timpul prezent cu cel trecut și viitor pe un drum în care „leacurile” salvatoare vin cu ajutorul acestor personaje, unele agreate de religie, altele condamnate, amintind aici descântătoarele, vrăjitoarele, ghicitoarele. „Adânc înrădăcinată în conștiința poporului este credința că răul se preîntâmpină cu descântece, care sunt cântece magice însoțite de practici magice, care ar avea puterea să alunge răul sau să-l impună unde doresc. Descântecele sau farmecele sunt refrene incoerente, bizare, amestecate cu urări creștine și invocări sacre”, spune Nectarie Moulatsioti în cartea „Despre farmece și cum pot fi ele dezlegate”².

Despre vrăji și strigoi am scris de atâtea ori și am întâlnit atâtea povești în satele pe care le-am bătut la pas. Sunt vrăji pentru oameni și pentru animale și descântece la fel. “Se face cruce cu o rădăcină (cățel) de usturoi pe fruntea și șalele fiecărei vite, tot așa pe ușă și oblonul grajdului, asemenea se fac cruci cu aiul. Se afumă apoi vitele și grajdurile cu tămâie sfințită, astfel se crede că se pot apăra de vrăjitoare și de „ceasul rău”, duhuri rele, care colindă satul și vitele”³.

În noaptea de Sânziene, și numai în noaptea de Sânziene se culege „nebunarița”, cea mai veche plantă folosită în ritualurile magice, una dintre componentele alifiei cu care se ungeau vrăjitoarele pentru a putea zbura. Animalele grăiesc cu glas de om și, de le poți asculta, numai în astă-noapte poți afla de la ele nebănuitele taine ale lumii. În cele mai multe locuri, cununile de sânziene se țin peste an, cu credința că sunt bune de belșug, de noroc, de zburător, de vrăji, de dragoste, de întors inima.

Iată o poveste spusă de Maria Cozma, din Monariu: “Moșu meu era pescar și mergea după

pești cu leșău (o plasă mare pusă pe o botă), nu cu undiță, și zicea că atunci erau prin sat strigoi și pe la vale tot strigoi, femei cu aripi care cântau acolo pe țârm. Îmi zicea moșu că s-o întâlnit odată cu ele da erau ca niște îngeri așa și jucau acolo. Dacă vorbea cineva cu ele rămânea mut, trebuia să-ți faci cruce și ele dispăreau...Atunci când trebuia să lași copilul mic singur i se pune în leagăn un cuțit sau cleștele de la sobă să nu vină strigoi la el să se sperie, să sară din somn”⁴.

Viorica Lazăr din Dobric spune că a văzut strigoi: “Furam roșii de la colectiv și mergeam la scaldat pe Valea Dobricului și mergeam să vedem oase de oameni. Pe perioada războiului au murit mulți

oameni acolo, și noi când eram copii mergeam și adunam oase de oameni, și vedeam strigoi în apă. Eu am văzut un militar, da numa de la brâu în sus, de fiecare dată. De 3-4 ori l-am văzut. Prima dată m-am speriat și am fugit acasă. Mai târziu a mers un preot acolo și a făcut rugăciuni. Mama îmi zicea că de fiecare dată când mă duc acolo să-mi fac o cruce și dispăre, și așa era într-adevăr. Da eu chiar am văzut, și același băiat de fiecare dată, nu pot să-i uit fătuca, care și acuma o văd când închid ochii”⁵.

Despre practici magice de Sfântul Gheorghe, la Archiud, ne povestește Melania Cuc: “Erau niște povești când eram eu mică, pe care nu le-am mai auzit nicăieri în altă parte. Cu tâlharii, cum l-o prins pe șeful lor și l-o legat de un stâlp, în pădure. Iar o fată o făcut prinsoare că se duce și-i ia din deget inelul la acel șef al tâlharilor. Și nu știu cum a luat în gură păsă fierbinte și s-a dus în pădure și i-a luat din deget inelul tâlharului. Tot așa, îmi povestea mătușa Lucreția - erau povești medievale, desigur - cum prințul a plecat la bătaie, și-o rămas maștera cu cei doi gemeni ai prințului, pe care maștera i-a tăiat, și-o zis că sunt doi miei. Și-ar fi mers la pârau și le-a spălat mațele acolo. O bucățică de maș s-a dus pe apă și s-a făcut nu știu ce, și tot așa, până când gemenii se fac la loc oameni. Strigoii sunt femei și bărbați. Care au coadă sunt bărbați. Pentru că strigoii se nasc. Și se nasc cu codă. Și când mor, trebuie să-i îngropi cu fața-n jos. Eu îmi amintesc că, copil fiind, odată, într-o primăvară, a murit o femeie - a lui Mitu îi zicea - și a plouat mult-mult. Și știu că în tot satul se zicea că de-aia plouă așa de mult, că aia era stigoaică. De alți strigoi, bărbați sau femei, nu se știa în sat. Sau n-am auzit eu. Numai

Florin-Preda Dochinoiu

Schite (in)ger, tehnică mixtă pe carton, 30x16 cm., 2006

de a lui Mitu, de care v-am povestit. Dar mai știu de un bărbat de la noi, la care i-a făcut vrăji una de pe câmpie. Stătea în poartă, aia a trecut pe acolo și i-a făcut vrăji. Seara a trimis un sul de foc și l-a luat. El aștepta, tot în poartă, vaca să vină din ciurdă și l-a luat un sul de foc. L-a văzut lumea cum îl ducea așa pe sus. A venit acasă după vreo săptămână, tot zgâriat, cu sulu ăla de foc cine știe pe unde l-o purtat. Cred că nici el nu știa. Asta o știu de la moșu Simion⁶.

Mai era și povestea cu Necuratu, relata-tă de Victoria Uilicean, din Archiud: “Venea la Emiloaia pe hornoi! La asta i-o murit bărbatul și-o rămas cu mulți copii, și vorbea noaptea: - No, Ioane, mâine facem așa și așa... Iar copiii: - Mamă, mamă, cu cine vorbești? Da ea avea năczuri... Ne uitam sara să vedem cum îi intră pe hornoi. Că pe ea o auzeam cum făce să-l alunge, cu furca împlântată în pământ. Era o femeie, Marina, mai demult, în timpul ungurilor. Povestea că băiatul ei a venit într-o zi de la Reghin, că lucra acolo, și ta-tă-so o luat furca, i-o ieșit înalte și l-o spart, și l-o băgat în spital. Da' n-o fost adevărat, numa așa i s-o arătat ei. Și femeia o rămas singură și tot auzea noaptea cum intră cineva pe hornoi, și diminea-ța găsea lapte pe vatră. O vecină i-a spus: - Ala-i Necuratu, care ți-aduce ție lapte pe hornoi. Și n-o mai vrut să ia nimic de la nime, nici pe fereastră, numa deschidea fereastra și-i alunga pe toți, să nu vină cu Necuratu. Era bolnavă. Dădea cu pum-nu-n telefoane, că voia să-l cheme pe băiatu-său din spital, să-l omoare pe taică-so, care l-a împuns

cu furca și l-o băgat în spital. Aia într-adevăr o fost îndrăcită. Petrică nost' lua un bostan, îi tăie gură, nas, ochi; lua pozdării, cum avem cânepă atunci, i le băga în gură drept dinți și i-l punea la Mărina în geam. Cine trecea pe-acolo și nu știa, zicea c-a văzut pe dracu' la Mărina în casă, pe geam⁷.

“Și eu mi-amintesc cum se vorbea de strigoii de la răspântia de Sângeorz. În seara de ajun a sărbătorii, bunicul ne aducea crenguțe de rug, adică de măceș (trandafir sălbatic) să-l punem la poartă, la cone (bucătăria de vară - n.n.), unde aveam obloane, puneam și-năuntru, și-n afară, și le închideam cu obloanele; puneam la grajd, la geamuri, la uși; apoi la casă, la toată casa, să nu vie strigoile. Că strigoile se adună în noaptea asta la răspântiile de drumuri și joacă. Bunicul zicea că el le aude, ba de câteva ori le-a și văzut, cum erau îmbrăcate și cum jucau despletite. Noi, surorile, ne închideam în casă să nu le vedem și să nu ne vadă, că bunicul zicea că ne pot lua frumusețea. La vaci le luau laptele. Jucau mai ales în Dumbeț și la Crucea Țigoreanului. De câte ori trec prin astea două locuri mereu mi-aduc aminte de ce zicea bunică și mi-e frică și acum, chiar dacă nu mai crede că bunicul le-ar fi auzit și văzut. Eram preocupate, la îndemnul bunicului, să punem rug (ramuri de măcieș - n.n.) să nu rămână vreo ușă, vreo fereastră, vreun loc de acces neprotejate prin ramurile de rug, care ar fi oprit intrarea duhurilor, a strigoaielor. Se punea peste tot, la uși, la geamuri, atât la casă, cât și la grajdul animalelor, la corli-ță..., asta ca să nu intre strigoaiele și să facă rău: să

ia norocul casei, laptele vacilor (care puteau și să moară din cauza strigoaielor), frumusețea noastră, a fetelor.. Bunicu' așa ne spunea, că trebuie să tragem și obloanele ca să nu intre și să ne facă rău. Eu țin minte, cum eram copilă, că mă temeam mai ales să nu-mi ia frumusețea, să mă pocească. Acuma poate că bunicul mai și fabula, că așa era el: din ce știa, apoi mai amplifică⁸.

Dacă omul iese din casă cu capul descoperit, o strigoaică îi poate arunca frâul după gât. Cel prins este fugărit ca un cal și lăsat undeva în câmp, mort de oboseală. În noaptea de Sfântul Gheorghe trupul vrăjitoarelor le rămâne în pat, iar duhul lor pleacă să facă răutăți. „Se strâng într-un loc părăsit și se bat cu limbile de la melițe. De aceea, femeile ascund în această noapte melițele. Strigoaicele tot mai găesc câteva. După ce se bat, încăleacă pe limbile de meliță și pleacă să ia laptele vacilor⁹.”

“Cică, odată, un om, venind de la moară s-a întâlnit cu un pâlcc de strigoaice și le-a urat să se înmulțească norodul lor. Ele s-au bucurat de așa urare și i-au spus că făina din sacul pe care îl duce în spate nu se va mai termina niciodată dacă știe să păstreze secretul. Zile și săptămâni, nevasta ia din făină și făina din sac nu scade. Minune! Își întreabă bărbatul. Acesta reușește să tacă o vreme. Dar până la urmă îi divulgă taina și sacul de făină începe să scadă. Povestea circula și la Budacu de Sus, pusă pe seama zânelor. Pe lângă strigoaice, există și femei din sat care încearcă în această noapte să ia laptele altora ca să-l ducă la vacile lor. Sunt multe procedee. Iată unul dintre ele. Se dezbracă și, în pielea goală, cu o oală și o pânză în mână, adună rouă de pe iarbă. Pânza trebuie să fie țesută numai noaptea și oala să fie nouă. Cu rouă adunată stropesc vitele, sarea și tărățele acestora. Vacile care vor paște în locul de unde a fost luată rouă nu vor mai da lapte, laptele lor va « merge » la vacile femeii care a făcut vraja. Pe aceste femei poți cel puțin să le vezi. “Strigoaicele sunt năluci și, ca să le vadă, omul trebuie să găsească un șarpe înainte de Sfântul Gheorghe, să-i taie capul cu un ban de argint și să-i pună în gură un cățel de usturoi pe care să-l lase acolo până încolțește. Când “cățelul” a dat frunze, să-l pună la pălărie și să urce într-un pom. Va vedea strigoaicele care călăresc vitele ce se duc la păscut¹⁰.”

Pe Bârgău pentru a nu se apropia duhurile rele, oamenii făceau o alifie din untură de porc sau slănină sfințită la Biserică, în care puneau leuștean, odolean și rostopască, toate acestea fiind tocate mărunt. Cu această alifie, femeile bătrâne care o preparau îi ungea pe toți cei din familie, pe spate, făcându-le semnul crucii. Dintre duhurile rele făceau parte și zânele rele sau ielele, care cică spuneau că: *De n-ar fi odolean și rostopască/ Toată lumea ar fi a noastră.* (Mateiu Ioana, Ilva Mică)¹¹.

Și la Chiuza în preajma ieșitului la păscut a vitelor și a oilor începeau vrăjile pentru luatul laptelui. Pentru ca vrăjile să nu reușească se așeza sub ieslea de la vacă mătrăgună. Se proceda foarte des la luarea laptelui, iar vitele simțind acest lucru mergeau la casele hoților de lapte, puneau gâtul pe poartă și răgeau să primească laptele înapoi. Iată și un descântec de readus laptele la vaci:

„Una stea/ Două stele/ Tri stele/ Patru stele/ Cinci stele/ Șase stele/ Șapte stele/ Opt stele/ Nouă stele/ Steaua stelelor!/ Doamna zânelor/ Du-te-n lume, peste lume/ Strânge laptele/ La Viola noastră anume/ De-i împușină împușinat/ De-i în fâțe la ei băgat/ De-i la babe meșteluit/ De-i în oale acoperit/ De-i de nume luat/ De-i de zână luat/ De-i de iestre/ De măiestre/ De streine/ De vecine/ De curvele cele alese/ Io îl strâng laptele meu/

Florin-Preda Dochinioiu

Colindători, tehnică mixtă pe carton, 30x16 cm., 2006

Laptele să fie dulce ca mierea/ Groșciuru gros ca aluatu/ Untu galben ca și ceara/ Cu spor ca sarea / În pulpă la Viola să se-mputerească/ Țățele să le-mbourească/ Părul să i-l netezească/ Minte să i-o îmblânzească/ La Viola noastră să nu-i fie nimic/ Nici cât un grăunte de mac în nouăzeci și nouă despicat/ Leac și vac/ Laptele-n cheag¹².

În tradiție se spune că persoanele care nu țin sărbătoarea de Rusalii vor fi pedepsiți de Iele, numite și Rusalii, femeile fabuloase, fiicele lui Rusalim Împărat și spirite malefice care, după ce au părăsit mormintele în Joia Mare și au petrecut Paștele cu cei vii, refuză să se mai întoarcă în lăcașurile lor pământene și încep să facă necazuri oamenilor.

Iată o poveste însemnată de Tudor Pamfile:

O poveste arată cum un băiat rămas fără părinți pleacă în lume ca să-și găsească și el pe cineva. Pe drum întâlnește un cioban orb căruia îi spune că își caută un stăpân. Din ziua aceea băiatul a stat pe lângă moșneag, păzindu-i vorbele și ascultându-l ca un fecior adevărat. A învățat să cânte din fluier. Într-o zi s-a dus cu oile pe moșia zânelor, "că tare am mai văzut iarbă frumoasă și apă de adăpat, limpede". Bătrânul îl atenționase să nu meargă acolo că și el a fost și de aia a orbit. Băiatul nu l-a ascultat a luat oile și a plecat pe moșia zânelor și a prins să cânte din fluier. Zânele auzind cântecul au ieșit din castelul lor și-au purces spre pata albă de oi, jucând, până crapă fluierul băietului! Băiatul a făcut alt fluier, însă, în timp ce îl confecționa, le-a prins în capcană și le-a spus că nu le dă drumul "până nu mi-eți aduce înapoi ochii tatii și până când cea mai mititică dintre voi n-a merge mireasă în casa tatii". Zânele plâneau c-ai fi crezut că bocesc pe un mort care intră în mormânt; și din plâns s-au înțeles și au căzut la pace cu feciorul. Zâna cea mititică s-a măritat cu feciorul, iar tatăl lui și-a căpătat vederea¹³.

Încă din timpuri vechi, "Hora Ielelor" este de temut. Aceste făpturi adoră să danseze cu sânnii goi în cerc, având părul despletit, clopoței la glezne și purtând voaluri subțiri, transparente, iar dansul lor este unul magic, bogat în taine și simboluri de neînțeles pentru muritori. Ielele nu fac rău celor care le evită, ele devin rele numai dacă sunt provocate sau dacă dansul lor este privit. Atunci se spune că se răzbună pe "vinovat" luându-i mințile definitiv. De boala ielelor se poate scăpa doar prin descântec sau prin intrare în hora Călușarilor. Grupul de Călușari se constituie după un ritual foarte strict, care diferă enorm de la o zonă la alta. Constantă este rigoarea cu care trebuie executat ritualul și faptul că, o dată devenit călușar, omul trebuie să rămână în ceată câțiva ani (uneori nouă). În grup există roluri precise: călușarii, vătaful, mutul plus muzicanții. Din recuzită nu lipsesc steagul, bătele, clopoței, ciocul din blană de iepure (uneori sabia și biciul). Steagul este o prăjină înaltă, ajungând uneori la cinci metri, pe care n-o împodobesc singuri. O vrăjitoare leagă de prăjină o basma albă care trebuie să fi aparținut unei femei rele, care trebuie să fi murit însă cu această basma pe cap. Vrăjitoarea descântă steagul, îi pune căpățâni de usturoi. Tot ea le dă călușarilor cu steagul peste nas, ca să ia putere. Dacă steagul ar fi ținut aplecat, ar muri toți călușarii din ceată. Steagul se înfige în pământ în timpul nopții și este păzit. Călușarii joacă pe la casele oamenilor. Călușarii sperie copiii cu ciocul și îi iau la joc ca să fie sănătoși. Dau femeilor usturoi de la brâu și din steag. Ce primesc pe la case împart în fiecare seară frățeste. Rolul lor cel mai important este acela de vindecători. Se duc călușarii la casa bolnavilor din sat. Persoana suferindă este scoasă din casă, așezată cu față în sus, cu capul spre miazăzi

Florin-Preda Dochinoiu Nunta la Damian, tuș pe lemn, 100x33 cm., 2002

(sau răsărit), se așază lângă ea steagul și o oală de pământ cu apa, de care se leagă o ață roșie și un pui mic de găină. Dacă, după executarea tuturor melodiilor, bolnavul începe să tremure, e semn că e luat din căluș. Atunci stabilesc o zi în care vor veni să-l scoale din căluș. Ei repetă jocul potrivit de trei ori; atunci este prins și bolnavul în joc; în acest moment vătaful ia oala de lut și o aruncă în sus. Când cade, oala se sparge și puilul rămâne mort. Dacă bolnavul are noroc să se scoale, sar câteva picături de apă pe el; atunci el se va ridica și fugă după călușari jucând. Dacă nu are noroc să se scoale, nu-l atinge nicio picătură de apă, înseamnă că e ursit să moară. O săptămână după Rusalii, într-o marți, se face îngroparea ciocului sau spargerea călușului. Ciocul are chiar formă de cioc (de pasăre), de cap de lup sau cap de cal și este acoperit cu o blană de iepure. Mai tot timpul se poartă într-o desagă. Când este scos la iveală, oamenii se sperie. Acum este îngropat la loc ferit. Feciorii se despart fără să privească în urmă, după atâtea zile petrecute împreună. Cât timp joacă, dorm laolaltă, uneori sub streășina bisericii.

Să nu mergi „la scaldă” în ziua de Rusalii. Rusaliiile sunt zânele apelor așa că este pericol mare de înec! Să nu lucrezi, fiindcă atragi asupra ta mânia Rusaliiilor. Să nu te urci în arbori sau în locuri înalte și nici să călătorești departe de casă. Să nu se certe nimeni, căci e luat de lele. Până la Rusalii se culeg „toate buriile de leac”, dintre care cele mai căutate sunt: romonița (muștelul), pojarnița, secăreua, potroaca, ninta, ologeaua, sunătoare, acățul, sânzâienile, peria ursească, tica de mălai.

O legendă vorbește despre Fetele lui Sandru, fiicele sau slujnicele lui Alexandru împărat, cel din Alexandria. Acest împărat ar fi primit o sticlă cu apă vie și a dat din ea să bea calului, să-l facă nemuritor. Calul a băut și trăiește și astăzi în prundurile mărilor. Ce-a mai rămas din apă, în sticlă, au băut-o fetele sau slujnicele împăratului. Și au devenit nemuritoare și ele. Zânele zboară pe sus, pe cer. Cântă și le place să danseze. Pe locul unde au dansat se fac « cearcăni » în iarba care se usucă. Deasupra crește alta, mai frumoasă, pe care vitele n-o mănâncă. Ca să poată juca, sunt permanent în căutare de lăutar. Găsesc câteodată pe unul cu fluierul, cimpoiul sau vioara și îl roagă să le cânte. Poate să le cânte, dar dacă vorbește cu ele este un om pierdut. Tănărul care voia să aibă un fluier bun îl pregătea cu ajutorul lor în felul

următor: mai întâi îi astupa găurile și îl umplea cu lapte. Însoțit de doi câini negri și gol pușcă, îngropa fluierul la nouă hotare, având grijă să țină tot timpul mâinile la spate. Lua fluierul de acolo după trei zile, în aceleași condiții. Nici la dus și nici la întors nu avea voie să privească în urmă. Acasă, fluierul era pus sub pernă. Peste noapte, Ielele veneau și îl întrebau de trei ori: ce ne dai, ce ne dai, ce ne dai? Tănărul trebuia să răspundă a treia oară că le dă degetul mic de la mâna stângă. Apoi. Trei zile trebuia să uite de fluier. Dacă făcea întocmai, devenea cântăreț renumit.

De Mama Pădurii s-a auzit și la Livezile, povestitoarea noastră spunându-ne că a întânit-o: „Era o arătare cu păr peste tot corpul, în afară de bujorii feței și mâinile până la cot. Păzește oile noaptea și dimineața le duce în staul. Îți poate face rău, doar că ciobanul când o vede se apără de ea punându-și brăcinarul peste corpul lui și astfel ea nu mai are nicio putere asupra lui. Un unchi de-al meu a avut probleme cu Mama Pădurii. Toată noaptea îi păștea oile și îi băga pe foc. După tăierea pădurilor din Strunior nu s-au mai văzut, din anul 1907. Se zice că a avut copil, nu se știe cum și cu cine l-a avut. Lua lapte de capră și de oaie să ducă la copil în corn de vacă. În Tăul zânelor în Țăganca ciobanii auzeau noaptea un cântec nespuse de frumos. Odată, un cioban mai curajos s-a dus și a pândit. A văzut acolo un gorun aruncat de-a lungul apei. Zânele erau niște fetițe mici îmbrăcate în hăinuțe aurii, cântau și dansau un dans fermecat. Nu făceau rău, doar că dacă beai apă după ele mureai sau înnebuneai. Mătușa Ioana mi-a povestit că odată o fată era îndrăgostită de un băiat și acesta a părăsit-o. Noaptea a venit la ea Zmăul. Zmăul arăta ca un om doar că avea în loc de picioare copite. El făcea dragoste cu fata până o nenorocea, a doua zi fata era fericită ca vrăjită. Rudele fetei când au observat că fata e în pericol au dus-o pe fată departe de casă. A doua zi, Zmăul negăsind fata a spart tot din casă. Preoții au făcut rugă și l-au alungat” (Hangan Emilia, Livezile).¹⁴

Note

- 1 Lumea din cuvinte: realitate și ficțiune / antolog. găndită de Irina Petraș, Editura Școala Ardeleană, 2023
- 2 Despre farmece și cum pot fi ele dezlegate, Arhimandritul Nectarie Moulatsioti, traducere din limba greacă de ierom. Teodosie Hațegan, Editura Bunavestire Galați, 2003
- 3 Învățătorul Ion Barna din Maieru, Academia Română, Arhiva de Folclor, 1932, Ion Mușlea, ms. 346, p. 64
- 4 Cozma Maria, n. 1935, Monariu, com. Budacu de Jos, interv. în 2014
- 5 Lazăr Viorica, n. 1953, Dobric, com. Căianu Mic, locuiește la Monariu, interv. în 2014
- 6 Cuc Melania, n. 1946, Archiud, com. Teaca, scriitoare, interv. în 2014
- 7 Uilicean Victoria, n. 1927, Archiud, com. Teaca, interv. în 2014
- 8 Pintican Lucia, n. 1954, Archiud, com. Teaca, învățătoare, interv. în 2014
- 9 Ghinoiu, Ion, Sărbători și obiceiuri românești, Ed. Elion, București, 2007, p. 261
- 10 Nicolau, Irina, Ghidul sărbătorilor românești, Editura Humanitas, 1998, p. 45-47
- 11 Mateiu Ioana, n. 1944, la Ilva Mică, unde a copilărit, locuiește în prezent la Rusu Bărgăului, interv. în 2011
- 12 Bindea, Ioan, Bindea, Florin, A fost odată...la Chiuza, Ed. Nova Didactica, Bistrița, 2013, p. 55
- 13 Pamfile, Tudor, Sărbătorile la români, Ed. Saeculum IO, București, 2006, p. 29-31
- 14 Hangan Emilia, n. 1958, la Livezile, interv. în 2014

Mihaela Mudure

Dimitrie Cantemir – personaj românesc

Distinsul cărturar și scriitor Dimitrie Cantemir nu a inspirat prea mulți scriitori dispuși să-l ficționalizeze ca personaj literar deși viața lui aventuroasă, caracterizată de multiple treceri ale frontierelor politice și culturale ale timpului său, ar fi trebuit să constituie o reușită materie românească. L-au transformat pe Cantemir în erou de roman Mihnea Gheorghiu cu *Două ambasade* (1958), *A venit un om din răsărit* (1969) și *Mușchetarul lui Cantemir* (1990) și Dumitru Almaș cu *Inorogul cel înțelept* (1981). Cea mai recentă încercare în acest sens aparține Ligiei Ruscu, autoarea romanului *Cantemir. Inorogul în lavirinthul neștiinții*, publicat la Editura Polirom în 2023, anul Cantemir.

Ligia Ruscu s-a născut la Timișoara, în 1967. Absolventă a prestigiosului liceu „Nikolaus Lenau” din capitala Banatului (1986), a studiat istoria la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Pasionată de istoria antică, și-a elaborat atât lucrarea de licență (1991), cât și teza sa de doctorat (2001) sub îndrumarea prof. Ion Piso. Din 2014 este conferențiar la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. A publicat numeroase lucrări de specialitate, dar a fost atrasă și de romanul istoric, *Cantemir. Inorogul în lavirinthul neștiinții* fiind cel de-al treilea roman al Luciei Ruscu, după *O dimineață la vânatoare* (2014) și *O căutare* (2017).

Romanul lui Cantemir are o structură episodică care marchează doar câteva momente, socotite mai relevante de către romancieră, din viața principelui care își schimbă numele precum identitățile; el este, pe rând, Cantemir, Cantemiroglu și Kantemir. Autoarea începe cu un episod din copilăria domnitorului, marcat de întronarea tatălui său, Constantin Cantemir, ca domn al Moldovei și trimiterea fratelui său, Antioh, la Sтамbul, ca zălog domnesc. Urmează câteva episoade care se petrec în capitala Imperiului Otoman, acolo unde Mitru (Dimitrie) Cantemir își desăvârșește studiile, dar își croiește și o importantă rețea în rândurile elitei imperiului precum și printre ambasadorii statelor occidentale aflați la post la Istanbul.

Ligia Ruscu aruncă, abil, niște anepse sau prolepse care leagă episoadele, personajele transformând textul într-o izbită țesătură narativă. O deosebită prolepsă este cea în care scriitoarea se substituie, așa cum e și normal, dascălului Ieremia Kakavelas care își avertizează elevul, pe viitorul domn Dimitrie Cantemir că el nu trebuie să se lase „ademenit de cântecul de sirena al puterii lumești” (28) căci „aplecarea către cele cărturărești, plantă gingașă și firavă, îngrijită și udată și plivită de mine și de alții, toate acestea s-ar risipi și s-ar irosi sub suflul înghețat al politichiei, mai ales așa cum se face ea la curtea sultanilor și în preajma lor” (28). Prolepsa este cu atât mai vicleană, cu cât noi cititorii, beneficiarii în acest caz al unui soi de „viitor în trecut”, știm că tânărul Cantemir se va lăsa sedus de politică în dauna studiului în perioada cât a fost domn al Moldovei.

Dar, paradoxal, tot politica, respectiv înfrângerea de la Stănilește pe Prut, în 1711, îl va face să revină la studiu în perioada exilului său la curtea lui Petru cel Mare tocmai pentru că el corespunde noului tip de curtean dorit de către țar. Cantemir era instruit și își pune cunoștințele la dispoziția statului rus în curs de expansiune atât în nord, cât și în sud. Pe de altă parte, cititorul este indirect invitat să pășească pe nisipurile mișcătoare ale istoriei contrafactice de tipul „dar dacă”. Dar dacă lupta de la Stănilești ar fi avut un alt deznodământ? Ar mai fi avut Cantemir răgazul de a scrie tot ce a scris în folosul culturii românești?

Ruscu îl vede pe tânărul Cantemir ca pe un abil politician. Doar pripeala cu care s-a avântat pe frontul anti-otoman alături de ruși este criticată subtil de către naratoare și răspicat de către vechile neamuri boierești ale țării: „politica de veacuri a acestor țări [este] de a aștepta să vadă care e mai puternic” (145).

Perioada petrecută la Istanbul, departe de familie, devine o oportunitate pentru inteligentul fiu de domn. Prietenii sale otomane au în vedere marile sale planuri de viitor. Cantemir realizează că trebuie să cunoască „slăbiciunile și plăcerile” (72) viitorilor săi suzerani. Astfel devine el un excelent orientalist, cunoscător profund al „plăsmuirilor neamurilor răsăritene, fie că sunt ei păgâni sau nu” (73).

Ruscu îl re-prezintă pe Cantemir ca un aristocrat al timpului său, orgolios, convins că binele său concide cu cel al țării și vice-versa. Om al Luminilor, Cantemir este o individualitate puternică care

Florin-Preda Dochinoiu *Regăsire*, tuș, peniță pe carton, 31x22 cm., 2002

Florin-Preda Dochinoiu *Plâns de vioară veche (2)*, tuș, peniță pe carton, 28,5x20,5 cm, 2000

dorește, precum Petru cel Mare, să își schimbe țara, să o ducă spre ceea ce el consideră a fi progresul. Cantemir îi mărturisește lui Schlick, ofițer la ambasada Franței la Istanbul: „Nu știi cum arde în mine dorul de a preface, cu mâinile mele și cu mintea mea, țara pe care mi-a lăsat-o moștenire părintele meu...” (124). Personalitate robustă, cu aplecare spre manifestări tiranice, precum este și mult prea puternicul său amic, țarul Petru I, Cantemir, domnul, se consideră a fi țara. Îi unește pe cei doi, dorința de a folosi puterea conform rețetei absolutismului luminat, aversiunea față de marea boierime conservatoare, adică față de cei „care socotesc judecata lor mai presus de-a oricui, cărora nu le pasă cine și ce are de suferit, numai să-și atingă ei țelurile lor înguste...” (167).

Scriitoarea insistă asupra unui celebru incident transmis posterității de către Neculce. Sosit la Iași, țarul, binecunoscut pentru statura lui impresionantă, îl ia de subțiori pe mult mai scundul Cantemir și îl îmbrățișează precum un copil ce tocmai și-a găsit tutorele. Este un soi de prietenie, desigur, dar nuanțele acestei prietenii sunt îngrijorătoare din punctul de vedere al relațiilor politice dintre cele două țări, iar cititorul, care cunoaște evoluția imperiului rus, poate tresări neliniștit.

Se știe că teoria literară interesată de romanul istoric a pus mare accent pe problematica timpului narativ sau/și istoric. Francezul Ricoeur se întreabă, de exemplu, cum se împletește timpul narat, cu timpul narațiunii, respectiv cu timpul în care se scrie romanul. Ulterior, Joan Scott sau Gerda Lerner au impus istoriei și o dimensiune de gen ceea ce i-a obligat și pe teoreticienii literaturii să își pună și problema conexiunii dintre auctorialitatea romanului istoric și genul socio-cultural. Cu alte cuvinte, există diferențe între romanul istoric scris de o femeie (romanul istoric feminin) și cel scris de un bărbat (romanul istoric masculin)? Există oare niște mărci auctoriale evidente, clare care să semnaleze genul autorului de roman istoric? Scriitura Ligiei Ruscu confirmă lipsa unor mărci auctoriale indiscutabile, categorice. Mai degrabă avem de-a face cu interesul auctorial pentru niște elemente narative pe care le asociem cu feminitatea și/sau cu condiția femeii. Privit din acest punct de vedere, este interesant că Ruscu acordă o atenție deosebită și femeilor din viața lui Cantemir (doamna Casandra, respectiv Maria Cantemir, fiica domnului).

Unul dintre cele mai frumoase episoade ale cărții se referă la platonica afecțiune a ofițerului Schlick pentru doamna Casandra Cantacuzino,

Adrian Lesenciuc

Exilul românesc într-o sinteză. Noduri ale românității de dincolo de granițe

prima soție a lui Cantemir. La un moment dat, din cauza turburărilor din capitala imperiului otoman, familia prințului Cantemir se refugiază la reședința ambasadorului Franței. Prințul e ocupat cu politica și intrigile care i-ar putea aduce tronul Moldovei. Doamna stă mai toată ziua doar cu ficele, Maria și Smaragda, și cu fiii, Matei și Șerban, care nu trebuie să fie traumatizați de primejdiile momentului. Romanciera e preocupată de soarta femeilor din clasa de sus, obligate să se mărite conform intereselor politice sau economice ale familiei. Pe lângă supunerea datorată familiei, ele trebuie să fie fertile, să dea neamurilor cât mai mulți copii căci nu se știe câți vor ajunge la maturitate și nici care vor fi mai de folos familiei în viitor. Nu există nici cel mai mic gest erotic, nici o vorbă cu mai multe înțelesuri între doamna Casandra și ofițerul Schlick. Îi desparte condiția socială, religia, și un profund sentiment al datoriei dar la despărțirea de familia Cantemir, sobrului ofițer se trezi spunând prințului moldovean: „Să aveți grijă de ele!” (128).

Ultimul episod al romanului are loc între Maria, fiica cea mai înzestrată intelectual a lui Cantemir, și domnul exilat. După o perioadă de izolare la Dumitrovsk unde trăise „ca într-o frântură de Moldovă strămutată” (194), acesta își dă seama că trebuie să depășească șocul cultural al exilului și că singura soluție este integrarea în societatea rusă. Cantemir se hotărăște să se re-căsătorească cu o aristocrată rusă, iar Maria e rugată să-i arate împăratului calitățile sale. „Împăratul e simțitor la farmec și învățatură” (198). Maria e de acord. „Da, zise ea încet. Pot face asta” (198). Adverbul „încet”, extrem de bine ales, are valoare și de analepsă și de prolepsă. Analepsa ne trimite la viața doamnei Casandra, mamă și soție devotată. Maria trebuie să își afle fericirea în îndeplinirea îndatoririlor sale de fiică ce trebuie să accepte bărbatul care poate ajuta familia. Nu individul, ci familia este totul. Iar fetele sunt marfa de schimb între clanurile aflate la putere sau dornice de putere. Prolepsa ne trimite la viitorul Mariei Cantemir. Fiica și tatăl cad de acord fără a avea nevoie de prea multe vorbe. Condiția de exilat politic a lui Cantemir îl obligă pe acesta să îi propună Mariei nu o căsătorie de rang, ci amantlăcul. În iatacul țarului multe se pot auzi și rosti multe vorbe care pot avea însemnate urmări. „Tatăl îi strânse brațul sub al său și se îndreptară amândoi spre casă” (198). Urmarea acestei convorbiri este discret semnalată în scrisoarea trimisă de către ambasadorul Franței la moartea principelui în 1723, acum 300 de ani. Maria e pomenită ca fiind „o vreme amanta împăratului” (198).

Ca orice scriitor de roman istoric care se respectă, Ligia Ruscu dă dovadă de o bună cunoaștere a epocii concretizată în descrierea minuțioasă, chiar savuroasă, a veșmintelor, locuințelor, obiceiurilor timpului ales ca fundal al narațiunii. Deși nu are plăcerea senzuală a acestor descrieri, așa cum au avut-o un Sadoveanu sau un Barbu, descrierea lui Ruscu este precisă, corectă, plăcută. „Tunica roșie era împodobită cu ceaprazuri, cizmele erau din saf-tian moale, iar mantia chindisită cu fir avea guler de samur. Pe sub mustăcioara subțire, gura se arcură într-un zâmbet neplăcut” (24).

Așadar, în anul Cantemir, romanciera Ligia Ruscu oferă cititorului român iubitor de istorie și literatură, un roman reușit, ancorat într-un trecut care are specificitatea și exotismul său, dar în care transpar și probleme extrem de mult actualizate și teoretizate la acest început de secol al XXI-lea: condiția femeii sau a exilatului, barierele de gen, fluiditatea frontierelor culturale. Nici că se putea un omagiu mai încărcat de semnificații!

Recuperarea exilului e, probabil, cea mai mare dintre datoriile criticii literare autohtone. E un proces dificil în lipsa implicării autorităților, în lipsa unui program național de recuperare. În ciuda faptului că se produce o formă de recuperare în marginal prin inițiative individuale, de multe ori izolate, exilul românesc, în amploarea lui, este un fenomen mult prea complex pentru a putea fi asumat organic de o literatură care respinge orice formă de extindere. Lipsește cel mai acut o sinteză „cu vocația exhaustivității”, după cum subliniază Iulian Boldea în prefața la cea mai recentă încercare sintetică, cea a Danielei Șontică, *30 de scriitori români din exil (1945-1989)*, publicată în 2022 la Editura Basilica¹. Dar lipsește și o asumare a conceptului de *exil* într-un înțeles mai amplu, atâta vreme cât este considerat a fi privit doar în raport cu trecutul, de la cel de-Al Doilea Război Mondial până în decembrie 1989. Iulian Boldea consideră chiar că exilul este *definit* prin asociere cu trecutul, argumentele sale bazându-se pe pozițiile criticii literare românești de prim raft: „În ansamblul culturii române, literatura exilului nu și-a găsit încă pe deplin locul și nici receptarea critică pe deplin adecvată. Există, desigur, stu-

dii semnificative, exegeze notabile, însă o sinteză cu vocația exhaustivității și cu sens recuperator întârzie încă să se producă. Pe de altă parte, exilul literar românesc este astăzi plasat definitiv în sfera trecutului. Nicolae Manolescu observă că, pentru a exista exilul, «trebuie să existe discriminări de un fel sau altul, ca și regimuri mai mult sau mai puțin autoritare», iar libertatea de creație și de gândire, precum și fenomenul globalizării culturale conduc la dispariția exilului și a exilaților” (p.7).

Explicația lui Iulian Boldea nu poate fi satisfăcătoare, deși constatarea lui este reală și deși inteligența românească a plasat exilul în limitele temporale anterior amintite. Plasarea exilului în limitele trecutului și în legătură directă cu comunismul românesc nu este nici nouă, nici singulară. De pildă, nepotul lui Mircea Eliade, Sorin Alexandrescu, găsea fundamente economice emigrației, politice exilului și istorice diasporei într-un număr special dedicat exilului al revistei *Secolul XXI*, în care, în secțiunea *Căderea în istorie* semna alături de nume importante ale exilului românesc, dar și ale celor care au încercat recuperarea². Conceptul de exil presupune obligația părăsirii căminului, atât în forma voluntară, cât și în cea presupunând amenințarea aplicării pedepsei capitale, fără posibilitatea limitării reale a cauzelor la cele politice. Mai mult, luând în considerare nivelul scăzut de trai și amenințarea opresiunii politice, fără a putea cântări în fiecare caz ponderea, putem admite exilul și din cauze economice și, evident, putem extinde înțelegerea conceptului de exil dincolo de marginea sângeroasă a anului 1989. Dar pentru a ajunge la aceste proiecții de finețe analitică, să revenim la lucrarea Danielei Șontică și la rolul pe care îl are ea în organizarea unui material cu rol catalizator. Înainte de toate, poeta, care în ultima perioadă desfășoară o intensă activitate de jurnalist cultural, se aliază conceptului clasic de exil pe care îl readuce în atenție printr-un exercițiu considerabil pe două planuri. Pe primul plan propune fișarea unui catalog incipient al exilului literar relevant, pe cel de-al doilea încercarea de a produce convergența energiilor recuperatoare ale exilului prin interviewarea, pe marginea cazurilor majore, a unor dintre cei care, prin efort mai degrabă individual, au încercat recuperarea, în special recuperarea memoriei exilului (și din această perspectivă lucrurile trebuie clarificate: o memorie a exilului a făcut dintotdeauna obiectul

Florin-Preda Dochinoiu *Silabe în citire*, tuș, baț pe lemn, 147x30 cm., 2019

Florin-Preda Dochinoiu

Traducere românească, acrilice pe pânză, 100x120 cm., 2020

încercării de recuperare; ceea ce s-a pierdut, cel mai adesea, este însăși opera scriitorilor din exil, cea prin care ar fi trebuit realizată recuperarea).

Lucrarea Danielei Șontică este sintetizatoare și ridică problema asupra unei teme, proiectând limpezirea metodologică ulterioară. Ce și cum trebuie recuperat din exilul românesc? Primează dimensiunea estetică a operelor din exil? Sau cea etică? În ce măsură literatura exilului ar trebui să închege procesul de recuperare? În ce măsură o istorie literară a exilului ar trebui recuperată în raport cu nodurile organizării exilului românesc? Daniela Șontică pare să se focalizeze în principal pe această ultimă dimensiune și să redea organic un fel de organizare într-o rețea de influențe a exilului creator românesc, motiv pentru care, în fișarea autorilor, insistă asupra rolului acestora. Sunt trecute în revistă portrete ale consacraților și ale celor mai puțin cunoscuți, fără diferențe semnificative din punct de vedere cantitativ în ceea ce privește tratarea subiectului, accentuând, așadar, funcționalitatea rețelei, într-un întreg ce cuprinde fișele scriitorilor Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Alexandru Ciorănescu, Alexandru Busuioceanu, Vintilă Horia, Ștefan Baciu, Emil Cioran, Monica Lovinescu, Dumitru Stăniloae, Virgil Ierunca, L.M. Arcade, Constantin Virgil Gheorghiu, Constantin Amărieuței, George Uscătescu, Nicolae I. Herescu, Mira Simian, Yvonne Rossignon, Paul Goma, Paul Miron, George Ciorănescu, Mihai Niculescu, Lucian Bădescu, Theodor Cazaban, Aron Cotruș, Gheorghe Băgulescu, Ioan Cușa, Pavel Chihaia, Lucian Boz, Vintilă Corbul, Grigore Nandriș și Victor Buescu. Evident, catalogul Șontică al exilului este unul eterogen, în care se întâlnesc vâruri ale literaturii universale, acceptate ca atare, prin literatura universală și în literatura română: Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran (la această listă, unanim acceptată, eu aș mai adăuga cel puțin patru autori care au convins Occidentul, urmând ca procesul de convingere a criticii și istoriei literare autohtone să mai dureze: Vintilă Horia, Constantin Virgil Gheorghiu,

Ștefan Baciu și Matei Vișniec), dar și scriitori – sau, în unele cazuri, animatori culturali, absolut necesari într-o radiografie a exilului și, în special, a memoriei exilului, care formează o imagine complexă asupra unui fenomen obligatoriu de recuperat. Printr-un asemenea demers, chiar dacă nu unul exhaustiv, chiar dacă limitat la înțelesul exilului în termenii în care a fost consacrat de critica literară românească – ar trebui adusă în prim-plan, în istoria literaturii române, o primă etapă de hemoragie literară în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, când scriitorii evrei de primă mărime europeană sau universală au părăsit teritoriile românești – Daniela Șontică a evidențiat, cum menționam anterior, rețeaua funcțională și nodurile ei. Un Mircea Eliade nu este recuperat în lucrarea Danielei Șontică prin opera sa monumentală din domeniul istoriei religiilor, sau prin literatura (în special cea fantastică) de prim-plan, ci prin activitatea lui, ca unul dintre primii organizatori ai exilului românesc, ca unul care a încercat polarizarea vieții intelectualilor români din Franța la subsolului cafenelei „Corona” din Paris, care a susținut publicația *Luceafărul* din capitala franceză, apărută cu sprijinul generalului Nicolae Rădescu, care a contribuit la fondarea Centrului Român de Cercetări de la Paris și care a susținut cursul săptămânal de „Structura sufletului românesc” în Franța. Și ceilalți intelectuali români sunt văzuți prin aceeași prismă, de pildă: Eugen Ionescu în ipostaza celui care deschide catedra „Mihai Eminescu” din Nisa, Alexandru Busuioceanu drept persoana care a înființat Institutul Român de Cultură din Madrid, George Uscătescu în calitate de persoană care a înființat Cercul de studii filosofice „Destin” din Spania. În această etapă a încercării de sinteză, lucrarea Danielei Șontică tratează exact ceea ce e necesar: rețeaua exilului în funcționalitatea ei, urmând ca ulterior, odată configurate fluxurile în înțelegerea fiziologiei românității de dincolo de granițele țării, să se pună problema recuperării operelor literare ale exilului în raport cu importanța lor.

Etapa radiografierii este continuată de cea a adâncirii problematicei prin interviuarea unor cercetători români care, fie folosind instrumentarul jurnalismului cultural, fie cel al criticii și istoriei literare, au realizat o serie de portrete relevante ale exilului creator. Marilena Rotaru, Mihaela Albu, Dan Angheliescu, Grigore Ilisei, Crisula Ștefănescu, Tudor Nedelea, Flori Bălănescu sau Liliana Corobca contribuie, prin urmare, la evidențierea unui parcurs fiziologic al exilului, dar și la evocarea unor profiluri remarcabile, cum ar fi cele ale lui Vintilă Horia, Virgil Ierunca, Paul Miron, Alexandru Ciorănescu, Constantin Virgil Gheorghiu, Ștefan Baciu, Paul Goma sau Alexandru Busuioceanu. Ceea ce este comun în proiecția acestor cercetători este constatarea, plecând de la cazurile analizate, în interviuri ingenios ghidate de Daniela Șontică pentru a putea configura și imaginea de sinteză, necesității de a regândi instituțional problema exilului: „Sunt conștientă că recuperarea exilului cultural românesc ar fi trebuit să devină – și nu a devenit, încă instituționalizat! – o necesitate de absolută urgență (Mihaela Albu, p.151); Mi-aș dori însă ca acei critici literari cunoscuți, profesioniști, să se implice mai mult în literatura exilului, acordând atenția necesară măcar scriitorilor de primă mărime care ar trebui evaluați și comentați pentru a intra în conștiința publicului românesc (Crisula Ștefănescu, pp.208-209); Nu literatura lui Goma are probleme, ci criticii noștri literari, care, din motive extraliterare, fără legătură reală cu estetic prozatorului [...], parcă s-au vorbit între ei «să-l tacă» pe Goma, iar atunci când n-au făcut-o l-au minimalizat, dar nu cu instrumentele analizei literare, ci ale, vai, unor frustrări atât de omești, însă inadmisibile pentru niște profesioniști care se laudă că au rezistat prin cultură [...] (Flori Bălănescu, pp.249-250)”.

O recuperare la nivelul radiografierii, printr-o asemenea lucrare în care se realizează fișarea și adâncirea problematicei studiului, prin dicționare sau istorii literare ale exilului, este necesară a fi continuată cu ceea ce înseamnă, evident, analiza critică, aplicând aceleași principii ca în cazul literaturii române produse în limitele granițelor naționale. În cazul literaturii exilului există două aspecte care bulversează critica autohtonă: inexistența decalajului față de literatura Occidentului și nealinierea la centrele de polarizare a ideologiilor literare autohtone, grupate pe generații, școli sau curente literare. În raport cu corpul aliniat ideologic al literaturii române din interiorul granițelor, literatura exilului ar însemna asumarea unor insule sau a unor arhipelaguri, care ar bulversa înțelegerea structurii literaturii naționale în autosuficiența, opacitatea și percepția de sine ca produs monobloc. Privind astfel, e simplu de înțeles de ce o lucrare precum cea a Danielei Șontică, scrisă în anul 2021, Anul omagial al pastorației românilor din afara României, bulversează o structură setată a da randament în expresia ei monobloc. Dar numai așa se poate proiecta deconstrucția sistemului imun la recuperare.

Note

- 1 Daniela Șontică. (2022). *30 de scriitori români din exil (1945-1989)*. Prefață de Iulian Boldea. București: Editura Basilica. 272p.
- 2 Sorin Alexandrescu. (1998). Invizibilitatea emigranțului. *Secolul XXI*. Nr.10-12/1997; 1-3/1998. 217-223.

Constantin Cubleşan

„Inima ni-e cer de schit”

Prezență discretă în peisajul literar al Clujului, Persida Rugu este o poetă rafinată, cu o operă lirică bogată, cultivând cu evidență verbul rostirii prozodice în manieră clasică fără însă a evita ritmurile moderne, având o predispoziție religioasă ce ține de substanța intimă a emoției sale („inima-mi e cer de schit”), caligrafind cu eleganță peisaje în cadențele anotimpurilor (de regulă autumnale), cadrate pe o nostalgică și evocatoare imagistică de un șăgalnic erotism candid: „E viața tumultuoasă și arborele-n floare/ corole ard prin spații și timpii dau târcoale/ celestei înviate luciri de nicăieri/ cum iernile adastă lucarne primăveri// așa și tu, iubite, mă cauți într-un niciunde/ când flăcările verii arome-ascund prin unde/ și munții ne așteaptă cu ploile de jar/ lalele înflorit-au, petale cad amar// ca altădată-n glastră când ziua se sfârșea/ când lacrima de taină cădea amar și ea/ când pașii mei plecat-au siliți spre alte zării/ și de atunci tăcerea se-acoperă de mări” (*Ploile de jar*).

Peisaje sentimentale ori sentimente ce se decantează în vers („totul se transformă în vers”) alcătuiesc sumarul unui volum – *Poeme pe zimții vântului* (Editura Ideea Europeană, București, 2022) – conceput pe câteva paliere tematice care interferează însă configurând profilul unei poetese preocupată statornic în a-și decripta însăși concepția alcătuirii poemelor: „Literale au căzut din poem/ formând un alt/ poem/ mă întreb/ cum stă unul lângă/ celălalt/ de parcă nu s-ar fi cunoscut/ niciodată/ poemul cel vechi/ și poemul cel nou care/ s-a format singur// amândouă se agață/ de zimții vântului/ călătorind/ fiecare/ în altă parte” (*Poeme pe zimții vântului*, 1). E în totul o febrilă căutare a sensului existențial, asupra căruia meditează interogativ: „Vezi, lucrurile s-au mișcat deodată/ Încotro mergem? [...] Unde mergem? [...] Acolo, de parte, le răspunde pădurea [...] acolo vom ajunge peste o mie de ani/ până atunci învățați ierburile să cânte/ ca păsările [...] după aceea vom porni la drum/ fără să

mai privim în urmă –/ umbra Edenului ne va însoți/ ca o talangă la gâtul zilelor” (*Umbra Edenului*).

Reverberațiile religioase penetrează poemele în chiar scripturalul lor („aripa smereniei e mâna care scrie/ solarul cuvânt din cartea/ vieții” – *E mâna care scrie*), dezvoltând o atmosferă oarecum bucolică, amintind lirica lui Ion Pillat: „În lacrima de-argint și spumă/ a mării dinspre asfințit/ alunecă în miez de humă/ un glas la margine de schit// e o viață ce se-ntoarce/ în întrupare de copil/ spe a-și găsi în fir de Parce/ lumina-n leagăn de april// prin flăcări se va arde firea/ din crunte patimi de demult/ și în veșmânt de in iubirea/ va înfrunzi un alb tumult” (*Izbăvire*). E o poetă contemplativă ce scrutează peisaje campestre dar și peisaje lăuntrice, de liniște și neliniști existențiale, excelând în poezii cu substanță erotică, delicat decantată în pedanteria confesiunii: „Pe linia din suflet pe care ai trecut/ adăpostind lucarne privirile din noi/ colindă azi ascunse de vânturi și de ploi/ solarele fantasmă cu iz de strigăt mut// în cântecul din noapte cu bufnițe de-argint/ te caut printre secolii de parcă te-am pierdut/ și-n flacăra din mine cu iz de strigăt mut/ te-nveșnicesc statuie de lacrimi ce nu mint” (*Stanțe*). Clasicismul unei atari creații nu afectează în dăunare viziunea modernă a creației sale. E severă în a recepționa ritmurile actuale ale orașelor ce îi apar într-o neliniște marcată de mașinile timpului mistuitor: „Trecătorii grăbiți nu-și găsesc pasul/ nici ritmul asediat de mașinile timpului/ se agită amestecând/ urmele de pe trotuare/ ecoul umbrei cu flacăra vântului/ somnul firelor de praf/ cu zvâcnitul clipei// Trecătorii grăbiți nu-și găsesc pasul/ nici ritmul asediat/ de mașinile timpului/ cafele aburinde adastă pe terasa zilei/ înlănțuind respirația de aspidă a orașului// lacrimi de solstițiu alunecă peste/ obrazii statuilor// Trecători grăbiți nu-și găsesc pasul/ nici ritmul asediat de mașinile timpului/ fata morgana se iscă la orizont/ lumea se risipește printre amintirile

Florin-Preda Dochinoiu *Părinții dincolo de zare, tuș, peniță pe carton, 24x18 cm., 1998*

noastre/ și curge același/ visul/ din care nu mă mai pot trezi” (*Kilometrul 0*).

În general, *peisajul* urban nu-i este preferat văzând în acesta un cadru în care omul se depersonalizează datorită tocmai ruperii relației cu sfânta natură, cadrul acesta, legile vieții străine imprimă o stare depresivă pe care poeta o resimte cu un soi de revoltă înăbușită: „Străzile sunt pline de ecouri/ cauți omul și-i găsești umbra/ cuvintele devin zgură și fum/ în tainița lor se iscă păsări de pradă// legile sunt scrise cu litere străine/ sunt prinse în cuie/ și răspândesc o lumină cenușie/ de ceață putredă// singurătatea își clădește regatul/ folosind drept cărămizi/ inimile oamenilor –/ unde ești? cine ești// în văzduhul vâscos/ pașii prind ritmul clopotelor/ sfărâmate” (*Tristetea îngerilor*). Dramatică este ruga pe care o rostește pentru semenii aflați în acea starea de amortăală sufletească: „Învește-i Doamne, pe oameni în lumină/ să înfrunzească crucea pe care Te întorci” (*Poeme pe zimții vântului*, 3). Tocmai de aici și profunda religiozitate a liricii sale, în care se evocă tainica comuniune între lumescul existențial și cuvântul îndumnezeit luminat al începuturilor: „Lucește cântecul curcubeului peste arborii tunetului/ Vino, lumină neînserată/ apă neînceptută/ veniți, păsări ale libertății/ îndoliate făpturi priveghind beznele/ precum privighetoarea de aur/ sau bufnița cea tăcută// veniți, lacrimi ale adâncului/ învăluind lucarnele privirii/ desfoliați ecoul apuselor verbe/ alunecând peste veacul abia început –/ cuvintele ard în luminișul lunii/ din sângele nostru/ Tu ești aici// în umbra de ieri/ înmiresmându-ne ființa de parcă născând/ nu te-ai fi retras în tăcerea de lebedă/ sau în petale de nuferi/ neazvite sonori de strigăt mut/ între pereți de clepsidră/ și afoare de vânt// Rămâi de-a pururi în dreapta/ aripei noastre de smalt și flacăra –/ închinându-ne Cuvântului și ție/ înfrunzim veșnicia/ castelul de aburinde ploi/ și crucea neamului nostru/ Amin” (*Zodie*).

Se simte bine și se ilustrează deplin în largul naturii pe care o cântă și o descântă în cadențe de afectivitate: „Zbor ascuns în largul zării/ peste ape de argint –/ pomii înfloriți ai mării/ se răsfăț în alint// lacrima din nouri cheamă/ flăcările de-asfințit/ lâng-a nopții albă vamă/ caii murgi au poposit// și agale înspre tine/ curge sufletu-mi întreg/ cu miresme din coline/ aripe spre ceruri merg// O, lumină preacurată/ liniște în viață-mi dai/ și prin miriștea bogată/ îmi aduci ecou de rai” (*Cântec solar*).

Descendentă dintr-o lirică ardelenească – ecouri din Goga, din Coșbuc, din Iosif etc., innobilează lirica Persidei Rugu – care își personalizează astfel un profil poetic prin tocmai expresia rafinată a rodirii în modern a tradiției.

Florin-Preda Dochinoiu

ORB IUBI RE, tuș, baît pe carton, 36x58 cm., 2019

Mircea Moș

Creanga de alun, cenușa și condurul din piciorul stâng (I)

Rămas vădov și având o fiică de crescut, bărbatul bogat din basmul Fraților Grimm, *Cenușăreasa*, se căsătorește cu o femeie care, la rândul ei, avea două fete. Cum nu o iubea deloc pe fiica soțului său, mama vitregă o umilește, obligând-o să stea la vatră în bucătărie și, în lipsa unui pat, să doarmă în cenușă.

Întrebată ce și-ar dori din iarmaroc, orfana, botezată de același tată Cenușăreasa, nu dorește altceva decât creanga ce se va lipi de pălăria tatălui la întoarcerea acasă.

În drum spre casă, o creangă de alun îi dă bărbatului jos de pe cap pălăria și, amintindu-și rugămintea fiicei sale, omul îi aduce ramura dorită. Plantată la mormântul mamei, creanga va deveni un copac în ramurile căruia coboară o păsărică albă ce-i va îndeplini Cenușăresei toate dorințele.

Pentru a o împiedica să meargă la petrecerea pusă la cale de împărat, mama vitregă o supune pe Cenușăreasă la munci istovitoare, dar, ajutată de pasărea albă din alunul de la mormânt, care-i oferă haine frumoase, ea ajunge la petrecere, unde dansează cu fiul împăratului până la ivirea zorilor. Îmbrăcând o altă rochie primită de la aceeași pasăre albă, Cenușăreasa se duce și a doua zi la petrecere, făcându-se nevăzută la timpul potrivit.

Bănuind că fata cu care a dansat se va face din nou nevăzută, în cea de-a treia zi fiul împăratului poruncește să se unghie cu smoală scările palatului, astfel că la plecare Cenușăreasa rămâne fără pantofiorul de pe piciorul stâng.

Cu ajutorul pantofiorului rămas în smoală, tânărul crai o găsește pe fată, urmând, cum era de așteptat, o adevărată nuntă împărătească.

O serie de semnificații cu totul aparte gravitează în jurul câtorva secvențe ce nu pot fi trecute cu vederea.

După cum se știe, mama vitregă îi schimbă orfanei hainele: „Îi luară hainele ei cele frumoase și-o îmbrăcară c-o vechitură de rochie *cenușie* și-o încălțară cu niște papuci de lemn” (s.n.).

Asupra culorii cenușii a rochiei credem că trebuie să insistăm, cu atât mai mult cu cât culoarea este semnificativă pentru condiția personajului.

În dicționarul său de simboluri, Nadia Julien reține că, întâlnire a „albului cu negrul, griul a fost emblema creștină a morții terestre și a nemuririi spirituale, a inocenței maculate prin păneri sau legi” (Nadia Julien, *Dictionnaire des symboles*, Marabout, 1989, p. 92). Dicționarele de simboluri consideră că este important locul pe care îl ocupă culoarea cenușie în gama cromatică, „o poziție situată în centrul culorilor, undeva între alb și negru, între galben și albastru etc., și astfel o putem considera o culoare a tranziției,

a posibilității evoluției în sens pozitiv sau negativ” (s.n., Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2007, p. 170). S-a spus că cenușul este cea dintâi culoare percepută: „noul născut trăiește într-o lume de culoare cenușie (...). Din momentul în care copilul deschide ochii este solicitat progresiv de tot felul de culori (...). Când se află în mijlocul ființelor și obiectelor, cenușul său devine *centrul lumii culorii*, termenul său de referință: el înțelege că tot ceea ce vede este culoare” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Volumul 1, A-D, București, Editura Artemis, 1994, p. 284). Mai mult, după amintitul dicționar, omul „este cenușiu, reprezentat în analogie cu sfera celestă în sfera cromatică. Omul este produsul sexelor opuse și dacă se află în *cenușul central*, între culorile opuse, care formează o sferă cromatică armonică, pentru el toate perechile de culori complementare se găsesc într-un echilibru perfect. Imaginea imperfectă a acestei sfere cromatice poate fi concretizată printr-un act material” (*Ibidem*, p. 284). În această situație, schimbarea vestimentației Cenușăresei, a hainelor frumoase cu o rochie cenușie devine sugestia plasării personajului într-o poziție de echilibru, orfanei dându-i-se posibilitatea să opteze, să aleagă între chemările sale interioare. Este greu de găsit altfel o explicație pentru dorința Cenușăresei de a se dezlipi de vatra sa cu cenușă pentru a participa la petrecerea împăratului. Fata oscilează deocamdată între vatra cea mohorâtă și strălucirea palatului împărătesc, după cum trece destul de repede de la rochia cenușie la hainele scumpe oferite de pasărea albă din ramurile alunului de la mormânt. Aceeași oscilație este marcată de momentul ales pentru părăsirea palatului. Hotărându-și plecarea de la petrecere, fata rămâne în poziția de echilibru, între cele două culori, între alb și negru, între noapte și zi, netrădând în felul acesteia semnificațiile culorii cenușii a rochiei primite de la mama vitregă: „Dănuiră împreună și, pe la ceasul când se îngânau noaptea cu zorile, fata vru să se ducă acasă”. La fel se întâmplă în ziua următoare: „Când se lăsară negurile nopții, fata vru iar să i se piardă urma...”. În sfârșit, în cea de-a treia zi: „Cînd să se ivească zorile, Cenușăreasa dădu iar să plece pe nesimțite...”.

Trebuie să reținem de altfel că în narațiunea Fraților Grimm nu lipsesc negru și alb, după cum nu lipsesc nici întuneric și lumină. Mama vitregă își aduce în casă cele două fete care, nici vorbă, erau frumoase, „dar pe cât de luminos le era chipul, pe atât de întunecat le era sufletul”. Cu mențiunea că aici cele două culori nu se armonizează în acel cenușiu impunând ființei, după cum se va vedea, o poziție mediană și de echilibru. În același timp, atenției cititorului nu trebuie să-i scape

culoarea albă a păsăricii din ramurile alunului, aceeași culoare având-o și porumbețele care îi dau ajutor Cenușăresei, albul acestor păsări fiind menit să o scoată pe fată din echilibrul cenușului pentru a atrage spre un orizont al purității, de deasupra lumii meschine în care ea este silită să viețuiască.

Revenind la schimbarea hainelor, să menționăm că într-un strălucit eseu publicat în anul 2010, *Viața sensibilă*, Emanuele Coccia are în atenția relația dintre corp și haină ca un corp secund. „Haina – scrie filosoful italian – nu se opune corpului: e doar un corp secund, un corp minor, în același sens în care corpul organic, conform teologiei platonice antice, este prima haină a sufletului. Ea are însă caracteristici diferite de cele anatomice ale corpului. Haina este un corp care trăiește numai ca imagine și care transformă corpul nostru anatomic într-un mediu. Corpul anatomic și haina sunt, astfel, doi poli ai unei aceleiași realități, și anume individul, care nu poate fi definit vreodată doar printr-unul dintre cele două elemente. Datorită primului, omul este capabil de viață; datorită celui de-al doilea, viața apare. Primul e alcătuit din carne, al doilea în schimb folosește doar la transformarea subiectului în imagine. Primul e ceva ce se naște și moare, celălalt are o temporalitate cu totul indiferentă nașterii și morții. Dacă biologia s-a aplecat dintotdeauna asupra condițiilor de existență din primul corp, cel anatomic, până astăzi lipsește o descriere fenomenologică a formei de viață pe care ne-o conferă cel de-al doilea corp” (Emanuele Coccia, *Viața sensibilă*, traducere: Alex Cistelean, Cluj, Editura Tact, 2012, p. 102). Emanuele Coccia subliniază ideea că mascând de fapt corpul anatomic, haina contează ca existență într-o formă trecătoare: „Haina, corpul nostru secund, se poate concretiza în orice lucru: ea nu e definită nici de o natură specifică, nici de o materie particulară. Nu trebuie să-l faci să existe pe cel care o poartă, ci să-i dea posibilitatea de a apărea ca ceva ce *nu* e. Este un corp în care nu suntem altceva decât imagine, pur sensibil. Haina este organul care transformă, dintr-o dată, întreaga noastră natură în *specie*, în formă sensibilă. În haină, trăim doar ca aparență efemeră” (*Ibidem*, p. 102). În această situație, îmbrăcămintea „ne transformă în imagine: ea transformă însăși forma noastră în ceva infinit apropiabil și alienabil. Haina face din identitatea noastră, din natura noastră, o specie, o imagine, așadar ceva ce nu ne aparține mai mult decât poate aparține oricărui altcuiva” (*Ibidem*, p. 104).

Mai mult decât ideea de a o umili pe Cenușăreasă, veșmintele ponosite, de culoare cenușie ascund, camuflează ceea ce este cu adevărat fata, fiindcă nu doar vestimentația îi este definitorie, ci și pantoful stâng căruia îi vom acorda atenție în cele ce urmează.

Rochia cenușie ce-i este rezervată orfanei anticipează spațiul în care ea trebuie să viețuiască și semnificativul nume pe care-l va primi, nume ce s-ar vrea ca având autoritatea unui destin.

Înainte de a urmări semnificațiile cenușii în care trăiește orfana, nu trebuie să uităm că ea este trimisă la bucătărie, precum fiica izgonită din *Sarea în bucate*: „Și-o duseră la bucătărie, într-un alai de batjocuri. Aici o puseră să rotească”. Ca și fata din menționatul basm, Cenușăreasa evoluează în spațiul cel mai tainic al casei, bucătăria, care presupune artă, creativitate, dar, mai ales, are valoarea unui laborator în care se combină substanțele necesare corpului omenesc și vieții.

Serghie Bucur

Anotimpuri în Apuseni

(Eboșa unui roman)

Concursul Național de Literatură
„Ioan Slavici”, 2022
Premiul special al juriului,
secțiunea Roman

Să ajungă la Vidra de Sus, calea șerpuia oamenilor mersul. Li se părea că străbat o veșnicie, între Câmpeni și Muntele Găina. Dumnezeu a dăruit ținutul cu o „roată” de stânci, gata să sprijine zi și noapte cerul mocnind de mâniile strigate de moți jăndarilor și poterilor împărătești, cer din multe și neștiute ceruri venit peste oameni cu ierni și geruri cumplite, de parcă pe-aici, cât îi lumea, soarele n-ar mai avea sfânta lui putere... Poteca e lipită de malul în susur al Râului Mic, apă care, nu știe nimeni de când, se duce molcomă în vadurile crestate ale Arieșului. „Să ții drumul cum este firul apei, frate Nicule!” – are în minte Bălcescu sfatul așternut în grabă pe o hârtie, de Iancu. Locuri aspre, oameni asprii, priviri aspre peste tot, când câte un „hai noroc” sau „pace, domnule” crapă nemișcarea ce îmbrățișează împrejuriile. Obişnuința, când nu îi era teamă d-a se răsuci să vadă înapoi, ca și cum răzmerița de la Telega i s-ar fi pus numai lui, piatră de glezne, să-l prindă, îi însoțea pașii. Poate și-acum e plecat pe urmele lui spăimosul Banov, servul ștabului domnesc, și zavistia ăștuia ar fi dat multora de bănuț că el, răzvrătitul fiu al coanei Zinca Bălcescu, este urmărit din toate părțile, să fie închis la Mărgineni... Straietele în care era îmbrăcat acum, îl fereau de frigul venit în rafale; ascundeau unul din Bălcescul travestit în ciubărar, cu unul din cele cinci sau șase nume pe care le purta scrise și întărite cu ștampile, pe tot atâtea „pașapoarte”.

— Bună-ziuă, femeie... Merg bine spre Vidra de Sus?

— Bine mergi, maică!, luă vorbele din gura de sub nodul broboadei, Bălcescu, mulțumind cu o urare știută de la mama lui: „Dumnezeu să ne apere de oamenii răi, câinoși...”

Una de Sus, alta de Mijloc și următoarea, de Jos, Vidrele sunau cum sună numele surorilor într-o familie, și care, ieșite printre oameni, fiecare e plăcută ori poate mai mult de atât, de careva dintre junii mișunând în preajma lor. Cu casele pe muchii de râpi, în josul cărora fânașurile se legănau sub adierile în răbufniri nevăzute, Vidra de Sus păstrează câțiva goruni, între care trunchiul unuia de demult răsărit acolo, și care, pentru că îl văzuse și primise a se rezema de el, pe Nicola Ursu, adică Horea din Albac, sta alb și neclintit, infipt în țărână.

— De unde ești, la cine mergi drumețule?, spuse femeia, și ea întoarsă de șale, care ducea pe creștet un coș mare cu lemne.

— La Iancu, maică!

— Aaa... La Crăișoru' nost' ș-al munților... Aha!... Păi, Dumnezeu să v-ajute!, se depărtă necunoscuta, închinându-se cuvios.

Dintre colții muntoși, un tunet se rostogoli în ecou repetat, iar fulgerul sclipi peste țăncurile pierzându-se în nori. Bălcescu grăbi pașii. Nu departe, un stog de fân și coceni îl aștepta să intre pe dedesubt, eventual acolo să și înnopteze...

Iancu se trezi scuturat de niște furnicăături care durară o vreme, când potopul ceresc se pornise deja. Șuvoaiele scăpau iute peste coperișul vârfuit cu stuhul gros împletit cu nuiete și paie, pătrunzând sticloase în pământ. Sub tample, abia auzit, un glas striga înăbușit, parcă scos din minți, „Împăratul să deie moților pădurile, și-om mai vedea, Honule!”. Imediat, din înjurăturile omului care l-a închis aici, Iancu simți furia urletului răsturnat în loviturile primite cu cizma, unde și cum se nimerea. Ofițerul austriac îl aduse la Judecătoria de Ocol din Alba, în mijlocul plutonului înarmat. Atunci îl văzuse Iancu: îmbrăcase uniformă cazonă, brun-roșcată și purta mănuși albe. „Hoehn mă cheamă, căpcăunule!”, vui amenințarea neamțului din întunecimea tribunalului austro-ungar, înăsprită de iuții pumni înmănușați, în timpanele sângerânde...

Visul încă îl ținea în mrejele lui confuze. Fusese din nou între pereții rușiți de mușcături ai clădirii cu turn pentru osândiți. Clipe la rând, frântură cu frântură, retrăi bătaia pe care acesta o dezlănțuise iar, asupra trupului său subțire dar nu firav, în beciul Judecătoriei. Zbaterea pentru apărare îi sleise ființa. Răsuflea iute, ca după o sperietură cruntă. Interiorul dăduse impresia cumsecădeniei, să nu se spăimânte arestatul încă din întâia zi de poprire. Apoi, toate se topiră, dispărură

Florin-Preda Dochinou Venețiană, tuș, băiț pe carton, 30,7x21 cm., 2018

brusc, pe nepusă masă, după ce neamțul, vânat de dispreț și ură – lovindu-l peste față, scrâșnind dinții –, se trezi scuipat și înjurat. Plin de ură, Iancu se aruncase spre el, să-l sugrume, deși era legat cobză, de mâini. Hoehn scăpă ochelarii pe podea și o luă la fugă afară, să scape teafăr de sudalmele adusului în lanțuri, cu gardă de flintași cu baionetă la armă. Reteveiul rupt din scaunul găsit pe-aproape, zbură după el, dar izbi în sticlăria ce decora interiorul – aranjat, să dea arestuiților impresia de familiaritate –, făcând-o țândări. Scuturătura se domoli. Pesemne că era trecut de cumpăna nopții, opaițul (lângă care se afla Biblia) ardea bine, mărindu-i umbra – o vedea imensă pe grinzile tavanului – cum acoperea peretele cu patul lipit de el. „Na!, și să ții minte, sărăntocule: domnul Hoehn să-mi zici!”...

Drumul dintre Țebea și Alba, făcut pe jos, între spăngile oștenilor cu capele și epoletii auriți, îl storsese. Dintr-acolo venise acum, aproape sugrumat de uscăciunea gurii – care cerea, arsă, un clondir de apă. Năravul vechi l-ar fi împins și către o dușcă de palincă de la Buteanu, dacă visarea s-ar fi fost petrecută în odaia dinspre pădure, a casei prefectului trup și suflet pentru el și revoluție. Se întâmplase asta în plină studenție – atunci abia i se împlineau mustața și pletele, podoabe în nuanța spicului sub soare, peste care pupăturile mamă-sii alunecau tandre, urmate de alinturi și de semnul sfinteii cruci apăsate între frunte, brâu și umerii, cum uneori mamă-sa ducea mâna la gură, îngrijată că sunt prea subțiri pentru purtat și dres necazurile stărnite de el, în căutarea dreptății pentru moți. Pe gândul acesta se lipi altul – acela prin care orice mamă năzuiește (simțământ cu care și ea se naște) ca fiul ei să se însoare, să îl vadă om de casă, cu femeia și plozii lor. Pletele s-agață pe palmele ei crăpate, dar unduie peste umeri, cum numai fetelor le este dată o așa mângâiere... Și atunci, numai nestăvilita bucurie o cuprinde și își șterge primele lacrimi de fericire... „De le-ar atinge dacă nu cu busuioc, măcar cu degetele, faimele trușeșe ale Abrudului: Epifana Șuluțului ori, dacă nu, atunci Hanya lu' domnu' Farcaș... Alege și fă pasul, tu, Avrămuț...!”

Acestea – cu testemele pe creștet, bundiță cu blană tivite și iie strânsă pe săni, în fuste scurte și crețe, ce lasă piciorul gol până peste genunchi, mlădios prins în carâmbul cizmelor – sunt ținte adesea lesne de atins pentru flăcăii în cete strânși la hore –, fuseseră jucate și de el. Chiuiturile și hăulirile le sporeau frumusețea și bărbăția. Simțise respirația și uitătura fiecăreia fustele abia ținute cu o mână, până sus, la șolduri. Însă pentru el, oricât credeau ele că Iancu le soarbe cu privirea, dinaintea ochilor era mulțimea de neveste ale moților, necăjite, triste, cu copiii mulți și nemâncați... Dincolo de ele, altă lume, fericită de-adevărat; domnișoarele și cucoanele de la Curtea lui Frantz Iosif – împăratul ce pune și întărită ungurimea contra românilor din Ardeal. Strigătura slobozită peste poporul strâns în salon, o auzi deodată cu acordul final al jocului, care, fulgerător, venise dinspre un moț – necunoscut – care, înfierbântat de patimi, tot mai învârtea femeia lui, pocnind călcăiele pe dușumea cu tropăituri. „No, tune-l Doamne, odată, pe Layoș!”, spuse către icoană, Iancu, trecând din cămăruța cu patul și masa cu picioarele infipte în pământ, în sălița unde el, cu mâinile lui bătucite, aninase candelă și ștergar sub ea, cu icoana Mariei Precista. Până acolo, în cadența pașilor, își făcu semnul sfinteii cruci și, o clipă, avu dinaintea ochilor pe Iisus Hristos

țintuit în vârful Golgotei. Mai duse odată degetele făcute pungă, de la frunte la brâu și pe umerii acum lăsați de o osteneală apăsătoare, și se lăsă pe genunchi, fără vreun gând... „A!”, tresări, „Trebuie să vie Buteanu, Dobra, Fodor și Balint, să vedem cum facem munții să fie cetate...!”

*

Omăturile înconjurau adăpostul. Ieșit sub cerul cenușiu, Iancu poftea să tragă o mahorcă. Frigul îl lovea în obraji cu crețurile pornite spre coada ochilor, simțind, în timp ce fumul scăpa în păcături prelungi, cum mustățile cădeau sârmoase peste gură. Dinspre Zlatna și dinspre Abrud suflau rău, cu rare poticneli, vijelii. Nici câinii să steie p-afară, dară-mi-te oamenii... Prefecții lui înotau prin nămeți, îndoți de mijloc, oprindu-se din loc în alt loc, să nu piardă drumul... Li se părură o bună distanță de drum că în urma lor, la fel ca ei, se opinteste și Avram, cu revolverul plin cu iarbă de pușcă și fluierul de cireș, sub strânsoarea brăcinarului. În mintea lui Balint o umbră urma după Crăiuț, firavă, aproape neputincioasă, care, e sigur a lui Bălcescu. Aieva, pe cărarea cu ierburi gălbenite pe margini, „ministrul improprietării țăranilor” oprea să își adune puterile, mergând – vioi, ba chiar ambițios – către coliba Iancului. Zâmbește și își face semnul crucii, crucea fiind el însuși.. Dint-odată, nu pricepe de ce și cum, îl stârni amintirea cu Sotea – „plăvanul” luat la refec și alungat de Jean Ghika - amic al oacheș, curajos nevoie mare în încăierarea cu vlăjganul mereu smulgând celorlalți, din mâini, în poarta de la Sfântu Sava, covrigii cu susan. Datorită lui izbutise să adune și să lipească între scoarțele prăfuite, foile cu însemnări din istorie.

Rugăciunea era pe sfârșite. Porțile se deschideau una câte una, așteptându-l de-o parte și de alta. Îi va fi fost auzită, rostită rar, cu evlavie și căldura ce i-o secreta credința că va fi primit la Cel de Sus, pietatea prefăcuse inima în Iancu într-o palpăire ce înviora în el voința înfrângerii acelora care, în tagmă cu guvernatorul Ardealului, uzurpă tot ce este român și românesc. Țarul, sultanul și împăratul se împung între ei, dintre toți unul să domine și să stăpânească; în fapt, să se arunce unul pe altul din Principate. „Tu, Crăiuțule, te pui tu cu domnia ăia tari și mari, când vezi cum cu puterea, minciuna și jaful, imperiul prăduiește Ardealul din toate părțile! Dă, Doamne, potca peste ei și lasă-mi omu' meu slobod de primejdia morții!”, implora Cerul, fata domnului Șuluțiu, Epifana, în sinea ei trăgând cu înverșunare nădejdea să fie cu Iancu la casa lor. Odată o auzise rostind vorbele astea chiar el. Atunci când, venită cu desaga plină de merinde, șezuse sub baldachinul cu iconă și lumânări, să se roage Atotputernicului lumii ăsteia să-l păzească Tatăl și Fiul, de răutatea grofilor și-a împăratului și-a lumii...! Părea că ursitoarele le scrisese legământul pe viață, altcum – își aminteste Avram – de avusese el curajul, chiar dacă băuse vârtos – să-i mărturisească ochi în ochi, gândul său: „Dacă oi scăpa cu bine, tu sau nimeni alta va fi mireasa mea!”

*

De parcă n-ar fi mai avut capăt, seara se lăța peste Apuseni. Fuioarele alburii ieșite din hornurile căsoaielor sub uriașe căciuli albe, ondulau pământul molcome, spre cerurile ca prin glajă trase, în liniștea fără margini ițind-se câte un chiot lung ce se pierdea în ecouri revenind din ele însele, unul după altul, înfășurând munții. Mirosea a horincă și a lemn ars, Zombora s-auzea undeva, într-o casă, cum te uitai spre Zarand, pe ritmul tobelor cu zurgălăi, întrerupte de furioase acorduri de ceardaș, din scripci și țambale.

Se întinsese vorba că, încă studinte la Drept, Avram, băietul lui Alisandru Iancu, ar fi făcut ochi dulci, în junețea lor, domnișoarei „felcerițe” – neaoșă din Zlatna, pe care, când Iancu lucra să pună în luptă moșii, primit să șadă în casa medicului cameral Ignatie Kalcher, acesta, chirurg de fel, o luase după lege pentru el. Chefel se vedea prin ferestrele ca ziua luminate și petrecăreții cum jucau de mama focului. Cântecul tarafului de țigani ieșeau prin ziduri ca prin carton, căci le auzeau vecinii pripășiți pe la garduri și porți, să audă și să-și spună bănuielile printre închinările cu care credeau că alungă duhul nemerniciei la care unii priveau până spre zori. Ai lui Marchiș se buluciră din grătarul fânarului, uitându-se năuciți cum juca prins în brațe de o cucoană, chiar Iancu...!

În ocolul de pe vale, în jurul focului făcut în mijloc, o ceată de honvezi se învârtea lovind cu zornăituri, cizmele, iar altă grupare cânta de mama focului, cu bårdace pline cu horincă fiartă în mâini. Se pornise o pulbere sclipind peste învălmășeala pe care o luase țintă un om cam la 40 de ani, într-o sarică ce îl încinsese până sub barba încă arămie. Era ciobanul care îl scăpase pe Iancu dintre labele unui urs aproape știrb. Câteva clipe, el șezu locului, privind petrecerea soldaților lui Kosstuh și o porn plin de alean spre Mărișel, la ibovnică. Când ceata pusă pe joc și plăceri se opri, baciul ridică ochii către colina unde adusesse turma. Pe tăpșanul casei consilierului Miko, Iancu ședea de vorbă cu acesta. „Dă-mi protecție pentru nevastă și copii, Avrame! Io is crezut d-al împăratului, dar n-am nasul să fiu în grațiile lui. Am însă grijile oficiului montanistic, m-or vrut într-asta și frații d-ai tăi!”. Miko tremura tot, de grija mai cu seamă a ficelilor lui. Doară Iancu ridicase adăpost pentru mulți zlatneni. „Trebuie că acum dumnealui Avramuț să hie la cină, că văz io lumină p-acolo...! Că doară n-o să-l supere careva (și se duse cu gândul la trupeții în uniforme, care acum ședea pe zăpadă, să-și astâmpere foamea), cu vro flintă ori cuțit sau topor, că dac-ar avea muierea lângă dânsul, țipătul ei să-l apărăm, s-ar auzi pân-aci...!”

*

— Bun venit, frate Bălcescule!, întinsese mâna a bună-voie, Iancu. Privea ca la o minune, cum intră în „casa” lui, cel mai de încredere valah pentru izbânda planurilor sale, ale revoluției. Galeș (se vedea pe chipul lui suferința cum îl macină, și încerca să priceapă cum deveni mânăstirea cantacuzinului Drăghici, închisoare), Bălcescu rămase în picioare. Anevoie, după ce roti ochii jur-împrejur, se așeză pe un butuc și scoase din desaga un vraf de hârtii scrise de el. Santinela, în poziție regulată, aștepta poruncă. Ordonanța aduse pe o tavă din scoarță de arbore, câni cu vin, cu rachiu și altele cu apă. Printre ele, mere, covrigi și slană.

— Tot trist și necăjit, Nicule?

— Cum altfel?!?

Bălcescu ceru apă caldă. O înghiți cu răbdare, simțind că umezeala și frigul îl lasă. În tăcerea ivită, și după ce mestecase câteva țambre dintr-un covrig, era limpede că Iancu așteaptă noutăți de la el. În țara lor – gândea fiecare, fără a-și mai mărturisi odată – erau străini, supuși de două nații care nu le recunoșteau majoritatea și limba maternă, și le stăpânea și bunurile fundamentale: pădurile, apele, mineralele, munții și câmpiile. Or, nici lumina zilei nu era atât de limpede și adevărată, cum apărau ei dreapta unitate a românilor ardeleni, cum erau de partea dreptății Franca și Englitera și alte neamuri din Evropa. „Desperez, frate Iancule! Arogant, de un dispreț nimicitor, contele Batthyany mi-a vorbit de sus, pronunțând parcă o sentință irevocabilă, că „scopul meu, adică a său, este de a asimila pe toți românii din Ardeal – Erdely i-a zis el – și din Banat,

spre a asigura caracterul unitar al statului maghiar”! Ei, cum să mai cred că e chip a ne împăca cu aceste nații? Nu poți rezona cu ura și răzbunarea și fanatismul amândorura! Vina mare știm – și știi și ei – a cui este. Acum e târziu, ambele s-au târât una pe alta în mormânt!” Tu ești menit să stingi despotismul austro-ungar și să aduci țara asta la patria câtăva vreme încheată de Vodă Mihai, acum două veacuri jumătate! Dumnezeu să-ți ajute în fapte cu izbândă, Iancule!

La un pas de ușa colibei, pe un trunchi fățuit să țină, pe ștergar, vase cu de-ale gurii și lingurile de lemn, masa îi aștepta, solemnă, pe acești căpitani de revoluții hărăzite într-una singură.

— Știu că cercetezi prin bibliotecile Parisului, și aduni scrieri pentru revista dumitale și a lui Treboniu Laurian... Bine socotesc că îți este, cum d-alt fel ne este dimpreună, printre cele ce am pornit – pentru a ne scăpa neamul de jugul străin –, anume misia de-a face principatele într-un stat de sine stătător!

— Da, Iancule. Grăbesc o lucrare despre epeea lui Mihai Viteazul! Uite, aici... O parte din manuscris... Ia ascultă ce îți citesc, să îmi spui tu cum crezi că sună... *

„Înfricoșătoare ura pe care ne-o poartă despoții, care, Doamne ferești-ne și de mai rău!, s-a pripășit și cuibărit în mulți dintre noi, Șițo!”, vine din nevăzut rândurile astea. Mintea lui pare că ar fi ostenită în zbuciumul de astă-vară și acum și mai aspru, pe care i le ar povesti în rândurile de obicei grăbite, scrise cu cerneală violetă, la adresa din Budapesta, într-un neastâmpărat palpăit să afle dacă a născut și cum se simțește progenitura lor; e fată? E băiat?. Starea pe care o trece cu ne-somnuri și halucinații întreține un război ascuns, pervers tocmai prin accesele care pot izbucni când nu te aștepti și, oricât se căznește a o controla, din nimic țâșnite. Pentru ce să urăște – cel mai adesea, de moarte – un om cu altul, cu ce frică de Dumnezeu, cel care apasă strivește pe cel apăsător! Unul este în vatra de la strămoși moștenită, pe când celălalt este – oare chiar semen al său - venetic!?! Ce să creadă, când chiar generalul Kossuth l-a invitat în cabinetul său și, urmare insistențelor ziaristului Cezar Bolliac – primit, incredibil, cu interes și elevat respect – și i-a sugerat, ba chiar i-a propus misiunea de-a merge – ca acum – la Iancu, pentru a pecetlui împăcarea cu maghiarii. Scânteia care i-a aprins ființa și cugetul său vulcanic a pus pe hârtie cât de adâncă a fost clipa între ei, clipă astrală în entuziastele lui trăiri: „Ghika, iubite Ghika, ingenunche și mulțumește lui Dumnezeu. Patria noastră (uite, Șiță scumpă, avem țara noastră adică patria noastră, iubita mea!, avem pa-tri-e!”) se va mântui. Bem a bătut pe muscali la Bistrița și i-a gonit; acum s-a dus la Brașov și apoi în Valahia Mare. Am văzut depeșele lui. Mi s-a arătat de (cătore) Kossuth. Închipuiește-ți bucuria mea, când Kossuth mi-a propus să iau pe Iancu cu toată armata lui în Valahia Mare. „Trebuie, a zis el, ca toți românii din Transilvania și Banat să mântuiască Principatele, unde e temeiul naționalității române!”. Penița a prin un fir și îngroașă literele, cuvântul, fraza... Bălcescu – simte pe obrazul precum ceara, verziu, cum lăcrimează. Din colțul ochilor, broboane fierbinți se preling pe barbison. Nu vede nimic, gol și o arșiță, ca dinspre soare venită, se precipită în el și în jur. Se șterge cu dosul mâinii și continuă să scrie. „Așadar, peste puțin voi intra în Valahia Mare c-o mare putere și opt milioane vor fi în picioare contra muscalilor. Kossuth îmi înlesnește toate spre a lucra în Transilvania și ne dă și bani de cheltuială. El e în adevăr un om mare”.

Chipul Luxiței se ivi pe rotunjimea ultimei lacrimi. Zâmbea destins, solar, rostind, fără să se audă

vreo silabă, vreun sunet, că e fericită, că Dumnezeu i l-a scos pe Nicu în calea vieții ei și că, unindu-i prin iubire, dragostea lor a rodit nespuse de frumos. Dar nu-i vorbește până la capăt, să spună copilul lor ce este: fată ori băiat?!? Nu contează, ființa venită lume să fie sănătoasă, cu noroc să trăiască în țara ei de sine stătătoare, independentă... Doamne, ce cuvânt i-a scăpat pe limbă...!

*

Cu toate că nu ordonase așa ceva, Kossuth fu trezit ceva mai de dimineață, din somn. I se aranjase masa Empiree, pe luciul căreia erau așezate în ordine documentele promise lui Bălcescu. Inexplicabil, probabil, dacă sigur, din pricina emoției, a răspunderii care acum devenea fapt adevărat, el, guvernatorul Ungariei, riscând să își atragă disprețul grofilor, în deosebi al acelor din parlament, întindea amândouă mâinile, pentru prima oară, românilor – supușilor lui prin toate mijloacele de care până atunci se folosise și le pusese în practică contra lor. Ce se petrecuse în sinea lui? Nu căutase un răspuns, fiindcă – obișnuiți cu versatilitatea sa, vorbele lui – erau știute drept minciuni. Subordonații se uită unii la alții derutați, aiurii de cotitura bruscată în crâncena ofensivă a des-românizării. Fusesse cumpărat? Cine izbutise cacealmaua asta, cum?, când? unde?, că ei, autohtonii, nu aveau bănetul de rigoare și nici atâta imoralitate încât să surpe de fapt dualitatea austro-ungară!!!

În ținuta imperială, relaxat – nu atât de somnul profund, cât de noutatea actului istoric pe care și-l impusese conștient, ba chiar cu o spontană și poate chiar empatică simpatie pentru românimea în secret prețuită, recunoscută stăpâna de fapt a acestor ținuturi –, Kossuth luă loc în fotoliu și, respirând adânc, într-un tihnit început de solemnitate, apucă pana din mâna valetului și, suspendând-o în aer câteva secunde, citi primele rânduri. Nu până la sfârșit, fiindcă ridică privirea către ceilalți, invitați în cabinet, ca și cum le-ar fi cerut permisiunea și acordul să iscălească documentul. Era ziua de 15 iulie 1849, moment pe care Bălcescu îl inserase în notițele lui, esențial în epoci și pentru prestanța personalităților cu timbrul de reper în elaborarea studiilor lui preparate să apară în "Magazin Istoric pentru Dacia", care îl mulțumeau incredibil, în graba lecturilor și a scrierii lor. „Mihai Viteazul zidește în București, la 1591, mănăstirea Mihai-Vodă, în plan triconic, fațade decorate cu arcaturi în etaje pe două registre. 1593, septembrie, Mihai Viteazul devine domn al Valahiei – Țării Românești. Mihai se înțelege, în septembrie-octombrie, cu Sigismund Bathory și Aron Tiranul să lupte în contra turcilor. Oastea valahă bate pe turci în lupta de la Târgul de Floci, apoi la Hârșova și la Siliștriu. 1595, ianuarie 25. M. V. trece Dunărea și dă foc Rusciukului. August 13 / 23. Mihai înfrânge oastea otomană la Călugăreni – Termopilele românești: capturează marele steag verde al năvălitorilor și decapitează pe pașii Hasan de Timișoara, Khidr și Mustafa de Bosnia. Se retrage în nordul principatului. Mihai leagă, în toamnă, pe rumâni pe care Așezământul iscălit de el, de pământul pe care acest act i-a găsit, astfel că stăpânii lor anteriori nu îi mai pot cere înapoi. 1596-97. Martie-Noiembrie, Mihai refuză prezența la reuniunea Dietei și lasă căpitanului său baba Novac planul de a arde Plevna și a cuceri Sofia. 1599. Bătălia de la Șelimbăr. Intră cu fast în Alba Iulia, Transilvania are domn. 1600. Noiembrie 25, Lupta de lângă Curtea de Argeș, unde e înfrânt, Pleacă la Viena, unde ajunge la 12 ianuarie 1601. 13 august, luptele de la Gorăslău. Înfrățit cu Gheorghe Basta, învinge oastea lui Sigismund Bathory, dar la 6 zile după, mercenarii lui Basta îi taie capul, pe Câmpia Turzii”.

*

Florin-Preda Dochinoiu

Umbre pe cuiburi, tehnică mixtă pe bucăți din lemn, 35x35 cm., 2008

...Gardianul care, doi ani, noapte de noapte, păzise celula lui la Mărgineni, intra răscolit de o ciudată nervozitate, în baraca lui. Dinainte să răsare zorii, Bălcescu scuipă dintr-odată sânge. Paznicul intra ca acasă, în perimetrul mănăstirii. Aflase că Vodă pusese iscălitura pe ordinul de eliberare a iuncărului Bălcescu, în finalul înscrisului amenințându-l cu aducerea sa înapoi, în caz de recidivă. Într-o ocazie memorabilă pentru el, acesta – Gornik – ajunsese ordonanță a aghiotantului lui Kiseleff, dar pentru că furase din fișetul ăstuia procese verbale întocmite în vederea amenajării grădinii publice numită Cișmegeiu, doi ani a mâncat aceeași zeamă numită ciorbă și același coltuc de clisă numită pâine, cu junele Bălcescu. Tocmai urca în susul Batiștei, când, ferindu-se de o trăsură plină cu cheflii, o văzu pe coana Zinca – mama „clientului” său de la Mărgineni. Doar stânjeneala simțită în ochiul stâng grăbea în el intenția de a o opri, să îi ceară alifia care o făcuseră căutată în tot Bucureștiul. Femeia ține pe un braț un coș din nuiiele, plin cu multe cumpărături, în mâna cealaltă un baston pe care îl pune cu calm pe pavaj. Îi tăie calea și o salută cu atenție.

— Ce dorești mata, domnule? Cine ești, mă rog?

Vindecătoarea de albeața ochilor, căreia în familiile mai răsărite i se spunea cu grijă și prețuire „doftoroaia Zinca”, strânse mai aproape coșul și geanta și aștepta vorba necunoscutului.

— Aaa... Mi-a scris Nicu despre dumneata, de bine, că l-ai păzit cu grijă, îi aduceai ce poftea el când intra în carcera lui, să vezi cum o duce. Îmi vorbea cu prețuire, cum îi aduceai lemne de foc și pături și rogojini, și opaițe, să vadă

a citi noaptea, din ceasloavele cantacuzinești... Dar fiul meu a plecat de mulți ani prin lume, știi bine cum „îi plăti” faptele Vodă Bibescu...! O vreme s-a dus în munți, la domnu' Avram Iancu, să puie la cale, uniți, cum să scape Ardealul de palanca ungurească! Dar îl mai trage înapoi înc-un pocinog: s-a luat cu femeia iubită, sunt plecați împreună pe la niște băi străine, să își găsească dumneai sănătatea...! Dacă-o fi așa așa, cum auzii io de la alții!

Lumea era un furnicar la ora aceea, oră de amiază, când foamea aduna oameni la mesele fie la umbră, fie în stradă. Gardianul văzuse o fetișcană durdulie, cum servea mușterii – cu toții, la comandă hămesiți, strecurându-se ușoară, în piruete suple, cu tăvi pe amândouă palmele duse. Îl izbi până în adâncul privirii până atunci oarecum nepăsătoare la femei. Atrasă de scena cu totul întâmplătoare lor, coana Zinca privea un fecior care, văzut din spate, păru să fie Nicu, Nicu al ei, pribeagul Europei. O săgetase asemănarea. Cât ar fi dat să fie adevărată asemănarea, și nu doar o iluzie optică, fulger dintr-un vis pierit, totuși fulger...

Gornik tăcu. La ce să mai toarne venin pe rană! Rămase pironit pe înfățișarea straniei femei. Doamna Bălcescu arăta ca turnată într-un bronz, cu infuzii de stâncă, la acei 74-75 de ani, pe care el îi ghicise. „Mama fostului meu pus la răcoare și, până la urmă, prieten, îndură tristețea dureroasă a fiului pierdut, dacă nu chiar mort... O viață frate de idei și de revoltă cu Avram Iancu, ardeleanul ce s-a bătut cu austro-ungurii, ca Ardealul să rămână românesc!...”

Cristina Struțeanu

Fetele Pădurii (VI)

În adevăr, Baba o pornise încet, la pas, gârbovă, cu linguroiul făcut toiag de astă dată, și cu o traistă la spinare. Cu merinde? Cu daruri pentru celelalte Babe? Cu vreo terfeloagă cu rețete și prafuri de vrăji? Mai curând cu ierburile ei uscate, care dispărură de pe frânghie. A, pieriră și pecetărele, pristolnicele. Se vede că pe astea trebuia musai să le ducă Babelor. Poate înaintașele erau totuși chiar Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică. Mai știi? Le trecuse asta prin cap fetelor și mai de mult, când Baba grăise prima dată de alte Babe. Poate, da, sfintele coceau prescuri la capătul lumii și le trimiteau la mânăstiri, în munți, și poporenilor

de prin văi. Limpede rostul pecetărelor... Micuțele cruci de lemn erau cele cu care se însemnau prescurile, bineînțeles. Prin apăsare pe aluat cu ele se întipărea INRI.

Și fetele, când au priceput, s-au trezit că-și fac câte o cruce largă pe piept. Acolo în pădure. Așa le-a venit. Mâna dreaptă li s-a însuflețit singură. A fost și ca... o pecetluire a întâlnirii cu Baba. Un semn anume. Un fel de rămas bun. Și mai ales important era că, în clipa asta, făcând semnul crucii, ți se împreunează primele trei degete. Astfel că mâna-ți închipuie Sfânta Treime, fără ca tu să ai habar. Și când scrii altminteri, când apuci pixul, plaivazul, tot asta

faci. Aceleași degete se adună. Era de ținut minte, gândea Cipriana Mijlocie. Pare a fi de trebuință să pui copiii cât mai mult să scrie cu mânușițele lor, nu să tasteze, ca astăzi. Așa li se va dezvolta și cugetul. Și luă de după umeri pe cele mici.

Și iată, apoi, cum o cărare îi răsărea Babei înaintea fiecărui pas. O lua la stânga, acolo se ivea poteca. O lua pe dincolo, dincolo i se așternea. Iar Cipriana Mierie se gândea cu zâmbet precum că nici vorbă de metafora vieții ca o pădure, când ți se cere să urci în copac ca să poți vedea poteca pe care ai venit - trecutul și să deslușești cum se conturează pe mai departe cărarea ta - viitorul...

Aici, se întâmpla cu totul și cu totul altceva. Poate adevăratul sens al vieții creatoare de viață. Rămânea doar să te gândești la cărarea cea îngustă, a credinței... Asta da.

De dispărut însă, așa-i, ceva se făcuse de ne-zărit. Nu se mai afla neam căscioara, cea de decor. Bordeiul colorat. Când i-au fost desprinse buruie-nile de pe perete, s-o fi dus și zidul după ele. O fi în traistă. Palatele zânelor cum de se puteau aduna în câteun măr, numai bun de vârat în sân?

Rămăsese locul altceva. Desenul din țărână.

Era acolo, cu o linie simplă, o siluetă de cerb. Ca în scrijelirile din peșteri, cu mii de ani în urmă. Ca o arătare rupestră, contur de animal de putere. Orice șaman ar fi recunoscut-o și ar fi dat mărturie.

Semn că el, cerbul, trebuia chemat la o adică. Va să fie sprijin. Sau cheia de deschis închisurile, blocajele, când ți se încuie căile.

Și Cipriana Mijlocie, Miezurie, atinse desenul. În fața ei, într-adevăr, răsări pe loc cerbul. Precum djinul din lampă. Și i-a poruncit:

— Du-le unde-ți vor cere ele, Ciprienuțele Mici. Și-om mai vedea apoi.

Le-a strâns tare în brațe și și-a ascuns ochii. Erau, se vede treaba, plini de lacrimi. Fetele s-au aburcat, cam zăpăcite, cam confuze, au zâmbit, au chicotit ușor, s-au luat de gât și au pornit în pas alert, cu capul răsucit înapoi. Pasul cerbului, firește.

Se gândeau îmbujorate cum se vor ivi ele, pe cerb! Când vor apărea în cartierele de blocuri unde locuiau... Abia pe urmă și-au dat seama că n-au întrebat-o pe Cipriana Miezurie unde o mai pot găsi. Cum să dea de ea...

Nu erau nepăsătoare cele trei, doar prea tinere. Neștiutoare. Și-a zis fata rămasă în pădure. Aproape cu voce tare. Mărturisire copacilor...

Doar prostuțe. Ca mine mai atunci, adăugă. Până am priceput că una-i conștiința și alta conștiința, a trecut un pic de vreme. Eram tare naivă, gândea. Îi judecam pe alții după mine. Îți trebuie glagore să pricepi că nu-i așa și, până la urmă, e chiar așa.

Și nu se mai putea opri dintr-un tăvălug abia pornit, ce se rostogolea fără voia ei.

Continua, își urma firul, îi devenise de nestăvilin înșurubarea asta, spre ce?

A trecut destul, da, până a înțeles că trebuie să fie atentă și la reacțiile celor din jur, nu numai la ea. Știa, simțea bine că n-ar fi făcut vreun rău nimănui, în veac. Croită, cu intenție adică. Numai că nu băgase la cap cum e cu vanitatea, cât de ușor se lezează oamenii, cât de mult țin la imaginea de sine. Se simt atinși, înțepați, iar tu n-ai vrut defel asta. Nici vorbă. Nu înțelegea niciodată cu ce i-a supărat. Și acum mai zbârcea, recunoaște...

Ei bine, sunt și eu aidoma, oftă. La fel cu toți. Culmea, uite, mă simt... părăsită, deși mi-e clar că micuțele n-au dorit așa ceva. Nu m-au lăsat în ploaie, nici cu ochii-n soare. Ba chiar într-o poiană precum Raiul, hmm. Au plecat de pur și simplu, pe calea lor. Ce complicat e totul, când ar putea să fie firesc. Ca un puf de pădărie. Unde s-a pierdut simplitatea? Păi, cel mai curat lucru era, cândva, ... Dumnezeu care umbla pe pământ. Moșu. În basme.

Florin-Preda Dochinoiu

Vis dus-întors, ulei pe pânză, 40x30 cm., 2018

Alexandru Jurcan

Blănuri și umbre vindicative

Iar povești? Da! Povestea naște lumea. Umbla pe-atunci Domnu cu Petrea sau singur, uite așa, teleap-teleap. Și ospăta la cel mai sărac om de-i deschidea ușa. În marginea cătunelor. L-am mai primi noi oare sau ne-am teme? Ne-ar fi chiar silă? Că-i vagabond, fără adăpost, străin, borfaș, că ne vrea răul, că ne prăduie, că ne dă-n cap, că nici vorbă... S-o fi înstrăinat EL? Dar românul o mai fi frate cu codrul? Cum nu? Cain și Abel. Materie și spirit. Frați.

I se lăți un zâmbet amar. Aproape îi coclise gura...

Și se strădui să nu i se strângă inima. I se întâmpla. Prea ades trecuse prin astfel de clipe. Mâncase papara lor și mâhnirea. Se întărise încet-încet. Căpătase o distanțare. Uite și pădurea asta... Niciodată nu-i plăcuseră poveștile cu pădure. Mai mereu taina ei le scăpa. Poate doar Il segreto del bosco vecchio, al lui Dino Buzzati să mai fi nimerit ceva...

S-a lăsat s-o cuprindă iarba. S-a așternut pământului cu capul pe spate și și-a ațintit privirea spre cer. Dacă va fi cald la noapte, ar sta și atunci așa.

Să-mi pun plăpumioară de stele, se gândea fata. Poiana rămăsese la fel după plecarea Babei, o grădină. Grădină aproape ireală, încât te așteptai să clinească florile, de parc-ar fi fost de sticlă. Culorile lor reverberau în soare și curcubeie porneau să se arcuiască în toate zările, din micul, prea săltărețul pârâu. Acolo, în undele apei, părea că iau naștere curcubeiele, dar celălalt capăt putea fi în altă lume... Coborâseră pe pământ de sete. Atâta tot. Se adăpau. Și-a amintit zâmbind că, demult, exista credința asta. I-o povestise Neluțu, un băiat cu vacile.

Și frumusețea copleșește, iată. Te ametește. Norii curg, se vâlătucesc, se deșiră, se destramă, se readună și se bulucesc într-un vârtej. Se înalță nori deasupra pădurii, precum balenele din apele mării, când vor aer. Și iar se cufundă. După ce au pufăit, au stropit și-au aruncat jerbe de norișori.

Deșiul codrului o înconjură, dar n-o strivea. Totuși îi simțea pândă și asprimea. Aici, aproape, jur împrejur. De parcă ar fi fost gata să-i sară în spate. De când devenise dușmănos?! De când căpătase respirația asta? Suflu înăbușitor, umed, rece? Și mai ales greu, apăsător.

Preferă să închidă ochii. Și, pe neașteptate, i se perindau acum, pe îndelete, chip după chip, fetele ce le întâlnește acolo, la Biserica din pădure, lângă iazul ascuns. N-avusese vreme să le privească. Prea fusesse iureș de emoții. Figurile îi căzuseră, fără voia ei, în străfunduri și acum se ridicau la suprafață ca înecații... Și, deodată, sări în sus. O veveriță ce ronțăia alături, în liniște, țâșni și ea. Brusc. Zdrumica un con de brad lângă umărul ei, în iarbă, fără să știe una de alta. Roșcata făcu un salt uriaș și continua acum să țopăie prin toată pajiștea. Apucată de streche. Ba, și din gheată îi răsări Ciprianei o șopârlită, strecurată acolo pe nesimțite. Și se furișă cu zvâcnet în frunziș. Lute, iute. Fata își scutură frunzele și ierburile din plete și se așeză mai bine. Rezemată de un pom și iar zâmbi. Pomul se arăta a fi un păr, ca în Fata moșneagului. Era plin de omizi, tot ca-n poveste, și-i cădeau întruna pe brațe, pe poale, pe rochie, drept care acum ea se vedea nevoită să le dea bobârnace, să le zvârle cât colo. Cât mai departe. De strivit, nici vorbă. De aruncat în foc nici atât, deși tăciunii din vatra Babei mocneau încă. Doar va fi ieșind frumusețe de fluturi din viermușii ăia. Așa că a lăsat pomul necurățat. Stricase povestea?

(Va urma)

Prin anii 415-411 î.e.n., Sofocle a reluat legenda tratată de Eschil în *Orestia*, iar Elektra seamănă cu Antigona: curaj, hotărâre, luptă pentru dreptate. Ea și fratele Oreste știu precis că tatăl lor – Agamemnon – a fost ucis de mama Clitemnestra și de Egist, tatăl lor vitreg. Oreste fusese în exil. Se întoarce și îl ucide pe Egist, dar și pe Clitemnestra. Răzbunarea i-a fost impusă de zeul Apollo, numai că, mai apoi, Oreste va fi urmărit de Erinii (divinități arhaice), deoarece „ura cere ură”. Toată energia Elektrei devine ură nestăvilită ce o poartă mamei, descinsă din adorația viscerală pentru tatăl său. Normal că violența nu se desfășoară la scenă deschisă, ci e relatată. Elektra apare ca personaj și în alte opere semnate de Sartre, Giraudoux, Marguerite Yourcenar.

La Teatrul Maghiar din Cluj se joacă *Elektra* de Sofocle, în regia lui Botond Nagy. Mai există la același teatru două spectacole regizate de tânărul Botond Nagy: unul din 2019 (*Nora* de Ibsen) și *Călător sub clar de lună*, după romanul lui Antal Szerb. *Nora* e un spectacol halucinant, modern, angoasant și poetic în același timp, cu *visual design*, grafică digitală, *lighting design*, nelipsind cântece interpretate *live* sau coordonatori de mișcare scenică. Actorii sunt invadați de desene, personajele se multiplică, se ridică într-un soi de levitație bizară, apar și dispar subit, cu mișcări dintr-o coregrafie specială. E magie sau talent ca să torni în creuzetul stilului tău orice text care te interesează. Ceea ce Botond Nagy reușește și cu romanul lui Antal Szerb – o carte perenă despre timp, tinerețe, iubire, uitare, moarte. Botond Nagy nu se dezmente. Trece povestea prin filtrul stilului său, lăsând intact mesajul, păstrând personajele. Din nou lumini

stroboscopice, muzică psihedelică, coridoare metalice, jocuri de lumini.

Să vedem, deci, *Elektra*... Un decor destul de minimalist, dar încărcat de nivele de sens provocatoare (Dragoș Buhagiar). Un spațiu închis, cu uși rotative, extrem de funcționale. Pe jos și pe pereți, blănuri – lână mitică și ideea de sacrificiu. Uneori pereții se mișcă în ritmuri nebănuite. Muzica lui Claudiu Urse surprinde energia scenei, e adesea angoasantă, premonitorie. Regizorul, în căutări abisale, țese un fir hemoragic credibil. Asistăm la invazia cămășilor pătate cu sânge. Elektra poartă aceeași cămașă, ca un memento tragic. Simțim umbra vindicativă a lui Hamlet. Botond Nagy modernizează, aduce spre noi tragedia, pornind de la o deconstrucție... constructivă, cu demitizare și câteva accente parodice. Pedagogul vine cu aspiatorul, ne scoate din convenție, muzica e, deodată, modernă. Oreste poartă o cască modernă de curse. Paroxismul se instalează la invazia culorii roșii, secundată de sunete de animale ucise. Capul Clitemnestrei străpunge zidul, în tonalitate horror-onirică. Egist e ucis ca un porc. Blănuri și coarne de cerb – alte trecute ucideri. Albert Csilla (Elektra) practică un joc modern, calibrat, cu o decriptare inteligentă a tragediei antice. Váta Lóránd (Egist) e (din nou) o revelație. Pare o insectă peltică, un clown umilit, un măscărici alunecos. Spălatul pe dinți devine o scenă antologică. La aplauze, actorii ies din dramatic, dansează, instaurând o contrapondere cathartică. Spectacolul lui Botond Nagy propune, implică, în tonalități vizuale și auditive inconfundabile, într-o re/scriere vie (dramaturgie: Kali Ágnes), asimilabilă estetic.

O fuziune de tehnologie și prezență (II)

Adoua zi a Galei HOP, 31 august, le-a dat participanților posibilitatea de a mușca pe bune din mărul suculent al tentantei libertății. Au avut loc probele la alegere, atât pentru secțiunea Individual, cât și pentru Grup.

Prima care intră în scenă este Oana Jipa, care ne arată cum e să guști împăcat din păcatul impus pentru ca mai apoi să te lupți cu patima care te consumă. Ea prezintă *Ce să fac cu mâinile?*, după *Pescărușul* de Cehov. La începutul numărului, își asumă umbrele și moartea, îmbrăcând o rochie neagră de catifea. Vocea sinistră cu care face înșiruirea „peștii cei tăcuți ai apelor, stelele de mare...” pare o coborâre în tenebrele sfârșitului, iar referința ce va urma când vorbește de încheierea tristului cer al vieții lor face ca apropierea de Thanatos să pară ireversibilă. La un moment dat, spune: „Sunt singură. Nimeni nu mă mai ascultă”. Această afirmație relevă faptul că în fața morții oricine este singur. Amintirea solitudinii lovește din plin atunci când oamenii, proiectați pe ecran, încep să rădă de starea de cumplită disperare a tinerei. Totuși, ea ajunge să iasă din acest cerc al căderii, decizie care poate fi observată când își dă jos rochia și ajunge să lupte cu diavolul pe care îl numește „părintele materiei veșnice”. Acest număr este unul al accederii la absolut prin ambiția înălțătoare a lui *nu renunț*.

Radu Fărcane a prezentat, în secțiunea Individual, *Introspecție temporală* după *Vara în care mama a avut ochii verzi* de Tatiana Țibuleac și *Territoria* de Oleg Garaz. Folosindu-se de un scaun, o floare și multă energie, el își amintește de o copilărie marcată de traumă. Spectatorul este izbit de emoția arsă pe rugul regretului atunci când personajul calcă o floare în picioare cu gândul la Mica, sora lui. Apoi, sentimentul regretului ia forma unei furii simțite visceral și transmise cu forță către public la constatarea că lumea e nedreaptă și nici măcar morțile nu se oferă cui trebuie.

Secțiunea individual a fost continuată de Sara Pongrac cu *U.F.O.* după Ivan Virîpaev. Concurenta aduce în prim-plan problema Lunei, de 25 de ani, care se revoltă împotriva unei societăți care a zdrobit-o prin indiferență. Astfel, personajul încearcă să se facă auzit spunând povești cu extraterestri sau declară că până în urmă cu trei ani când cineva o saluta, ea răspundea: „Să mi-o sugi și mi se rupe de ce crede lumea despre mine!” În spatele acestui limbaj atipic și în opoziție cu normele sociale, se ascunde suferința de a fi disperat, de a crede că nimeni nu te aude cu adevărat. Sara Pongrac e de admirat pentru curajul de a prezenta o problemă a oamenilor judecați superficial de o societate oarbă la nevoile celuilalt.

Următorul concurent, George Cocos, a venit cu *Dilema*, după George Topîrceanu. Prin numărul lui, aparent comic, scoate în evidență o problemă a sistemului de care nimeni nu vorbește. Spune la un moment dat că: „Medicina studiază foarte mult bășina”. Prestația lui amintește de personajul Dottore

din *Commedia dell'Arte*. Este vorba, de fapt, de tipologia omului care colecționează titluri și diplome fără a căpăta valoare de om cu abilități de o reală importanță. Un alt punct nevralgic al momentului a fost atins de Andrei Cristea cu *Intelectual kinks*, după *50 cele mai frumoase scrisori de dragoste din toate timpurile* de David H. Lowenherz. Este vorba de nesiguranța provocată de tehnologie. Prin aplicațiile de întâlniri, populația primește multe opțiuni. Totuși, din prea plin, se naște pretenția de mai mult. Astfel, majoritatea legăturilor interumane sunt superficiale. Andrei Cristea ne face să ne trezim din iluzia lui *avem* și să ne gândim să căutăm ceva mai intens, mai profund în realitatea imediată, în cea fizică, nu în lumea virtuală.

Cristina Casian merge tot pe acest drum al lucrurilor ce dor prin *Plasturi*, text propriu cu un fragment reinterpretat de ChatGPT după *Un tramvai numit dorință* de Tennessee Williams. Personajul ei vrea să se modeleze pentru a se potrivi, fapt sugerat de replica: „Eu voi avea cea mai incomodă pereche de pantofi”. Totuși, acest lucru este în continuarea dorinței: „Când voi fi mare, voi alege cea mai frumoasă pereche de pantofi și mă voi strădui să încap în ei”. Este vorba de un deziderat de acomodare, de frica de a nu fi respins, dovada fiind disperarea pe care față o arată la posibilitatea auzirii unui „Vă sunăm noi” atunci când participă la un casting. Totuși, numărul Cristinei Casian are în el și motivația și forța lui *nu renunț* prin afirmația: „Pantofii mei vor călca pe limbile papucilor care le pun piedică”.

După atâtea lecții moralizatoare, din numerele anterioare, publicul e adus pe culmile răsului de

Florin-Preda Dochinoiu *Trecerea dintr-o lume în alta*, tehnică mixtă pe hârtie, 40x30 cm., 2022

Florin-Preda Dochinoiu *Vamă cerească(2)*, tuș, peniță pe carton, 40x22 cm., 2021

Maria Grosu, care prezintă în secțiunea Individual: *Zuza se întoarce*, text propriu, muzica *Show Cff* din musicalul *Drowsy Chaperone* de Lisa Lambert & Greg Morrison și o inserție din aria *Glitter and Be Gay*. Concurenta al cărei personaj s-a autoproclamat Zuza the diva reușește să pună într-o lumină comică dificultatea de a-ți găsi un loc de muncă din perspectiva unei actrițe. Ea spune o poveste despre cum a intrat în casă la Tarantino și despre posibilitatea gășirii fericirii în orice. De exemplu, când a fost numită femeie nebună pentru că a pătruns prin metoda efracției în locuința marelui regizor, arată o perspectivă a mulțumirii că Tarantino a numit-o femeie. Apoi, povestește despre cum s-a oprit din cântat musicaluri doar atunci când i s-a propus un rol pe Broadway. Sala e cuprinsă de hohote de râs, date de această prezență care l-a pus pe *a crea* în față, lăsând inhibițiile deoparte. Numărul Mariei Grosu se încheie cu ea târâtă afară cu tot cu covorul roșu pe care stătea.

Primii concurenți ai secțiunii Grup au arătat că a exploata imaginația la maxim este într-adevăr doar o alegere. Prin urmare, au optat pentru a nu ieși din zona de confort. Este vorba despre Ama Beschieru și Robert Ioan, care au venit cu *Angajați-mă*, creație colectivă cu inserții din *Pescărușul* cehovian. Ei sunt proaspeți absolvenți și au ales să vorbească despre viața lor la facultate. Pentru a nu lăsa publicul să se gândească prea mult la un alt cadru, au pus înregistrări cu vocea fostelor profesoare de la clasă, Irina Wintze care zice „Mulțumim! Următorii!” și Camelia Curuțiu care încântă publicul cu un râs ironic. Ei merg pe surpriza lui: De ce nu mă angajezi? Microfonul este băgat în gură de concurenți sau folosit ca armă cu care Ama Beschieru aplică o lovitură de grație burții lui Robert Ioan. Măcar au demonstrat că pot folosi un obiect în mai multe moduri. Aici, se vede ceva imaginație.

Revenind pe drumul originalității, Andrei Marius Barbu și Francesca Fülöp au venit la Gala Hop cu *Tic Tac Tok*. Cei doi pun sub semnul comicalui activitățile cotidiene, folosind obiecte ca: un vas, o sticlă de apă, un spray. Ultimele concurențe au încheiat în forță ziua. Este vorba de Sașa Pânzaru și Denissa Rogoz, care au prezentat *Celălalt*, creație colectivă. Este un număr despre problema abuzului pusă sub semnul oscilației lui accept sau nu pot continua. La un moment dat, are loc un dialog în care se aud gândurile celor două personaje, îngrijorate

de reflexia în ochii celuilalt. Toată prestația este o dovadă a faptului că dramele devin dureroase când sunt personale și sunt luate în răs când e vorba de celălalt.

În 1 septembrie au urcat pe scenă ultimii concurenți ai *Galei Tânărului Actor Hop* din acest an. Primul a fost Răzvan Omotă cu *Echilibrul compus între iubiri eșuate*, texte proprii. Numărul lui făcea referire la un site de întâlniri care genera suflete pereche și la cum găsierea sufletului pereche, în mediul online, e o iluzie ce duce la un mare nimic. Demn de luat în seamă este curajul de care a dat dovadă tânărul când s-a produs un accident. A demonstrat cât de importantă este prezența actorului, acel lucru care te ține în priză când soarta încearcă să te deconecteze. Ciocanul pe care Răzvan Omotă l-a folosit în numărul său s-a dezmembrat și au sărit bucăți de metal în public. Aici, susținerea celor din sală a jucat un rol esențial, demonstrând încă o dată că actorii și publicul sunt dependenți unii de ceilalți. Conexiunea specială l-a ajutat pe concurent să meargă mai departe și a rezonat cu mesajul scris cu majuscule pe ecran: FEEL DATE.

După acest moment, a venit rândul Sașei Pânzaru să facă lumea să își simtă sufletul, măcar puțin. Ea a venit ca reprezentarea în carne și oase a unei înregistrări pentru o ședință de psihoterapie. După cum spune titlul, *Jurnalul unei tinere (actrițe)*, text propriu, apariția sa arată un colaj de trăiri pe care un actor le poartă în el. De exemplu, repetiția cuvintelor „tristețe, frică, disperare”, arată o conștientizare a vulnerabilității cu care lucrează un artist. De asemenea, Sașa Pânzaru introduce și un lucru ignorat de mulți. E vorba de faptul că pentru a fi un actor complet trebuie să ai mai multe abilități. De aceea este justă întrebarea pe care ea o pune: „Pot să mă ajut de teatrologie în actorie sau de actorie în teatrologie?”

După acest moment al lumii interioare a unui artist vine Gabriela Porumbacu cu *Actor spectator*, text propriu cu inserție după *Nuntă însângerată* de Federico Garcia Lorca. A prezentat relația tensionată dintre un actor și un om desemnat să aleagă dacă te potrivești sau nu pentru ideea lui de lucru. La un moment dat, s-a adresat direct publicului și a vorbit despre ceva negat de majoritatea lumii teatrului. Există clipe de cumpănă care lovesc prin teama de a fi judecat tu și nu personajul. Răzvan Mândruță a avut un moment emoționant în care i-a adresat o scrisoare unui copil nenăscut, dar chinuit de lipsa tatălui. Alexandru Romescu s-a apropiat de o situație care ne-a marcat pe toți în timpul pandemiei, lipsa căldurii celuilalt. El reușește să atingă publicul prin arătarea vulnerabilității și a posibilităților limitate de care se lovește un actor când nu are un spațiu în care să repete și nici cum să iasă din casă.

După acești tineri de la Individual, a venit rândul secțiunii Grup. Aici, Eduard Crucianu, Radu Fărcane, Tudor Manea, Andrei Mărgineanu, Andrei Pleșa, Sara Pongrac și Denisa Vraja au adus pe scenă *Untitled*, creație colectivă. Emoția plutea în aer iar conștientizarea faptului că urmăm planurile ce ne sunt servite și suntem ca niște oi a dat o posibilitate de a vedea lumea mai conștient, mai personal. Acest lucru a fost arătat mai ales prin discursul înfocat al lui Radu Fărcane despre condiția umană. În timp, ce el vorbea, o parte din partenerii lui de scenă erau îmbrăcați în oi, semn că s-au supus turmei lui a nu gândi independent.

Ultimii concurenți din această zi au fost Alexandru Condurat și Ingrid Neacșu cu *A fost odată...*, adaptare de Luana Hagi după *Povești corecte politic de adormit copiii*. Într-adevăr, numărul lor a demonstrat ideea de a nu discrimina prin faptul că înțeleptul poveștii lor era un bob de mazăre care își punea problematica existenței. Era un Hamlet

contemporan din lumea vegetală, bântuit de: „A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea”.

Tot în 1 septembrie, publicul s-a delectat și cu *(IN)CORECT*, textul și regia Leta Popescu, al celor de la Reactor de creație și experiment Cluj-Napoca. Spectacolul prezintă, într-o manieră comică, drama eternului conflict dintre generații.

Ultima zi a *Galei Tânărului Actor Hop 2023* a fost marcată de un un moment de învățătură pentru tinerii artiști la început de drum, care au putut observa ce înseamnă profesionalismul în spectacolul invitat: *Moș Nichifor*, după Ion Creangă, regia Alexandru Dabija, cu Marcel Iureș și Ruxandra Maniu (Teatrul ACT București). Marcel Iureș și Ruxandra Maniu au adus râsul la nivel de atmosferă generală prin energia și naturalitatea cu care jucau acest spectacol care vorbește despre drumul pe care-l face moș Nichifor cu Maica, nora unui evreu, de la Neamț la Piatra.

A urmat decernarea premiilor, inaugurată cu Premiul Publicului, Gabriela Porumbacu fiind desemnată cea mai bună actriță, Alexandru Romescu – cel mai bun actor, iar *Untitled*, creație colectivă cu Eduard Crucianu, Radu Fărcane, Tudor Manea, Andrei Mărgineanu, Andrei Pleșa, Sara Pongrac și Denisa Vraja – cel mai bun spectacol. Totuși, pentru a aprecia un act artistic e nevoie și de profesioniști, care să facă o analiză justă. Anul acesta juriul a fost alcătuit din: Anca Hanu, actriță, Marcel Iureș, actor, Anna Maria Popa, actriță, Bobi Pricop, regizor, Cătălin Ștefănescu, critic de teatru, realizator TV.

Răzvan Omotă, care a arătat ce înseamnă prezența actorului prin puterea de a continua atunci când se întâmplă accidente, a primit Premiul pentru cel mai bun actor. Simplitatea și naturalitatea Sașei Pânzaru au cucerit juriul, care a desemnat-o cea mai bună actriță. Premiul „Cornel Todea” - Premiul pentru cea mai bună trupă de actori le-a revenit Francescăi Fülöp și lui Andrei Marius Barbu. Premiul „Sică Alexandrescu” - Premiul special al juriului este al Oanei Jipa pentru momentul ei pornind de la fabula *Măgarul și catârul* de Esop. Trebuie menționat că acest premiu este însoțit și de un cutit ce a aparținut regizorului Sică Alexandrescu, un obiect care se transmite de la an la an. Premiul pentru prestanță și rostire scenică a fost obținut de Gabriela Porumbacu. Acest premiu este acordat, de obicei, de actrița Dorina Lazăr, care l-a delegat anul acesta pe Bobi Pricop să-l decerneze. Premiul „1/10 pentru FILM la TIFF” a fost primit de Radu Fărcane. Poate pentru că trăim într-o lume aflată în schimbare permanentă, una care are și aspirații de intimitate, Premiul „Ștefan Iordache” - Marele Premiu al Galei Tânărului Actor HOP, a ajuns în mâinile unui cuplu dinamic. Este vorba despre Ama Beschieru și Robert Ioan.

După toate aceste zile pline de emoții, *Gala Tânărului Actor Hop* a demonstrat că susținerea publicului și consecvența profesională sunt niște elemente esențiale pentru un actor.

Florin-Preda Dochinoiu

Vamă cerească, tuș pe carton. 30x21 cm., 1999

Eugen Cojocaru

Bucharest International Film Festival 2023 (I)

AXIX-a ediție BIFF (15-22.09) e răspunsul capitalei cu directă aluzie la TIFF - comparativ: e pe drumul cel bun devenind, anual, centrul unor noi filme românești și internaționale de prestigiu. Colectivul e format din Dana Dimitriu-Chelba / Director, Alex Șerban - președinte Asociația Culturală „Grigore Vasiliu Birlic” / co-organizator, Jose Cabrera Betancort - coordonator program, Ruxandra Cernat / coordonator Filme românești, Ana Maria Cononovici / coordonator. Locul desfășurării ar trebui să fie mai select decât Centrul Cultural Horia Bernea, la Muzeul Țăranului Român - poate Ministerul Culturii, care se laudă cu (mereu cvasi-inexistent!) sprijin, să facă real ceva spre a oferi un cadru pe deplin meritat.

În 2022, câștigătorii au fost: *Grand Prix: Falcon Lake* - regie și scenariu Charlotte Le Bon, co-scenarist Bastien Vives; *Cea mai bună regie: Hit the Road* - regie și scenariu Panah Panahi; *Cel mai bun scenariu: Aftersun* - regie și scenariu Charlotte Wells. În numărul următor al revistei vom vedea câștigătorii acestui an și comentariile necesare. *Competiția... opt filme ale unor cineaști care au cucerit critica, uneori și juriile de la Berlinale, Cannes, Rotterdam, Sundance sau Locarno. Filme de debut riscante, proaspete și pline de viață, care ajung prima dată în România și au șanse la un premiu*, declară Jose Cabrera, curatorul competiției BIFF 2023. Juriul are personalități de marcă: Președinte: Gunnar Bergdahl - important critic de film suedez; Iulia Rugină - regizoare și scenaristă; Catrinel Dănaiață - regizoare și scenaristă; Shaïma Issaa - critic de film, Israel; Dejan Petrović - critic de film, Serbia. Selecția oferă istorii captivante și o incursiune în cinema-ul contemporan.

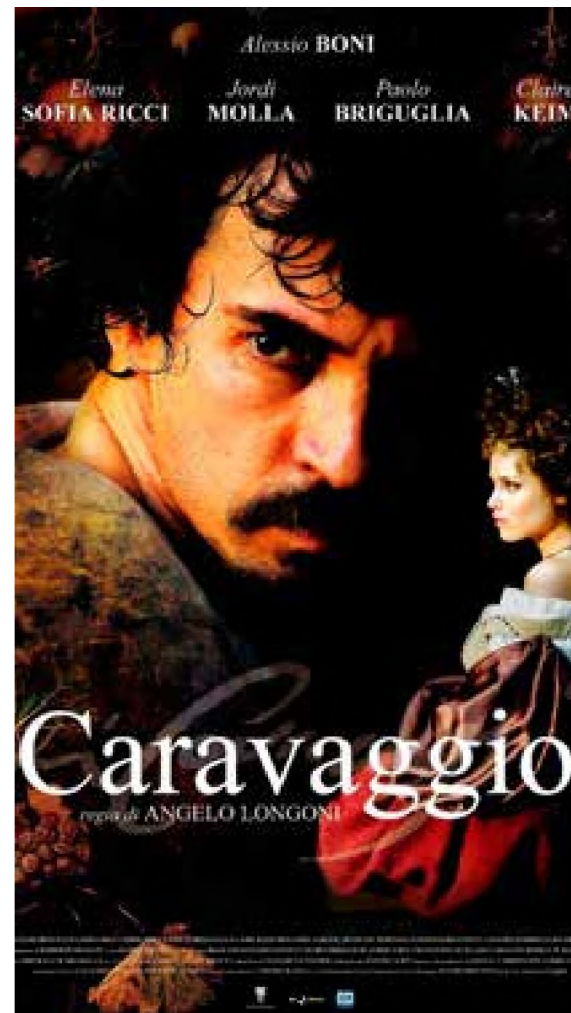
Cele șapte filme de competiție: *Totem* - regie Lila Avilés (Premiul juriului ecumenic - Berlinale 2023); *The Sweet East* - regie Sean Price Williams (nominalizat Cannes 2023 / Quinzaine des cinéastes); *Disco Boy* de Giacomo Abbruzzese (*Ursul de Argint Berlinale* 2023); *Past Lives* scris și regizat de Celine Song - premiere la Sundance Film Festival și Festivalul Internațional de Film Berlin; *Inside the Yellow Cocoon Shell* regizat de Pham Thien An (*Camera d'Or* la Cannes 2023); *Day of the Tiger* - regie Andrei Tănase (premieră *Festival de Film Rotterdam* 2023, nominalizat la Marele Premiu al Juriului la *Festival premiers plans D'Angers* 2023); *Ein schöner Ort / A Good Place* în regia Katharinei Huber (nominalizat la *Cineasti del presente - Festivalul de film Locarno* 2023). Vizionările sunt la ARCUB, Cinema Muzeul Țăranului, CREART Grădina cu filme și Cinema Union.

Inaugurarea de la Sala Horia Bernea / 200 locuri (MTR) ar fi meritat un ambient mai elegant și adecvat. Lume multă, regizori, actori, critici de film, jurnaliști, public entuziast. Deschiderea a făcut-o un ambițios și solid

Umbră lui Caravaggio (1h 59min) de Michele Placido cu Isabelle Huppert / *Costanza Sforza Colonna*, Riccardo Scamarcio / *Caravaggio*, Michele Placido / *Cardinal Del Monte* și cele două muze-modele Micaela Ramazzotti / *Lena*, Lolita Chammah / *Ana*. Se poate spune că filmul atinge, mai mult decât ecranizările anterioare, latura artistică a fenomenului talent reușind un fericit echilibru cu spiritul filmului de acțiune. Drama istorică despre viața tumultuoasă a genialului și controversatului Michelangelo Merisi (1571-1610) cu picturile sale brilante, dar cvasi-blasfemice care au extaziat și scandalizat, în același timp, contemporanii a mai inspirat și alți cineaști. *Caravaggio* (1986) regie Derek Jarman, Nigel Terry / *Caravaggio*, Tilda Swinton / *Costanza* și *Caravaggio* (2007) - regizor Angelo Longoni, cu Alessio Boni, Elena Sofia Ricci. Seria e deschisă de renumitul *Agonie și extaz* (1965) produs și regizat de Carol Reed după romanul omonim de Irving Stone cu viața lui *Michelangelo Buonarroti* / Charlton Heston și conflictul său cu *Papa Iulius al II-lea* / Rex Harrison la pictarea Capelei Sixtine (Premiul *David di Donatello „Cel mai bun film străin”*). Începutul filmului e și o comercială *captatio benevolentiae* a publicului actual (departe de cultură!) prin explicite imagini ale dezmațului orgiastic din Roma, din mahalale sordide până la palatul papal. Dinamica acțiune e subtil încărcată metaforic cu problematica esteticii novatoare a rebelului artist care a deschis orizontul trecerii la o nouă epocă în artă: *Barocol*. E evidentă influența sa asupra lui Rubens, Bernini

Florin-Preda Dochinoiu Zgomot de trădare, tuș pe carton, 30x21 cm., 2013

și Rembrandt. Artiștii influențați erau numiți *Caravageschi*, sau *tenebroși (umbroșii)*, dar majoritatea a încorporat drama clarobscurului său fără șocantul realism psihologic. Filmul reușește bravuros să redea și prin estetica imaginilor întregul dramatism conținut de capodoperele sale uitate după un veac și redescoperite abia în secolul XX. Emblematicile tablouri sunt discutate polemic și prim-planurile inteligente reliefează plastic legătura directă cu epoca tulbură și viața sa. Caravaggio este un etern răzvrătit modern, de aceea foarte admirat și îndrăgit, ca un *Robin Hood* al artelor și celor mulți!

Spectatorul descoperă, cu uimire, că și azi nu s-a schimbat nimic în relația *Putere și Artă*: suferința celor mulți e demascată acum prima dată, adevărații mari artiști fiind mereu obligați să lupte cu opiul manipulativ impus de sus pentru prostirea maselor. Câtă actualitate! Publicul a răsplătit impresionanta realizare, la final, cu aplauze entuziaste.

Festivalul are 4 inteligente secțiuni: *Panorama* cu filme premiate sau nominalizate la importante festivaluri de film din lume, pentru prima dată în București; *Istorie și Cinema* la a III-a ediție după succesul celebrării *Centenarului Regelui Mihai 1921- 2021 - Istoria bine înțeleasă în prezent reflectă viitorul*, declară Dan Draghicescu cu scopul de a trezi interesul tinerilor și e unic în România cu film istoric. *Autori Români* oferă producții clasice și *Noul Val Românesc*. Organizatorii notează cu mândrie: *Deși ne bucurăm de filmele străine și cineaștii celebri, e important să aruncăm o lumină asupra propriilor noștri oameni talentați și producții remarcabile.*

(partea a II-a: programul și Premiile Festivalului, în numărul viitor)

Florin Preda-Dochinoiu – viziuni despre prezent

Florin-Preda Dochinoiu *Maternă*, ulei pe pânză, 78x58 cm., 2004

cu premii, diplome de excelență și alte distincții, lucrările sale aflându-se în colecții din țară și străinătate.

În selecția care ilustrează numărul de față al *Tribunei*, găsim o paletă variată de abordări, reprezentativă pentru toate etapele creației artistului. Lucrările, fie că sunt de grafică sau pictură, realizate cu tehnici diferite (uleiuri sau vopsele acrilice pe pânză, hârtie sau polipropilenă, tuș, peniță, baieț pe carton etc.), conviețuiesc armonios sub umbrela suprarealismului. Compozițiile lui Florin Preda-Dochinoiu „frapează” prin „îndrăzneala imagistică”, spunea unul dintre comentarii săi (Ovidiu Ghidirmic, în prefața albumului *florar*, 1999), înscriindu-se în „sfera artei fantastice și suprarealiste”. Părere menținută peste ani și de alte voci critice, ca de pildă cea a lui Pavel Șușară care afirma în 2018 că lucrările artistului „unitare stilistic și cu o sursă bine stabilizată a imaginarului, se înscriu

în spațiul mare al suprarealismului, dar nu al unui suprarealism crescut pe tulpina contorsionată a academismului, ci pe aceea, organică, a unei trăiri poetice a realului, a unei meditații existențiale suficiente sieși”.

Iar trăirea poetică nu-i era nicidecum străină, aflându-se în genele familiei sale, fratele, Constantin Preda, fiind cunoscut ca un poet de mare talent. Și cum *Ut pictura poesis*, Florin Preda-Dochinoiu, după o perioadă de tatonări și căutări pe plaiurile poeziei scrise, și-a călăuzit eforturile spre o altfel de exprimare a înzestrării sale artistice, conturând în linii, forme și culoare o poezie a vizualului. Arta sa, vie, expresivă, dinamică, creionând o față a lumii în care trăiește și se manifestă creatorul său, excelează în compoziție. Artistul dovedește o înzestrare aparte pentru redarea formelor în mișcare, pentru gruparea lor în compoziții stranii, cu trimitere la imaginar și oniric. Desenul său, baza oricărei creații, fie că este vorba de grafică sau de pictură, exprimă formele în plenitudinea și densitatea lor, ceea ce le creează o însușire monumentală. Altfel spus, lucrările reclamă o structură grafică pe care se clădește ideea, tema, inclusiv acea soliditate a formelor pe care, de cele mai multe ori, artistul nu o sacrifică intensităților de culoare. Lucrările de grafică sunt nuanțate uneori în tonalități calde de baieț ceea ce face armonioasă trecerea spre cealaltă zonă în care se manifestă artistul, pictura.

General vorbind, cromatica sa este luminoasă, înviorătoare, cu preferințe pentru nuanțele de albastru-senin sau galben-solar, chiar și în compoziții cu accente de sobrietate cromatică (precum *Traducere românească*). Lumina, în aceste lucrări, nu este o modalitate a culorii, nici un element de contrast, este mai mult o însușire a tonului, o valoare care sensibilizează materia pe care artistul o stăpânește nu prin forță, ci prin înțelegere, intrând în logica firească a lucrurilor, în miezul tainelor care le compun. În puținele lucrări de peisaj (și e o pierdere, din punctul meu de vedere, această parcimonie, a se vedea în acest sens *Peisaj din Austria*) Florin Preda-Dochinoiu pictează larg și viguros, cu pastă groasă modelată în straturi pline și masive pe pânză, ce capătă relief prin contrastul de lumină și umbră, îndeosebi în tonalități reci.

Toate lucrările trădează un proces de elaborare complex, fiindcă artistul nu se mulțumește să surprindă un aspect fugar al realității. El caută să pătrundă cât mai adânc un adevăr al vremurilor, o semnificație, o idee, cu o forță de comprehensiune cât mai mare. Arta lui Florin Preda-Dochinoiu este în primul rând o meditație asupra lumii în care se manifestă, a vieții

Florin-Preda Dochinoiu *Autoportret cu Necunoscuta*, acrilice pe pânză, 60x90 cm., 2020

cotidiene sub toate aspectele ei. Spre exemplificare, găsim lucrări care conțin coduri QR, sau o celebră „Declarație pe propria răspundere”, din vremea recente pandemii de coronavirus, peste care s-a interpus un Ex libris. Pentru exprimarea acestor realități, plasticianul operează cu alegorii și metafore, împlinind destinul primordial al creatorului, anume acela de a lăsa mărturie asupra vremurilor sale.

Trăitor pe plaiuri gorjene, artistul nu avea cum să nu fie inspirat de spiritul marelui său înaintaș. „Eu nu creez păsări, ci zboruri” – obișnuia să spună Constantin Brâncuși. Obsesia zborului, metaforă a libertății, o găsim frecvent și în arta lui Florin Preda-Dochinoiu, multe lucrări purtând ideea în chiar titlul lor: *Cheia libertății-zborul*; *Zboruri de pus la sflet*; *Zboruri îmblânzite de săbii* etc. De altfel lucrarea purtând titlul *Auzi cum foșnește veșnicia?* este un omagiu pe care artistul aduce i-l aduce lui Brâncuși, un portret al maestrului.

Printre temele abordate de Florin Preda-Dochinoiu sunt și cele spirituale, privitorul observând deseori presărate simboluri biblice: cruci, coroană de spini, giulgiu, *răstignire*, *aripi* etc. Apropierea de o dimensiune spiritualizată a lucrărilor cere publicului spectator eliberarea de rutină și prejudecată. Artistul, încă aflat la o vârstă tânără a creației sale, se află în plin proces de rafinare, de filtrare a universului său inspirațional. Sunt sigură că în viitor creația sa va solicita tot mai mult un public cunoscător. Arta lui Florin Preda-Dochinoiu nu este una populară și nici nu tinde spre această zonă. Ea cere o aprofundare și, la fel ca orice creație adevărată, nu folosește un limbaj banal, curent. Are, așadar, toate premisele pentru a urca în altele culmi ale desăvârșirii. ■

Florin-Preda Dochinoiu

Peisaj din Austria, ulei pe pânză, 30x50 cm., 2018

semnal

Alexandru Șfârlea
„Mirosul de jivină pe care-l avem la început/ și se pierde” 2

editorial

Mircea Arman
Imaginativul poietic aristotelic și sensul problemei ființei în gândirea greacă (sinteză) 3

filosofie

Viorel Igna
Zilele lui Nietzsche (III) 6

diagnoze

Andrei Marga
De la soluții la aplicare.
Optica lui Virgil I. Bărbat 8

eseu

Nicolae Iuga
Iraționalul în Istorie (II) 10

Iulian Cătălui
Literatura mondială în contextul actual,
o intersecție de studii de teoria literaturii,
istoria literaturii, comparatism,
hermeneutică și filosofie (III) 12

istoria literară

Radu Bagdasar
Genetica textuală – o „Mathesis Singularis” 14

juridic

Adrian Severin
Proiectul european și raportul dintre dreptul național și dreptul UE 16

folclor

Menuț Maximilian
Personajele fabuloase din satele transilvane de la mit la realitate (I) 19

cărți în actualitate

Mihaela Mudure
Dimitrie Cantemir – personaj românesc 22

comentarii

Adrian Lesenciuc
Exilul românesc într-o sinteză. Noduri ale românității de dincolo de granițe 23

memoria literară

Constantin Cubleşan
„Inima ni-e cer de schit” 25

însemnări din La Mancha

Mircea Moș
Creanga de alun, cenușa și condurul din piciorul stâng (I) 26

proza

Serghe Bucur
Anotimpuri în Apuseni
(Eboșa unui roman) 27

crochiuri

Cristina Struțeanu
Fetele Pădurii (VI) 30

teatru

Alexandru Jurcan
Blănuri și umbre vindicative 31

Anca Șugar
O fuziune de tehnologie și prezență (II) 32

film

Eugen Căjocaru
Bucharest International
Film Festival 2023 (I) 34

plastica

Ani Bradea
Florin Preda-Dochinoiu – viziuni despre prezent 36

plastica

Ani Bradea

Florin Preda-Dochinoiu – viziuni despre prezent

Născut la Sadova, în județul Dolj, stabilit apoi în orașul Motru din Gorj, Florin Preda-Dochinoiu vine pe tărâmul artei după studii juridice aprofundate și o carieră în domeniul dreptului. Apropierea de lumea plasticienilor este dublată însă, dincolo de talentul său incontestabil, de un masterat în arte vizuale la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova. Cu alte cuvinte, artistul, rațional și organizat după cum impunea prima profesie, consideră eficientă trecerea în altă „tabără” doar girată de studiu. Atitudine cu atât mai laudabilă, cu cât lucrările sale de grafică și pictură vădesc un har înăscut și o simțire artistică de mare profunzime.

Începând cu anii 90 și până în prezent a avut numeroase expoziții personale și de grup, în majoritatea orașelor din țară, dar și în străinătate, precum Cahul și Chișinău în Republica Moldova, Ljubljana în Slovenia, sau dincolo de ocean în Los Angeles,

California. O activitate bogată a artistului este și aceea de ilustrator de carte, aproximativ cincizeci de apariții editoriale beneficiind de contribuția sa grafică.

Florin Preda-Dochinoiu este fondatorul și organizatorul Salonului de pictură „Arte Mici”, deschis artiștilor români de pretutindeni și celor din Republica Moldova, cu vârsta cuprinsă între 3 și 15 ani, după cum se precizează în titulatura evenimentului, cu treisprezece ediții realizate până în prezent. O activitate prin care, pe lângă de faptul că li se oferă acestor copii talentați șansa de manifestare într-un cadru competițional de excepție, se identifică timpuriu înclinațiile artistice deosebite, care astfel pot beneficia de sprijin adecvat în dezvoltarea lor pe tărâmul artelor plastice.

De-a lungul timpului, graficianul și pictorul Florin Preda-Dochinoiu a fost frecvent recompensat

Continuarea în pagina 35 →

Florin-Preda Dochinoiu

Colind blajin, acrilice pe pânză, 62x62 cm., 2021

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române, sau prin expedierea sumelor: 55,8 lei – trimestru, 111,6 lei – semestru, 223,2 lei – un an, prin mandat poștal pe adresa redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1). Pentru abonamente în străinătate, prețul unui abonament pe un an cu o singură expediție pe lună este de 402 lei.